

საქართველოს კლიმატის ცვლილების კანონის მხვანა წიგნი

საჯარო კონსულტაციებისთვის

საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და
ბუნებრივი რესურსების კომიტეტის კონსულტაცია

თებერვალი, 2023 წ.

WFD

საქართველოს პარლამენტი

ukaid
from the British people

სტრუქტურა

წინასიტყვაობა.....	3
1. შესავალი	4
2. კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირების საჭიროება	7
a. გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენცია და პარიზის შეთანხმება.....	9
b. ევროპულ კანონმდებლობასთან დაახლოების ვალდებულებები.....	10
i. ასოცირების შესახებ შეთანხმება.....	10
ii. ენერგეტიკული გაერთიანება.....	11
c. ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილი და არსებული ეროვნული და სექტორული მიზნები	12
d. „სამართლიანი წვლილის“ მიზნების შედარება.....	15
e. კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირებით მიღებული შესაძლებლობები	16
f. კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება, რომელსაც უკვე განიცდის საქართველო.....	17
i. ბუნებრივი რესურსები.....	18
ii. ექსტრემალური ჰიდრომეტეოროლოგიური მოვლენები	20
iii. ეკონომიკის სექტორები.....	21
iv. ჯანმრთელობა.....	23
g. საზოგადოების დამოკიდებულება კლიმატის ცვლილების მიმართ	24
3. საქართველოს ამჟამინდელი სათბურის აირების ემისიები.....	27
a. არსებული ინვენტარიზაცია და სამომავლო გათვლები	27
b. კლიმატის სამომავლო ზემოქმედების ვარაუდები.....	28
4. საქართველოს კლიმატის ქმედებები	29
a. საქართველოს კლიმატის ცვლილების 2030 წლის სტრატეგია და 2021-2023 წლების სამოქმედო გეგმა ...	29
b. საქართველოს ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმა	30
c. გრძელვადიანი დაბალემისიანი განვითარების სტრატეგია.....	31
d. ადაპტაციაზე მუშაობა.....	31
5. კლიმატის სამოქმედო გეგმისთვის სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნის უპირატესობები	33
a. არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო.....	34
b. კლიმატთან დაკავშირებული კანონების საერთაშორისო მაგალითები.....	41
c. კლიმატ-ნეიტრალურობა, ნულოვანი ემისიები და სხვა სამიზნე მაჩვენებლები	44
d. ინსტიტუციური მოწყობა.....	47
e. მუნიციპალიტეტების როლი და მერების შეთანხმება.....	48
f. სამართლიანი გადასვლა.....	51
g. გენდერული სამართლიანობა	52
h. მოწყვლადი ჯგუფები.....	56
i. თანამშრომლობა ბიზნეს დაინტერესებულ მხარეებთან	56
j. საზოგადოების ჩართულობის უზრუნველყოფა	57
i. ძირითადი პრინციპები მოქალაქეთა დემოკრატიისთვის.....	58
ii. მოქალაქეთა გაერთიანებები.....	61
iii. მუდმივმოქმედი წარმომადგენლობითი სათათბირო ორგანოები	66
iv. შედეგები საქართველოსთვის	66
6. საკონსულტაციო კითხვები	67
7. კონსულტაციაზე რეაგირება - როგორ გავცეთ პასუხი.....	68
8. მადლიერების გამოხატვა	69
9. სიტყვათა განმარტება და აბრევიატურები.....	70

წინასიტყვაობა

კლიმატის ცვლილება თანამედროვე მსოფლიოს წინაშე არსებული ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა, რომელიც საფრთხეს უქმნის კაცობრიობას და ჩვენს პლანეტას. უკლებლივ ყველა სახელმწიფოს მიერ ამ საფრთხეების დროული გაცნობიერება, პასუხისმგებლობის აღება და კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლისთვის ერთობლივი ძალისხმევა ერთადერთ გამოსავალს წარმოადგენს. მოგეხსენებათ, საქართველო კლიმატის ცვლილების სფეროში არსებული ყველა საერთაშორისო ინსტრუმენტის მონაწილეა და გაცხადებული აქვს მზაობა ამ ინსტრუმენტებით განსაზღვრული მიზნების მიღწევაში საკუთარი წვლილის შეტანის თაობაზე. ჩვენ მიერ საქართველოს კლიმატის კანონის შემუშავება, კიდევ ერთი მკაფიო გზავნილია, რომ საქართველო, აცნობიერებს, რა იმ უარყოფით შედეგებს, რაც კლიმატის ცვლილებას უკვე აქვს და მოჰყვება როგორც საქართველოსთვის, ასევე მსოფლიოსთვის, აძლიერებს ძალისხმევას, კლიმატის ცვლილების დღის წესრიგის შემდგომი ხელშეწყობისა და შედეგების შერბილების მიზნით. უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში საქართველომ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები კლიმატის ცვლილების შედეგების დასაძლევად და საერთაშორისო ვალდებულებების შესასრულებლად. მმართველი გუნდისთვის გარემოს დაცვა და კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლა პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს და ამ მიზნით განვაგრძობთ მნიშვნელოვანი რეფორმების გატარებას. კლიმატის კანონის მიღებით, ერთი მხრივ, შეიქმნება შესაბამისი საკანონმდებლო ჩარჩო, რომელიც სისტემურად მოაწესრიგებს ამჟამად ფრაგმენტირებულ და სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტში მიმოფანტულ კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებულ საკითხებს და, მეორე მხრივ, მნიშვნელოვნად გაიზრდება საქართველოს პარლამენტის როლს კლიმატის ცვლილების პოლიტიკის ფორმირებასა და მისი განხორციელების ზედამხედველობაში. აღსანიშნავი და მისასალმებელია, საქართველოს მთავრობის მიერ კლიმატის ცვლილების კუთხით გადადგმული ნაბიჯები. ამასთან, საქართველოს პარლამენტის როლის გაძლიერება კლიმატის ცვლილების მიმართულებით, განსაკუთრებით კი საპარლამენტო რესპუბლიკის ფარგლებში, უაღრესად მნიშვნელოვანია. ბუნებრივია, საზოგადოების ჩართულობა მთლიან პროცესში ჩვენთვის პრინციპული მნიშვნელობისაა, სწორედ ამიტომ, იგი დაგეგმილია იმგვარად, რომ მაქსიმალურად იყოს უზრუნველყოფილი ყველა დაინტერესებული პირის მონაწილეობა საწყისი ეტაპიდანვე. კლიმატის მწვანე წიგნიც სწორედ ამ მიზანს ემსახურება და ვიმედოვნებთ, რომ საზოგადოების აქტიური ჩართულობით და საქართველოს მთავრობასთან მჭიდრო კოორდინაციით შევძლებთ ეფექტიანი კანონის მიღებას, რომელიც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს საქართველოს საკუთარი, ღირსეული წვლილი შეიტანოს გლობალური გამოწვევის დაძლევაში. მსურს მადლობა გადავუხადო ვესტმინსტერის დემოკრატიის ფონდსა და გაერთიანებულ სამეფოს მხარდაჭერისთვის, რადგან ჩვენი საერთაშორისო პარტნიორების დახმარებას ასეთი ამბიციური ნამოწყებების განხორციელებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. მჯერა, რომ კლიმატის კანონის შემუშავება ჩვენი წარმატებული თანამშრომლობის მორიგი მაგალითი იქნება.

მაია ბითაძე

საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვის და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტის თავმჯდომარე

1. შესავალი

კლიმატის ცვლილება, ადამიანებისა და ბუნებისთვის, შესაძლოა, ყველაზე დიდ საფრთხეს წარმოადგენდეს. საქართველო უკვე გრძნობს კლიმატის ცვლილების ზეგავლენას განსაკუთრებით გახშირებული და გაძლიერებული ბუნებრივი კატასტროფების და ტყის ხანძრების, ასევე, ზოგიერთი ტერიტორიის და ეკოსისტემების დეგრადაციის სახით. აღნიშნული ფიქსირდება მსოფლიო მასშტაბით და გლობალურ საფრთხეს წარმოადგენს გარემოსა და საზოგადოებისთვის. განსაკუთრებულად აღსანიშნავია კლიმატის ცვლილების გავლენა მოწყვლად ჯგუფებზე, ეკოსისტემებსა და ეკონომიკის სექტორებზე. გარდა ამისა, კლიმატის ცვლილება არ არის გენდერულად ნეიტრალური, უფრო კონკრეტულად, მას არაპროპორციული გავლენა აქვს ქალებსა და გოგობებზე, რაც კიდევ უფრო ამწვავებს არსებულ გენდერულ უთანასწორობას და საფრთხეს უქმნის მათ საცხოვრებელს, ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებას.¹²

მსოფლიოს კლიმატის დარგის მეცნიერები შეთანხმდნენ, რომ უნდა გაძლიერდეს ძალისხმევა, რათა პრეინდუსტრიული დონედან³ ამ საუკუნის ბოლომდე გლობალური ტემპერატურის მატება 1.5°C-მდე შენარჩუნდეს. თუმცა, დედამიწაზე გლობალურმა საშუალო ტემპერატურამ, პრეინდუსტრიულ დონესთან შედარებით, 1°C-ით უკვე მოიმატა და, თუ არ გაძლიერდება კლიმატის ქმედებები, განსაკუთრებით კი სათბურის აირების ემისიების შემცირების თვალსაზრისით, თითქმის 3°C-იან ნიშნულს მივუახლოვდებით.

კლიმატის ცვლილების მრავალი გამომწვევი მიზეზი და ნეგატიური შედეგი მოითხოვს სერიოზულ მიდგომას საზოგადოებისა და მთავრობის მხრიდან და რიგი სექტორების და საკითხების სრულ რესტრუქტურირებას.

საქართველოს აღებული აქვს კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული საერთაშორისო ვალდებულებები, რომლებიც გულისხმობს გაეროს, კონკრეტულად კი, პარიზის შეთანხმებით გათვალისწინებულ მიზანს ტემპერატურის მატებასთან დაკავშირებით „გლობალური საშუალო ტემპერატურის ზრდის 2°C-მდე შეზღუდვას, პრეინდუსტრიულ დონესთან შედარებით და ტემპერატურის ზრდის 1.5°C-მდე შეზღუდვის მცდელობას, პრეინდუსტრულ დონესთან შედარებით.“ გარდა ამისა, საქართველოს ევროკავშირში განუვრიანების ვალდებულებები მოითხოვს ევროკავშირის კლიმატისა და ენერჯის პოლიტიკასთან შესაბამისობას განახლებად ენერჯიასა და ენერგოეფექტურობაზე განსაკუთრებული აქცენტით.

რა თქმა უნდა, ამ გამომწვევებზე რეაგირება საქართველოს უკვე დაწყებული აქვს. ქვეყანამ გამოავლინა კლიმატთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი მზაობა, ძალისხმევა და ამბიცია ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილის (NDC) დოკუმენტის განახლებით.⁴ NDC-ის სათბურის აირების შემცირების სამიზნე მაჩვენებლების შესრულებისთვის ქვეყანას აქვს ეროვნული კლიმატის ცვლილების

1. ქვეყნის გენდერული თანასწორობის პროფილი, საქართველო, 2021 UN Women, <https://georgia.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/11/country-gender-equality-profile-of-georgia-georgia>

2. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია კლიმატის ცვლილებისა და გენდერული უთანასწორობის ურთიერთკავშირზე. ხელმისაწვდომია ინგლისურ ენაზე: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

3. პრეინდუსტრიული დონე - ზოგადად იგულისხმება მასიური მრეწველობის დაწყებამდე პერიოდი. ზუსტი წელი/პერიოდი არ არის განსაზღვრული, არც პარიზის შეთანხმების ტექსტში და არც COP-ის გადაწყვეტილებაში, თუმცა IPCC იყენებს 1850-1900 წლების პერიოდს.

4. საქართველოს განახლებული NDC, https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/NDC%20Georgia_ENG%20WEB-approved.pdf

2030 წლის სტრატეგია⁵ და 2021-2023 წლების სამოქმედო გეგმა (CSAP).⁶ დაბალემისიანი განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია (LT-LEDS) კლიმატ-ნეიტრალური სცენარით⁷ და ენერჯეტიკისა და კლიმატის ცვლილების ეროვნული ინტეგრირებული გეგმა (NECP) დამტკიცების ეტაპზეა. მართალია, საქართველოს არ გააჩნია კლიმატის ცვლილების საკითხების მომწესრიგებელი ყოვლისმომცველი კანონმდებლობა და არ არსებობს კლიმატის ცვლილების შესახებ კონკრეტული სამართლებრივი აქტი, თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ქვეყანამ, ბოლო წლებში, მდგრადობის თემების ირგვლივ, მთელი რიგი კანონები და პოლიტიკის დოკუმენტები მიიღო. ახალი კანონები ძველ კანონებთან ერთად ქმნის კანონმდებლობის ერთიანობას, რომელიც აკმაყოფილებს ერთი მხრივ, საქართველოსა და მეორე მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ ნევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმების (ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმება/AA) და ენერჯეტიკული გაერთიანების (EnC) ჩარჩოებიდან გამომდინარე სამართლებრივი დაახლოების მოთხოვნებს. თუმცა, გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოების (GIZ) მიერ 2022 წელს ჩატარებულ ანალიზში აღნიშნულია, რომ ამჟამინდელი კანონები, სტრატეგიები, გეგმები და პროგრამები სათანადოდ ვერ უზრუნველყოფენ ეროვნული კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლების სრულად შესრულებას.⁸ ამდენად მნიშვნელოვანია საკანონმდებლო დონეზე განმტკიცდეს ვალდებულებები სამიზნე მაჩვენებლების მიღწევის უზრუნველსაყოფად.

კლიმატის ცვლილების კანონს (შემდგომში კლიმატის კანონი) შეუძლია შექმნას ზოგადი ჩარჩო და დაარეგულიროს სამიზნე მაჩვენებლები, სავალდებულო გახადოს სტრატეგიებისა და გეგმების შემუშავება და უფრო

ნათლად განსაზღვროს მოთხოვნები, ასევე, სამიზნე მაჩვენებლების შესრულების მიზნით, გაზარდოს კოორდინაცია სხვადასხვა სექტორს, ცენტრალურ მთავრობასა და მუნიციპალიტეტებს შორის, გაამარტივოს კლიმატის სფეროში პარალელურად მიმდინარე პროცესები.

კლიმატის კანონს, ასევე, შეუძლია შექმნას ერთგვარი ჩარჩო კლიმატთან და ენერჯეტიკასთან დაკავშირებული მიმდინარე და სამომავლო საერთაშორისო ვალდებულებების კანონში დასაინტეგრირებლად და დაადგინოს ემისიებით ვაჭრობის სამართლებრივი საფუძველი.

აღსანიშნავია, რომ კლიმატისთვის მოქმედება მწვანე ბიზნესების შექმნის და საერთაშორისო ბაზრებზე დაბალი ან ნულოვანი ნახშირბადის პროდუქტისა და მომსახურების მიწოდების შესაძლებლობაა. დაბალნახშირბადიანი ელექტრომომარაგების, მრავალფეროვანი რელიეფისა და სტაბილური მართვის პირობებში, საქართველო კარგ პოზიციაშია ნულოვანი ემისიების პირობებში გადასასვლელად. მწვანე ამბიციები საქართველოს სამომავლო განვითარებისა და ეკონომიკური მიზნების მთავარი ნაწილი უნდა გახდეს.

წინამდებარე საკონსულტაციო დოკუმენტით იწყება კანონმდებლობის შექმნის ახლებური პროცესი, სადაც მთავრობასთან თანამშრომლობით, საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტი (შემდგომში - კომიტეტი) ხელმძღვანელობს კლიმატის კანონპროექტის შემუშავების პროცესს.

წინამდებარე დოკუმენტში განხილულია რიგი წინადადებები, რომლებიც შეიძლება გათვალისწინებული იქნას კლიმატის კანონში და მიზნად ისახავს თქვენი შეხედულებებისა და

5. საქართველოს კლიმატის ცვლილების სტრატეგია, 2030, <https://mepa.gov.ge/En/Files/ViewFile/50123>

6. საქართველოს კლიმატის სამოქმედო გეგმა 2021-2023, <https://mepa.gov.ge/En/Files/ViewFile/50122>

7. პრემიერ მინისტრი ირაკლი ღარიბაშვილი, შარშ ელ-შეიხში გამართულ გაეროს კლიმატის კონფერენციაზე (COP27): „საქართველო დაბალემისიანი განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგიით მიზნად ისახავს ეროვნული ძალისხმევით და საერთაშორისო მხარდაჭერის დახმარებით გახდეს ნახშირბად-ნეიტრალური 2050 წლისთვის“.

8. კლიმატის კანონი საქართველოსთვის: რეგულირების ნაკლოვანებების ანალიზი და საკანონმდებლო გზამკვლევი, GIZ, 2022 წ.

ინიციატივების მოსმენასა და გაზიარებას. ჩვენი მიზანია, ამ ფართომასშტაბიანი კონსულტაციის პროცესში, მოვიცვათ ფართო აუდიტორია, სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეების წარმომადგენელთა მაქსიმალური ჩართულობით. თქვენი უკუკავშირი დაგვხმარება თეთრი წიგნის მომზადებაში 2023 წლის გაზაფხულსა და ზაფხულში, სადაც მკაფიოდ განისაზღვრება, თუ რა საკითხებს უნდა მოიცავდეს საქართველოს კანონი კლიმატის ცვლილების შესახებ. კიდევ ერთხელ გავუსვამთ ხაზს, რომ კლიმატის კანონის შემუშავების პროცესი მოიცავს მასშტაბური კონსულტაციების ჩატარებას.

თეთრი წიგნთან დაკავშირებით მიღებულ მოსაზრებებს კომიტეტი და მთავრობა გამოიყენებენ კლიმატის კანონპროექტის მომზადებისა და საპარლამენტო განხილვებისთვის. კლიმატის კანონპროექტი ექვემდებარება ზეგავლენის ყოვლისმომცველ შეფასებას, მათ შორის გენდერული სპეციფიკური საჭიროებების, რეგულირებისა და სოციალურ-ეკონომიკური საკითხების ჩათვლით. თუ ყველაფერი შეუფერხებლად წარიმართება, საქართველოს კლიმატის კანონი 2024 წლისთვის ექნება.

წინამდებარე დოკუმენტი განმარტავს მიმდინარე საერთაშორისო დებატებს კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებით და ამ დება-

მწვანე და თეთრი წიგნების შემუშავება

კლიმატის კანონის შემუშავების პროცესი

ტებში საქართველოს როლსა და ადგილს. აქვე აღწერილია მიმდინარე პერიოდისთვის კლიმატის ცვლილების ზეგავლენა საქართველოზე და განმარტებულია, თუ როგორია საქართველოს სათბურის აირების ემისიების სურათი. დოკუმენტი აღწერს ქვეყნის მიმდინარე გეგმებსა და გასატარებელ ზომებს, რომლებიც შეიძლება გავითვალისწინოთ კლიმატის კანონში - **გვეითხებათ, თუ რას ფიქრობთ კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით.**

2. კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირების საჭიროება

1991 წელს, დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, საქართველო აქტიურად შეუერთდა საერთაშორისო საზოგადოებას მდგრად განვითარებაზე, გარემოს დაცვასა და კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირების და გლობალური გამოწვევების დაძლევის ძალისხმევას.

1994 წელს, საქართველო შეუერთდა გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციას (UNFCCC), როგორც დანართ I-ში არ შესული ქვეყანა. 1999 წელს, გახდა კიოტოს ოქმის/პროტოკოლის (KP), ხოლო 2017 წელს პარიზის შეთანხმების წევრი ქვეყანა.

2014 წელს საქართველომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმებას, რომელიც ძალაში 2016 წელს შევიდა. 2017 წლიდან საქართველო ენერჯეტიკული გაერთიანების (EnC) წევრია. ასევე აღსანიშნავია, რომ 2000 წელს ქვეყანამ მოახდინა გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის (UNECE) გარემოსდაცვით საკითხებთან

დაკავშირებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობისა და ამ სფეროში მართლმსაჯულების საკითხებზე ხელმისაწვდომობის შესახებ კონვენციის (ორჰუსის კონვენცია) რატიფიცირება. აღნიშნული საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები წარმოადგენს საქართველოს კანონმდებლობის იმ ნაწილს, რომელიც მართავს ქვეყანას, ასევე მათ სხვა სამართლებრივი აქტების მიმართ ენიჭებათ უპირატესობა, გარდა იმ შემთხვევებისა, თუ წინააღმდეგობაში მოდის საქართველოს კონსტიტუციასთან ან კონსტიტუციურ შეთანხმებასთან. საქართველომ პარიზის შეთანხმების მე-6 მუხლის „ნებაყოფლობითი თანამშრომლობა“ ფარგლებში უკვე მოაწერა ხელი ორ შეთანხმებას შვეიცარიასთან და იაპონიასთან. დაწყებულია მე-6 მუხლის ეროვნული იმპლემენტაცია და არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ თანამშრომლობის სურვილს უფრო მეტი ქვეყანა გამოთქვამს. შესაბამისად, ნახშირბადით ვაჭრობის საკითხები საქართველოსთვის ახალ რეალობად და შესაძლებლობად იქცევა.

საქართველოს აქვს საერთაშორისო კლიმატის ფონდებზე წვდომის გამოცდილება, სხვადასხვა ქვეყნიდან იღებს ფინანსურ დახმარებას. ამჟამინდელი NDC-ის თანახმად, საქართველოს პირობითი სამიზნე მაჩვენებლები⁹ საკმაოდ მაღალია და 2050 წლისთვის ნახშირბადნიეტრალურობის შემთხვევაში, შესაბამისი საერთაშორისო მხარდაჭერა კიდევ უფრო აქტუალური იქნება, წვდომა კლიმატის საერთაშორისო ფონდზე და ქვეყნებს შორის დახმარებაზე უფრო მეტად მნიშვნელოვანი გახდება.

მონაცემების რეგულარული შეგროვება და ანალიზი, სათბურის აირების შემცირების და მედეგობის გასაზრდელად კლიმატის ქმედებების და მხარდაჭერის შესახებ სანდო

9. საქართველო იღებს პირობიან ვალდებულებას, რომ 2030 წლისთვის ეროვნულ დონეზე სათბურის აირების ემისიების ჯამური მაჩვენებელი 1990 წელს დაფიქსირებულ მაჩვენებელთან შედარებით 50-57%-ით შეამციროს, იმ შემთხვევაში, თუ იგი მიიღებს საერთაშორისო მხარდაჭერას. 50%-იანი შემცირება იქნება საჭირო, თუ მსოფლიო გააწყვეტა გლობალური საშუალო ტემპერატურის ზრდის 2°C-იან სცენარს, ხოლო 1.5°C-მდე ტემპერატურის შეზღუდვის სცენარის შემთხვევაში, საჭირო იქნება სათბურის აირების ემისიების 57%-ით შემცირება 1990 წლის დონესთან შედარებით.

ინფორმაციის გამოყენება, ასევე, ისტორიული და პროექცირებული ემისიების ტენდენციების მონაცემები, აუცილებელია მტკიცებულებებზე დაფუძნებული და ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებისა და დაინტერესებული მხარეებისთვის, მათ შორის, საზოგადოებისთვის ინფორმაციის გაზიარებისთვის. გამჭვირვალობა და სიცხადე ზრდის სანდოობას. მონაცემების შეგროვება და ანგარიშგება წარმოადგენს გაზომვის, ანგარიშგების და ვერიფიკაციის (MRV) კრიტიკულ კომპონენტს, ასეთი სახით არის ცნობილი UNFCCC-ის ფარგლებში, ხოლო პარიზის შეთანხმების ფარგლებში, ცნობილია როგორც გაძლიერებული გამჭვირვალობის ჩარჩო. ამჟამად, ქვეყანაში არ არსებობს ნორმატიული ჩარჩო, რომელიც MRV-ის სავალდებულო სამართლებრივი საფუძველი იქნება. ამჟამინდელი ეროვნული MRV არის, ძირითადად, გლობალური გარემოსდაცვითი ფონდის (GEF) მიერ დაფინანსებული და პროექტებზე დაფუძნებული. მონაცემების შეგროვება დამოკიდებულია მხოლოდ ნაწილობრივ ვალდებულებაზე და, ძირითად შემთხვევაში, მონაცემების მიმწოდებლების კეთილ ნებაზე. შესაბამისად, პარიზის შეთანხმების გაძლიერებული გამჭვირვალობის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, მათ შორის, NDC-ის შესრულების მონიტორინგისთვის, აუცილებელია ძლიერი, კარგად სტრუქტურირებული სამართლებრივი საფუძველით გამყარებული MRV სისტემა.

საქართველოსა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებზე კლიმატის ცვლილების უპრეცედენტო და უარყოფითი ზეგავლენა, იმ საერთაშორისო იმიჯის მიღწევა, რომელიც ქვეყანას უნდა რომ ჰქონდეს საერთაშორისო ასპარეზზე, კლიმატთან დაკავშირებული დაუყოვნებლივი მოქმედების აუცილებლობა, საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულება და დაბალნახშირბადიანი ინვესტიციების მოზიდვა - ყოველივე ეს საქართველოსგან მოითხოვს მდგრად, გრძელვადიან და ყოვლისმომცველ მიდგომას, რომელიც კანონით უნდა იყოს გამყარებული. აღსანიშნავია, რომ პარიზის შეთანხმების ტემპერატურის

მიზნის შესრულება, მოითხოვს ეკონომიკის მასშტაბურ რეორიენტაციას და თითქმის ყველა სექტორში ნახშირბადის ემისიის შემცირებაზე და კლიმატ-მედეგი მახასიათებლების განვითარებაზე ორიენტირებული მიდგომების დანერგვას. ამ მასშტაბური ცვლილებების დაგეგმვის და განხორციელების დროს წამყვანი სამინისტროების, რეგიონული და მუნიციპალური აქტორების ძალისხმევა თანხვედრაში უნდა იყოს. შესაბამისად, ორიენტაციის ცვლილება და გადასვლა, ასევე კლიმატის ცვლილებით წარმოქმნილი გამოწვევების ფონზე საზოგადოების დაცვის საჭირო დონე ვერ მიიღწევა მკაფიო სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე. გარდა ამისა, კლიმატის კანონი საქართველოსთვის წარმოადგენს შესაძლებლობას გადავიდეს მწვანე ეკონომიკაზე, გაითვალისწინოს ეროვნული საჭიროებები, გარემოებები და გლობალური ტენდენციები, შექმნას კლიმატ-მედეგი მომავალი, მათ შორის, ბუნებრივი კატასტროფების რისკის შემცირება, მართვა და ადგილობრივ გამოწვევებზე რეაგირება ინკლუზიური, თანასწორი, ინფორმირებული, კოორდინირებული და კარგად ჩამოყალიბებული ფორმით.

ხუთი საერთაშორისო შეთანხმების ეროვნულ დონეზე განხორციელება საქართველოსთვის მთავარ პრიორიტეტს წარმოადგენს, ესენია: UNFCCC და მისი პარიზის შეთანხმება, ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმება, ენერგეტიკული გაერთიანების ხელშეკრულება და ორჰუსის კონვენცია. გამომდინარე იქიდან, რომ პარიზის შეთანხმების სისტემა და ეფექტიანობა მთლიანად არის დამოკიდებული ეროვნულ დონეზე არსებულ ძალისხმევებზე, დანერგვაზე, მიზნის მიღწევასა და დროთა განმავლობაში ამ ძალისხმევის ამბიციების ზრდაზე, ძალიან მნიშვნელოვანია საქართველომ მოამზადოს ეროვნული საკანონმდებლო ჩარჩო, რომელიც შესაბამისობაში იქნება ვალდებულებების შესრულებასთან და პარიზის შეთანხმების მოლოდინებთან. საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობების შემთხვევაში, ასოცირების შესახებ შეთანხმებასთან დაახლოების პროცესი მნიშვნელო-

ვან გავლენას ახდენს საქართველოს კანონმდებლობაზე. შესაბამისად, ევროკავშირის კლიმატის კანონი და ევროკავშირის მწვანე შეთანხმება არსებით გავლენას მოახდენს საქართველოს კლიმატის ჩარჩოს ჩამოყალიბებაზე. კლიმატის საკანონმდებლო ჩარჩოს განვითარება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს ევროკავშირის წევრობის მისწრაფების გათვალისწინებით. კლიმატის კანონი დადებითად იქნება აღქმული ევროკავშირის მიერ და ამ ნაბიჯმა შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს ევროკავშირთან დაახლოების კუთხით. ამასთანავე, კლიმატის კანონის მიღება დაეხმარება საქართველოს ენერგეტიკული გაერთიანების ფარგლებში კლიმატის მიმართულებით აღებული ვალდებულებების შესრულებაში. ორჰუსის კონვენციის ეროვნულ დონეზე დანერგვის შედეგად, საქართველო აქტიურად ცდილობს გარემოსთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე წვდომისა და საზოგადოებრივი ჩართულობის პლატფორმის პოპულარიზაციას ყველა დაინტერესებული მხარისათვის, მათ შორის არიან: ქალები, ახალგაზრდები და სპეციფიკური ჯგუფები (შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, ეთნიკური უმცირესობები, სექსუალური უმცირესობები, მარტოხელა დედები, დევნილი და კონფლიქტის შედეგად დაზარალებული ქალები და გოგონები და სხვა)

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში ჯერჯერობით არ არსებობს კლიმატის სფეროს მომწესრიგებელი სპეციალური კანონი, შესაბამისად, სრულყოფილი საკანონმდებლო ჩარჩო ახლა უნდა განვითარდეს. არ არსებობს ყოვლისმომცველი მიდგომა და სისტემა, ხოლო კლიმატთან დაკავშირებული რეგულაციები ფრაგმენტირებულია ზოგადი და სექტორული შინაარსის კანონებში, სადაც არ არის მინიშნება კლიმატის ცვლილებაზე. თუმცა, საქართველოში კლიმატის სამართლებრივი და სტრატეგიული თვალსაზრისით, არის რამდენიმე სამართლებრივი და პოლიტიკური დოკუმენტი, რომელიც რეგულარულად ახლდება ეროვნულ დონეზე. იგულისხმება რამდენიმე წამყვანი საკანონმდებლო აქტი (კლიმატის ნორმატიული ჩარჩოს ძირითადი

ნაწილი თავმოყრილია ორ საკანონმდებლო ნორმატიულ აქტში), რომელიც პასუხისმგებელია კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული დარგობრივ ან დარგთაშორის ძირითად სამართლებრივ საფუძვლებზე. შესაბამისად, კლიმატის კანონის მიღება შეამცირებს დუბლირების და გაურკვევლობის ალბათობას, ასევე, გაამარტივებს რიგი საერთაშორისო თუ ეროვნული კლიმატის პროცესებს.

კლიმატის კანონის მიღებით, რომელიც მომზადდება საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან მჭიდრო თანამშრომლობით, საქართველოს მიერ კლიმატის ცვლილების ფარგლებში ნაკისრი ვალდებულებები გამყარდება სამართლებრივ დონეზე. მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლით წარმოქმნილი ხელმისაწვდომი ინვესტიციები, ემისიებით ვაჭრობა და განვითარების შესაძლებლობები რეალიზდება, ასევე, განისაზღვრება ყველა უწყების როლი და გაჩნდება მყარი სამართლებრივი საფუძველი კლიმატთან დაკავშირებული საერთაშორისო შეთანხმებების უკეთ განხორციელებისთვის. კლიმატის კანონის მომზადება პოლიტიკური პროცესია, რომელშიც მონაწილეობა შეუძლიათ მოქალაქეებს, ინდუსტრიულ ჯგუფებს, კლიმატის, გარემოს დაცვისა და სხვა ორგანიზაციებსა და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს.

ა. გარემოს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენცია და პარიზის შეთანხმება

გლობალურ კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირების კუთხით საერთაშორისო თანამშრომლობა მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეულში UNFCCC დაარსებით დაიწყო. 198-მა ქვეყანამ, მათ შორის საქართველომ, კონვენციის წევრობით აღიარა დედამიწის კლიმატის ცვლილება და მისი უარყოფითი ზემოქმედება, როგორც კაცობრიობის გლობალური პრობლემა.

თავდაპირველად, „საერთო, მაგრამ განსხვავებული პასუხისმგებლობებისა და შესაბამისი შესაძლებლობების“ (CBDR-RC) პრინციპი საერთაშორისო გადანაცვლებებში დო-

მინირება. სათბურის აირების ემისიების შემცირების ვალდებულება, ძირითადად, განვითარებულ ქვეყნებს ჰქონდათ. რამდენიმე მექანიზმი, მათ შორის ემისიებით ვაჭრობა (მაგ., სუფთა განვითარების მექანიზმი (CDM) კიოტოს ოქმის ფარგლებში), ტექნოლოგიების გადაცემა, ეროვნული შემარბილებელი ღონისძიებები (NAMAs) და სხვა, მომზადდა განვითარებადი ქვეყნებისთვის, მათი შერბილების¹⁰ და ადაპტაციის შესაძლებლობების გაზრდის მიზნით.

კიოტოს ოქმის განხორციელების ფარგლებში, საქართველომ შეძლო რამდენიმე CDM პროექტის და NAMA წინადადების მომზადება, ასევე მოამზადა ტექნოლოგიური საჭიროებების შეფასება (TNA). თუმცა, აღნიშნული მექანიზმებით მიღებული სარგებელი შეზღუდული იყო სხვა განვითარებადი ქვეყნების წვდომასა და შედეგებთან შედარებით.

2015 წელს CBDR-RC პრინციპი გამოვლინდა პარიზის შეთანხმებაში მცირედი ცვლილებებით, „განსხვავებული ეროვნული გარემოებების“ დამატებით. პარიზის შეთანხმების მონაწილე 194 ქვეყნიდან ყველამ, მათ შორის საქართველომ, წარმოადგინა NDC შერბილების მიზნებით. შესაბამისად, სათბურის აირების ემისიების შემცირების ვალდებულება დაეკისრათ როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებს.

პარიზის შეთანხმების ყველა წევრმა ქვეყანამ უნდა წარმოადგინოს სათბურის აირების სრული მონაცემების ანგარიში ორ წელიწადში ერთხელ და განსაზღვროს ნახშირბადის ინტენსიურად წარმომქმნელი (ნახშირბად-ინტენსიური) ინდუსტრიები. იმ ქვეყნებმა, რომლებმაც NDC შეიმუშავეს, უნდა წარადგინონ ინფორმაცია (ანგარიში) მათ შესრულებაზე. აღნიშნული ანგარიში წარმოადგენს ხელსაყრელ საშუალებას კლიმატის ეროვნული პოლიტიკის შემუშავებით

დაინტერესებული მხარეების მიერ განვითარებისა და შერბილების, ადაპტაციისა და მედეგობის პროცესების მონიტორინგისათვის.

b. ევროპულ კანონმდებლობასთან დაახლოების ვალდებულებები

ევროკავშირთან ურთიერთობისა და ევროპული ინტეგრაციის ფარგლებში, კლიმატთან დაკავშირებული საქართველოს საერთაშორისო ვალდებულებები ორ ეტაპს მოიცავს: ა) კონკრეტული სამართლებრივი აქტები, რომლებიც გათვალისწინებულია ევროკავშირი-საქართველოს ასოცირების შეთანხმებით; ბ) ენერგეტიკული გაერთიანების (EnC) წევრობიდან გამომდინარე ვალდებულებები. აღნიშნული ვალდებულებები ეფუძნება ევროპის კავშირის მიერ მიღებულ სამართლებრივ აქტებს, რომლებიც მეტწილად გულისხმობს საქართველოს ეროვნული მარეგულირებელი კანონმდებლობის ევროკავშირის კანონთა კრებულთან (EU acquis) შესაბამისობას.¹¹

i. ასოცირების შესახებ შეთანხმება

ევროკავშირისა და საქართველოს ასოცირების შეთანხმება არის სავალდებულო დოკუმენტი, რომელიც მიმართულია, მათ შორის, ეროვნული კლიმატისა და ენერჯის მარეგულირებელი ჩარჩოს ჰარმონიზაციისკენ. შეთანხმება ძალაში შევიდა 2016 წლის ივლისში და მიზნად ისახავს ისეთი იურიდიული სივრცის შექმნას, რომელიც შესაძლებელს გახდის ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ღრმა პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობების ჩამოყალიბებას. ასევე, აქ იგულისხმება ევროკავშირის რეგულაციებსა და სტანდარტებთან შესაბამისობის მიღწევა. ასოცირების შესახებ შეთანხმების როლი გადამწყვეტია მიმდინარე კლიმატის და ენერგეტიკის სექტორის დაპირებული რეფორმის კუთხით. ასოცირების შესახებ შეთანხმება ეფუძნება ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სამართლებრივ საფუძვლებს.

10. კლიმატის ცვლილების შერბილება არის მოქმედება, რომელიც მიმართულია სათბურის აირების ემისიის შემცირებისკენ ან/და მშთანთქმების გაზრდისკენ.
11. EU acquis არის ევროკავშირის კანონთა კრებული, საერთო უფლებებისა და მოვალეობების ერთობლიობა, ის ქმნის სამართლის ერთეულს, რომელიც მართავს ევროკავშირს.

კლიმატთან დაკავშირებული ქმედება შეთანხმების არსებითად მნიშვნელოვანი ნაწილია, რაც ევროკავშირისა და საქართველოს თანამშრომლობის მნიშვნელოვან ნაწილს მოიცავს.¹² ძირითადი ვალდებულებები გამომდინარეობს კონკრეტული დანართებიდან, რომლებიც თან ახლავს შეთანხმების კლიმატთან და ენერგეტიკასთან დაკავშირებულ ქმედებებს. მართალია, ზოგიერთი რეგულაცია და დირექტივა უკვე ვადაგადაცილებულია, მაგრამ არ მომხდარა შეთანხმებისა და მისი შესაბამისი დანართების გადახედვა. შესაბამისად, საქართველოს ჯერ კიდევ ეკისრება 2014 წელს შეთანხმებული სამართლებრივი აქტებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულება.

ევროკავშირისა და საქართველოს ასოცირების შეთანხმების უახლესი ვერსიის (01/09/2021) თანახმად, კლიმატთან დაკავშირებული ვალდებულებები განხილულია ორი მიმართულებით: ზოგადი ხასიათის ნორმები, რომლებიც ხელს უწყობს კლიმატის ცვლილებასთან ბრძოლას და კონკრეტული ნორმატიული ჩარჩო, რომელიც მოითხოვს საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის კლიმატის კანონთა კრებულთან შესაბამისობაში მოყვანას.

ზოგადი ნორმები შემდეგია:

- მუხლი 230 (4) ხელახლა ადასტურებს საქართველოს ვალდებულებას კლიმატის ცვლილების საერთაშორისო რეჟიმთან მიმართებით, რომელიც UNFCCC მთავარი მიზნის შესრულებას გულისხმობს და მოითხოვს თანამშრომლობას მომავალში, UNFCCC-ის და მასთან დაკავშირებული შეთანხმებებისა და გადაწყვეტილებების ფარგლებში კლიმატის ცვლილების საერთაშორისო ჩარჩოს სამომავლო განვითარებაზე.

→ მუხლი 307 მხარეებისგან მოითხოვს თანამშრომლობის განვითარებასა და გაძლიერებას კლიმატის ცვლილებასთან ბრძოლის მიზნით, ხოლო მუხლი 308-ში ჩამოთვლილია კონკრეტული სფეროები, რომლებიც მიმართულია კლიმატის ცვლილების შერბილებისა და ადაპტაციისკენ.

→ მუხლი 310 ხაზს უსვამს (ა) ადაპტაციის ეროვნული სამოქმედო გეგმის, (ბ) დაბალემისიანი განვითარების სტრატეგიის (LEDS), მათ შორის ეროვნულ საჭიროებებზე მორგებული შერბილების ქმედებების შემუშავებისა და დანერგვის საჭიროებას.

რაც შეეხება კონკრეტულ ნორმატიულ ჩარჩოს, კლიმატთან დაკავშირებული დანართი XXVII მოიცავს ევროკავშირის ორ რეგულაციას, რომლებთან დაახლოებაც უნდა მოხდეს განსაზღვრულ ვადაში:

→ 2006 წლის 17 მაისს ევროპარლამენტის და ევროსაბჭოს მიერ მიღებული რეგულაცია (EC) No 842/2006 გარკვეული ფთორირებული სათბურის აირების შესახებ.¹³

→ 2009 წლის 16 სექტემბერს ევროპარლამენტის და ევროსაბჭოს მიერ მიღებული რეგულაცია (EC) No 1005/2009 ნივთიერებებზე, რომლებიც აზიანებენ ოზონის შრეს.

ii. ენერგეტიკული გაერთიანება

2017 წელს საქართველო შეუერთდა EnC-ს გაერთიანების დამფუძნებელ ხელშეკრულებაში საქართველოს მიერთების შესახებ ოქმზე ხელმოწერით. აღნიშნული შეთანხმება

12. კლიმატის მოქმედების მსგავსად, „ენერგეტიკა“ ევროკავშირისა და საქართველოს ასოცირების შეთანხმების მნიშვნელოვან ნაწილს მოიცავს, რადგან ენერგეტიკის სექტორი შეთანხმების არსებითად მნიშვნელოვან ასპექტს უკავშირდება. აღნიშნულ საკითხს, ძირითადად, ფარავს ზოგადი ხასიათის დებულებები და დანართი XXV (ენერგეტიკა). თუმცა აღნიშნულის დეტალური ანალიზი მნიშვნელოვნად სცდება წინამდებარე დოკუმენტის მასშტაბს.

13. ახალი ფთორირებული აირების რეგულაცია (517/2014) მიიღეს ევროკავშირში და ის იძლევა ახალ ან შესწორებულ განმარტებას ფთორირებულ აირებზე; წარმოდგენილია განახლებული, ფაზებად დაყოფილი HFC განრიგი, მაგრამ საქართველოსთვის ჯერ კიდევ 2006 წლის თავდაპირველი რეგულაცია არის რელევანტური.

მიმართულია ენერგო ბაზრების ლიბერალიზაციის, ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისა და EnC-ის სხვა წევრების ბაზრებთან შესაბამისობის მიღწევისკენ. ოქმის მე-2 მუხლი განსაზღვრავს ევროკავშირის სამართლებრივი აქტების ჩამონათვალს (ენერგეტიკის მესამე პაკეტი), რომლებიც უნდა დაინერგოს განსაზღვრულ ვადაში.

2021 წლის ნოემბერში მე-19 მინისტრიალის საბჭოს ფარგლებში EnC-მ დაამტკიცა პაკეტი სუფთა ენერგეტიკა ყველა ევროპელისთვის.¹⁴ პაკეტი მოიცავს ენერგო ეფექტურობის, განახლებადი ენერჯის, მმართველობის, ენერგეტიკის ბაზრის პროექტირებისა და ენერგეტიკული უსაფრთხოების სფეროს კანონმდებლობას. მინისტრიალის გადაწყვეტილებით, რომელიც 2021 წლის 30 ნოემბერს შევიდა ძალაში, 2022 წლის 31 დეკემბრამდე ევროკავშირის ხუთი ძირითადი საკანონმდებლო აქტი უნდა დაინერგოს EnC-ის კანონთა კრებულში.

კლიმატთან დაკავშირებული ქმედების სფეროში სუფთა ენერგეტიკის პაკეტის მმართველობის რეგულაცია 2018/1999 ადგენს ენერგეტიკისა და კლიმატის პოლიტიკების დაგეგმვის, ანგარიშგებისა და მონიტორინგის ზოგად წესებსა და მიზნებს, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. აღნიშნული რეგულაციის ფარგლებში ევროკავშირის წევრი ქვეყნები ამზადებენ NECP-ებს, რომლებიც ზოგად ნიმუშს ემყარება. ნიმუში განსაზღვრავს პოლიტიკებსა და ზომებს, რომლებსაც წევრი სახელმწიფოები გამოიყენებენ კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევისთვის. ვინაიდან რეგულაციის გადმოტანის (ტრანსპოზიციის) წინასწარ განსაზღვრული ფორმულა არ არსებობს, EnC-ის ხელმომწერმა მხარეებმა (მათ შორის საქართველომ) უნდა შეიმუშაონ აღნიშნული რეგულაციის გადმოტანის (ტრანსპოზიციის) მოდელი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საქართველომ უნდა ასახოს EnC-ის მიერ მიღებული მმართველობის რეგულა-

ციის ხელშემკვრელი სახელმწიფოებისთვის ადაპტირებული ვერსია. მმართველობის რეგულაციით გათვალისწინებულია NECP-ის და LT-LEDS მომზადება, რომლებიც ერთმანეთთან არსებით შესაბამისობაში უნდა იყოს.

EnC-ში რეგულაციის შემოღების შემდეგ საქართველოს ჰქონდა ვალდებულება 2022 წლის დეკემბრისთვის ეს რეგულაცია ეროვნულ კონტექსტში გადმოეტანა, თუმცა, ამ ეტაპისთვის კვლავ მზადების პროცესშია. 2022 წლის ნოემბერში გამოქვეყნებული EnC-ის განხორციელების ანგარიშის თანახმად, საქართველოს მიერ კლიმატის ნიმუშის (pattern) დანერგვა 62%-ით შესრულებულად შეფასდა, შესულია NECP-ის და LT-LEDS სამუშაო ვერსიებზე მუშაობის დასრულება. ამავე ანგარიშში საუბარია კლიმატის კანონის შემუშავების პროცესზე, რომელიც, ანგარიშის თანახმად, მმართველობის რეგულაციის კლიმატთან დაკავშირებული საკითხების გადმოტანას ითვალისწინებს.

2022 წლის დეკემბერში, ენერგო გაერთიანების მინისტრთა საბჭომ მონიტორინგის, ანგარიშგების და ვერიფიკაციის სისტემის ინკორპორაციის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღო. ეს შედეგა შემდეგისგან: ევროკავშირის რეგულაციების 2018/2066 მონიტორინგის და ანგარიშგების შესახებ და 2018/2067 აკრედიტაციის და ვერიფიკაციის შესახებ, ასევე 2003/187/EC დირექტივის სათბურის აირების ემისიების ვაჭრობის ნებართვის შესახებ. ტრანსპოზიციის საბოლოო ვადა არის 2023 წლის 31 დეკემბერი, თუმცა, შემდგომში კლიმატის კანონს შეუძლია აღნიშნული დაარეგულიროს.

ც. ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილი და არსებული ეროვნული და სექტორული მიზნები

პარიზის შეთანხმების მოთხოვნის შესაბამისად, საქართველომ განაახლა თავისი NDC-

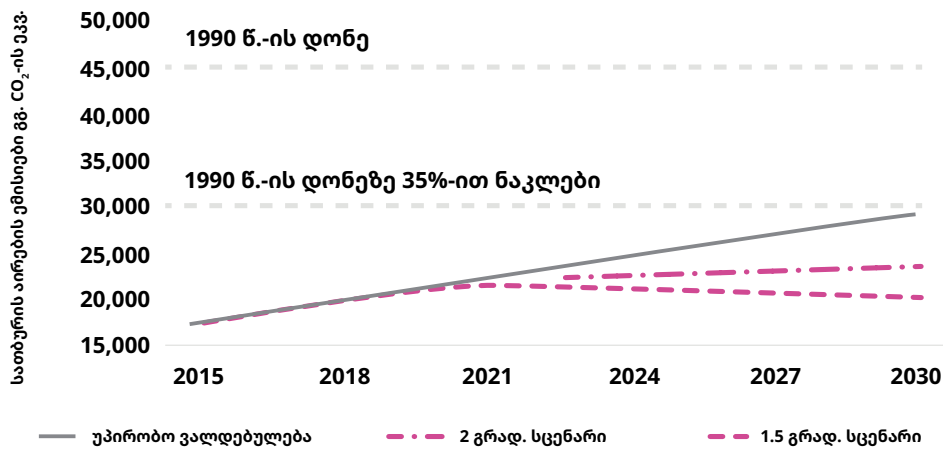
14. სუფთა ენერგეტიკის პაკეტი არის შენობების ენერგო-ეფექტურობასთან, განახლებად ენერჯისთან, ენერგო შესრულებასთან, მმართველობასა და ენერგო ბაზართან დაკავშირებული რვა საკანონმდებლო აქტის კრებული. სუფთა ენერგეტიკის პაკეტი თავისი არსით მოთხოვს პაკეტისა და ყოველი ახალი პაკეტის ფარგლებში იზრდება მისი მასშტაბი და დეტალები.

ის დოკუმენტი და 2021 წლის მაისში ოფიციალურად წარადგინა UNFCCC-ის სამდივნოში. NDC-ს დოკუმენტები წარმოადგენს პარიზის შეთანხმების მონაწილე ქვეყნების 2020 წლის შემდგომ დაპირებებს, რომლებიც ასახავს ქვეყნების ძალისხმევას, შეამცირონ ეკონომიკის ყველა სექტორიდან წარმოქმნილი სათბურის აირების ემისიები, დააწესონ ემისიების შემცირებისა და/ან შეზღუდვის სამიზნე მაჩვენებლები და განახორციელონ შერბილების ქმედებები აღნიშნული მიზნების მიღწევისთვის. NDC არის მოკლე დოკუმენტი, რომელიც ასახავს კლიმატის მიმართულებით ქვეყანაში არსებულ მიზნებსა და გეგმებს. დოკუმენტი ხუთ წელიწადში ერთხელ ექვემდებარება განახლებას და მიეწოდება საერთაშორისო საზოგადოებას.

ამჟამად, საქართველოს განახლებული NDC მთავარი დოკუმენტია, რომელიც ასახავს კლიმატის ცვლილების სფეროში ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებებს და ეროვნულ ხედვებს. NDC-ის მიზანია: „ქვეყნის მდგრადი და დაბალანსებული განვითარების ხელშეწყობა, რომლის ფარგლებშიც კლიმატური, გარემოსდაცვითი და სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები თანაბრად განიხილება“. NDC მოიცავს 2021 წლის 1 იანვრიდან 2030 წლის 31 დეკემბრამდე პერიოდს. წინასწარ განსხვავებული და განახლებული მიდგომა გულისხმობს ახლად დადგენილი სამიზნე მაჩვენებლების ანთროპოგენური სათბურის აირების ემისიების 1990 წლის სათბურის აირების წყაროების დაფიქსირებულ დონესთან შედარებას.

NDC ითვალისწინებს საქართველოს მიერ ნაკისრ შემდეგ ვალდებულებებს:

- საქართველო იღებს უპირობო ვალდებულებას, რომ 2030 წლისთვის ეროვნულ დონეზე სათბურის აირების ემისიების ჯამური მაჩვენებელი შეამციროს 1990 წელს დაფიქსირებულ მაჩვენებელთან შედარებით 35%-ით (ეს დაახლოებით უდრის სათბურის აირების ემისიების ერთ სულ მოსახლეზე 16%-ით შემცირებას);
- საქართველო იღებს პირობით ვალდებულებას, რომ 2030 წლისთვის სათბურის აირების ემისიების ჯამური მაჩვენებელი შეამციროს 1990 წელს დაფიქსირებულ მაჩვენებელთან შედარებით 50-57%-ით, თუ ხელმისაწვდომი იქნება საერთაშორისო მხარდაჭერა;
- ვალდებულება ასევე გულისხმობს კლიმატის ცვლილების 2030 წლის სტრატეგიისა და 2021-2023 წლების სამოქმედო გეგმის მომზადებას, სადაც აღწერილი იქნება კლიმატის ცვლილების შერბილების ზომები, რომლებიც ხელს შეუწყობს უპირობო და პირობითი ვალდებულებებისა და შერბილების მიზნების მიღწევას;
- საქართველო იღებს ვალდებულებას, განაგრძოს სხვადასხვა ეკონომიკური სექტორის ადაპტაციის შესაძლებლობების შესწავლა და დაგეგმოს და განახორციელოს ადაპტაციის შესაბამისი ზომები.

დიაგრამა 1: საქართველოს ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილით გათვალისწინებული მიზნები

სათბურის აირების ემისიების შეზღუდვა კონკრეტულ სამიზნე მაჩვენებლებამდე მოიცავს და ემყარება შემდეგი შვიდი ეკონომიკური სექტორის ანალიზს: ტრანსპორტი, შენობები, ენერჯის წარმოება და გადაცემა, სოფლის მეურნეობა, მრეწველობა, ნარჩენების მართვა და სატყეო სექტორი. თითოეული სექტორისთვის საქართველომ განსაზღვრა სათბურის აირების ემისიების ლიმიტი, ზოგიერთ შემთხვევაში, შემცირება განისაზღვრა კონკრეტული პროცენტული მაჩვენებლით (რაოდენობრივი), სხვა შემთხვევებში კი როგორც ზოგადი სამიზნე (შედარებით თვისებრივი).

შერბილების სექტორული მიზნებია:

- **ტრანსპორტი** - 2030 წლისთვის ტრანსპორტის სექტორის სათბურის აირების ემისიების 15%-ით შეზღუდვა საბაზისო სცენარით გათვალისწინებულ პროგნოზთან მიმართებით;
- **შენობები** - სამშენებლო სექტორში დაბალნახშირბადიანი მიდგომების განვითარების ხელშეწყობა, მათ შორის საჯარო და ტურისტული დანიშნულების შენობების მიმართულებით კლიმატის მიზნებზე მორგებული ენერგოეფექტური ტექნოლოგიებისა და მომსახურებების ნახალისების გზით;

- **ენერჯის გამომუშავება და გადაცემა** – 2030 წლისთვის საბაზისო სცენარით გათვალისწინებულ პროგნოზებთან მიმართებით სათბურის აირების ემისიების 15%-ით შეზღუდვა;
- **მრეწველობა** – ღონისძიებების გატარების გარეშე სცენარით გათვალისწინებულ პროგნოზებთან მიმართებით ემისიების 5%-ით შეზღუდვა, კლიმატის მიზნებზე მორგებული დაბალნახშირბადიანი მიდგომების, ინოვაციური ტექნოლოგიებისა და სერვისების ნახალისების გზით;
- **სოფლის მეურნეობა** – დაბალნახშირბადიანი მიდგომების განვითარება სოფლის მეურნეობის სექტორში კლიმატგონივრული სოფლის მეურნეობისა და აგრო ტურიზმის ნახალისების გზით;
- **ნარჩენები** – დაბალნახშირბადიანი მიდგომების განვითარება ნარჩენების მართვის სექტორში, კლიმატის მიზნებზე მორგებული ინოვაციური ტექნოლოგიებისა და მომსახურების ნახალისების გზით და სეპარაციის პრაქტიკისა და ცირკულარული ეკონომიკის პრინციპების ეფექტიანი დანერგვის ხელშეწყობით;

- **სატყეო სექტორი** – 2030 წლისთვის სატყეო სექტორის მიერ ნახშირბადის შთანთქმის უნარის 10%-ით გაზრდა 2015 წელს დაფიქსირებულ დონესთან შედარებით.

საქართველოს განახლებული NDC განსაზღვრავს 2021-2030 წლების პერიოდს კლიმატის ცვლილების სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის განხორციელებისთვის, რომელმაც, თავის მხრივ, უნდა დააიდენტიფიციროს სექტორული სამიზნე მაჩვენებლების მიღწევისთვის ინდივიდუალური შემარბილებელი ღონისძიებები.

NDC-ის მომდევნო განახლება 2025 წლისთვის უნდა განხორციელდეს. პარიზის შეთანხმება ასევე მოითხოვს NDC დოკუმენტის განხორციელების პროგრესთან და სათბურის აირებთან დაკავშირებული ინფორმაციის ორ წელიწადში ერთხელ განახლებას (გაძლიერებული გამჭვირვალობა). ანგარიშგების მეთოდოლოგიის თვალსაზრისით, საქართველო ვალდებულია გამოიყენოს 2006 წლის კლიმატის ცვლილების მთავრობათაშორისი საბჭოს (IPCC) სათბურის აირების ეროვნული ინვენტარიზაციის სახელმძღვანელო და IPCC-ს ყველა მომდევნო ვერსია ან განახლებული სახელმძღვანელო. ანგარიშგების მოთხოვნები მოიცავს შვიდ სათბურის აირს (ნახშირორჟანგი (CO₂), მეთანი (CH₄), აზოტის ოქსიდი (N₂O), ფთორნახშირწყალბადები (HFCs), პერფტორნახშირწყალბადები (PFCs), გოგირდის ჰექსაფთორიდი (SF₆) და აზოტის ტრიფტორიდი (NF₃)) და შემდეგ IPCC სექტორებს, 2006 წლის IPCC სახელმძღვანელოს შესაბამისად: ენერჯეტიკა, საწარმოო პროცესები და პროდუქციის გამოყენება, სოფლის მეურნეობა, მიწათსარგებლობა, მიწათსარგებლობაში ცვლილება და სატყეო (LULUCF) და ნარჩენები. დამატებით, საქართველო ვალდებულია ქვეყნის სათბურის აირების ემისიის ინვენტარიზაციის ხარისხის უზრუნველყოფასა და ხარისხის კონტროლზე, აგრეთვე, ინვენტარიზაციის დაგეგმვასთან, მომზადებასა და მართვასთან დაკავშირებული ინფორმაციის

მომზადებაზე. რაც შეეხება მეთოდოლოგიას, საქართველო ვალდებულია აღწეროს თითოეული მეთოდოლოგიური და/ან აღრიცხვის მიდგომა, რომელიც გამოიყენება სამიზნე მაჩვენებლების, საბაზისო სცენარის დადგენის და თითოეული ინდიკატორის, მათ შორის ძირითადი პარამეტრების, დაშვებების, განმარტებების, მონაცემთა წყაროებისა და გამოყენებული მოდელების განსაზღვრისთვის, აგრეთვე გამოყენებული IPCC სახელმძღვანელო მითითებები და მატრიცები.

ამასთან, სასურველია, საქართველომ ორ წელიწადში ერთხელ განაახლოს ინფორმაცია, რომელიც უკავშირდება კლიმატის ცვლილების ზემოქმედებასა და ადაპტაციას, ასევე განაახლოს ინფორმაცია ფინანსურ, ტექნოლოგიურ განვითარებასა და გადაცემის, შესაძლებლობების განვითარების საჭიროებებსა და უკვე მიღებულ მხარდაჭერაზე.

d. „სამართლიანი წვლილის“ მიზნების შედარება

განახლებული NDC-ით საქართველომ დაისახა უფრო ამბიციური მიზნები, რომლებიც მისი წინამორბედი NDC-ის მიზნებს აღემატება 7%-ით (უპირობო) და 10-17%-ით (პირობითი). განახლებული NDC მოიცავს ვალდებულებას, რომ საქართველო სამართლიან წვლილს შეიტანს კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ განეულ გლობალურ ძალისხმევაში, ეროვნული გარემოებების, რესურსებისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

მართალია, ეს არ არის გაეროს პროცესის ნაწილი, მაგრამ არსებობს „სამართლიანი წვლილის“ შეფასების მეთოდოლოგია. მეთოდოლოგია ეფუძნება ისტორიულ ემისიებს, მოსახლეობის დონესა და ცვლილების განხორციელებისთვის ხელმისაწვდომ რესურსებს. “Climate Action Tracker” - CAT იყენებს ამ მეთოდოლოგიას იმის შესაფასებლად, არის თუ არა ქვეყნის NDC და მასში წარმოდგენილი კლიმატის გეგმები კლიმატის ცვლილების შერბილების გლობალურ ძალისხმევაში სა-

მართლიანი წვლილი.¹⁵ ამ ეტაპისთვის, CAT-ის მეთოდოლოგიის მიხედვით შედარებით დიდ ქვეყნებს/დიდ ემიტორებს აფასებენ, თუმცა, საჭირო მონაცემების შეგროვება და ამ მეთოდოლოგიის საქართველოზე გამოყენება სასარგებლო იქნება ქვეყნის გეგმების შეფასებისთვის.

e. კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირებით მიღებული შესაძლებლობები

კლიმატის ცვლილების შემცირების მიზნით ქმედებების განხორციელება მოითხოვს ცვლილებებს მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ეკონომიკაში, მაგრამ ეს ასევე არის მწვანე ბიზნესების ჩამოყალიბების და საერთაშორისო ბაზრებიდან დაბალი ან ნულოვანი ნახშირბადის პროდუქტებისა და მომსახურებების სანაცვლოდ სარგებელის მიღების შესაძლებლობა. დაბალნახშირბადიანი ენერგომომარაგების, მრავალფეროვანი რელიეფისა და სტაბილური მმართველობის პირობებში საქართველოს შეუძლია სარგებელი მიიღოს მსოფლიოს ნულოვანი ემისიების მიმართულებით განვითარებიდან.

საქართველოს ელექტროენერჯის წარმოებაში საკმაოდ დიდი წილი განახლებადი ენერჯის წყაროებიდან (ძირითადად, ჰიდრო, ასევე, ქარის ენერჯია) მოდის, რაც ერთ-ერთი მაღალია მსოფლიოში. 2022 წელს, საქართველოს ჯამური ელექტროენერჯის წარმოებაში 76% განახლებადი წყაროებიდან მიიღო.¹⁶ საქართველოში მცირე რაოდენობით ინარმოება წიაღისეული საწვავი, შესაბამისად, ბუნებრივი აირი და საწვავი პროდუქტების დიდი ნაწილი იმპორტირებულია. საქართველოში განახლებადი ენერჯის გამოყენებით გამომუშავებული ენერჯის გაზრდა და გათბობისა და სატრანსპორტო საშუალებების ელექტროენერჯიაზე გადაყვანა ქვეყნის იმპორტირებულ ენერჯიაზე დამოკიდებულების შემცირებისთვის დიდი შესაძლებლობაა. უკ-

რაინაში მიმდინარე ომმა გვიჩვენა როგორც გაზის იმპორტზე დამოკიდებულებით, ასევე წიაღისეული საწვავის მზარდი ფასებით გამოწვეული მოწყვლადობა.

საქართველოს მრავალფეროვანი ლანდშაფტი ქვეყანას აძლევს შესაძლებლობას ჰქონდეს განახლებადი ენერჯის კარგი პოტენციალი. აღსანიშნავია, რომ გაფართოებას საჭიროებს ქარის, მზისა და გეოთერმული¹⁷ ენერჯის წარმოება. განახლებადი წყაროებიდან ელექტროენერჯის მაღალმა წილმა და საქართველოს გეოგრაფიულმა მდებარეობამ შესაძლოა ქვეყანა გახადოს მნიშვნელოვანი ექსპორტიორად, მწვანე წყალბადის (განახლებადი რესურსებიდან მიღებული) დიდი ბაზრების განვითარების შემთხვევაში.

ევროკავშირთან ასოცირებით და EnC-ის წევრობით, საქართველო ქვეყნის ენერგოსექტორში მნიშვნელოვანი რეფორმების დაწერვის პროცესშია. როგორც უკვე აღინიშნა, აღნიშნული პროცესი, ძირითადად, ევროკავშირთან შეთანხმებულ, ენერჯეტიკისა და კლიმატის რეგულაციებთან ეტაპობრივი დაახლოებით ხორციელდება. რეფორმის მიზანია საქართველოს ენერჯეტიკის ბაზარი ორმხრივი და დაბალკონკურენტული სავაჭრო სისტემიდან გარდაიქმნას ევროკავშირის სტილის ღია ბაზრად, რომელსაც ექნება ლიბერალური, კონკურენტუნარიანი ფასის განსაზღვრის მექანიზმები, დაბალანსებული პასუხისმგებლობები და მდგრადი მიდგომები. აღნიშნული ეხმიანება ევროკავშირის კლიმატის მოქმედებისა და დეკარბონიზაციისკენ მოწოდებას, ეხმარება საქართველოს ევროკავშირის მწვანე შეთანხმების ამბიციის განხორციელებაში და აჩქარებს ევროკავშირის წევრობის პროცესს.

საქართველო აწარმოებს სპილენძს და მაგანუმს. განახლებად ენერჯიაზე გადას-

15. „Climate Action Tracker“ „სამართლიანი წვლილის“ მეთოდოლოგია. <https://climateactiontracker.org/methodology/cat-rating-methodology/fair-share/>

16. საქართველოს ელექტროენერჯის ბალანსი, https://esco.ge/files/data/Balance/energobalans_2022_eng.pdf?fbclid=IwAR2G49fxRh2bIX_hFohP3fxO4Imcih45ELxc4MHjvKTFvNWA5h7iuC-luY

17. გ. მელიქიძე, თ. ვარდიგორელი, ნ. კაპანაძე, (2015), ქვეყნის მდგომარეობა, ხელმისაწვდომია ინგლისურ ენაზე: <http://www.geo-thermal-energy.org/pdf/IGASstandard/WGC/2015/01064.pdf>

ვლისთვის, სატრანსპორტო და გათბობის სისტემის ელექტროფიკაციისთვის ორივე ღირებულ მასალას წარმოადგენს. ამჟამად ხორციელდება ლითონის ჯართის ექსპორტი, მაგრამ განახლებადი წყაროებიდან მიღებული ელექტროენერჯის დიდ რესურსზე ხელმისაწვდომობა ქვეყანას რკინისა და ფოლადის გადამამუშავებელი ელექტრორკალური დუმელის განთავსებისთვის კარგ ადგილმდებარეობად აქცევს.

კლიმატის ზემოქმედების შესამცირებლად, ხორცპროდუქტების მოხმარების შემცირება მზარდი ტრენდია ზოგიერთ ქვეყანაში. საქართველოდან თხილის ექსპორტს შეუძლია საკუთარი წვლილი შეიტანოს მსოფლიოსთვის ალტერნატიული ცილების მიწოდებით, რაც ნახშირბადის მცირე კვალს ტოვებს.¹⁸

2019-2022 წლებში ჩატარებული ტყის ეროვნული აღრიცხვის მასალების მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიის თითქმის 44.5%-ს ტყე ფარავს, ტყის საფარი კი ინახავს ნახშირბადს. ნახშირბადის შენახვის საერთაშორისო წესების მიხედვით, არსებობს მცენარეული საფარისა და ნიადაგის მიერ ნახშირბადის შთანთქმის და შეკავების მოცულობის გაზრდის პოტენციალი.

ზოგადად, საქართველო ცნობილია კორუფციის დაბალი დონითა და მმართველობის სტაბილური სისტემით. აღსანიშნავია, რომ ეს ორი ფაქტორი იზიდავს გარე ინვესტიციებს.

კითხვა 1. რა დადებით შესაძლებლობებს ხედავთ საქართველოს დაბალი და ნულოვანი ნახშირბადის ეკონომიკაზე გადასვლაში? როგორ შეუწყობს ამას ხელს კლიმატის კანონი?

f. კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება, რომელსაც უკვე განიცდის საქართველო

საქართველოს მეოთხე ეროვნული შეტყობინება გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციისადმი მიმოიხილავს საქართველოში კლიმატის ცვლილებით გამოწვეულ მთავარ უარყოფით შედეგებს:

- შავი ზღვის წყლის დონის მატებამ ზეგავლენა იქონია ხმელეთზე, გაანადგურა და/ან დააზიანა სანაპირო ზოლში განთავსებული შენობები და ინფრასტრუქტურა;
- მაღალმთიან რეგიონებში წყალდიდობის, მეწყრისა და ღვარცოფის სიხშირის და ინტენსივობის ზრდამ მნიშვნელოვანი ეკონომიკურ ზიანი გამოიწვია [განსაკუთრებული საფრთხის ქვეშ დაყენა ქალების, გოგოების და ხანდაზმული მოსახლეობის უსაფრთხოება¹⁹]
- ნალექების რაოდენობის კლების და აორთქლების მოცულობის ზრდის შედეგად, აღმოსავლეთ საქართველოს სემიარიდული რეგიონები გაუდაბნობის საფრთხის წინაშე დადგა;
- უფრო ხშირი და ინტენსიური სითბური ტალღები ზემოქმედებს ადამიანთა ჯანმრთელობაზე [განსაკუთრებით კირისკ-ჯგუფებზე]
- მზარდი ტემპერატურა, ნალექების მახასიათებლების ცვლილება, წყლის შემცირებული ხელმისაწვდომობა, ტყის ხანძრები, მავნებლებისა და დაავადებების გავრცელება აფერხებს ტყეების ზრდას და ამცირებს ტყეების პროდუქტიულობას.

18. საკვების გარემოზე ზემოქმედება, <https://ourworldindata.org/environmental-impacts-of-food>

19. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია კლიმატის ცვლილებისა და გენდერული უთანასწორობის ურთიერთკავშირზე. ხელმისაწვდომია ინგლისურ ენაზე: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

- მზარდი ტემპერატურა, ქარები და წყლის შემცირებული ხელმისაწვდომობა მნიშვნელოვნად ამცირებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტიულობას.²⁰
- ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი მნიშვნელოვნად აზიანებს რეგიონებში მცხოვრებ საშუალო და დაბალი შემოსავლის მქონე მოსახლეობას, განსაკუთრებით ქალებს.

ზემოქმედების შედეგების ანალიზი ეფუძნება ორი 30-წლიანი პერიოდის შედარებას (1956-1985 წლები და 1986-2015 წლები), რომელიც გვიჩვენებს, რომ საშუალო წლიური ჰაერის ტემპერატურა ქვეყანაში გაიზარდა 0.25-0.58°C-ით, ხოლო ჰაერის ტემპერატურის საშუალო ზრდის მაჩვენებელმა 0.47°C-ს მიაღწია. ნალექის წლიური რაოდენობა გაიზარდა ქვეყნის დასავლეთ ნაწილში და შემცირდა აღმოსავლეთის ბოგერტ რეგიონში. თუმცა, წლიური ნალექის რაოდენობა, ძირითადად, არასტაბილური იყო და კონკრეტული ტენდენციები არ დაფიქსირებულა. შედარებითი ტენიანობის მაჩვენებელი გაიზარდა მთელ ქვეყანაში და მერყეობს (-1%)-(5%) შუალედში. მაღალი ტენიანობა ფიქსირდება ზამთრის თვეებში დასავლეთ საქართველოში და აღინიშნება ძლიერ ტენიანი დღეები (10-12 დღე/წელიწადში), ხოლო კლების ინტენსიური ტენდენცია ფიქსირდება ადრეულ ზაფხულ-შემოდგომაზე. ქარის საშუალო სიჩქარე შემცირდა თითქმის ყველა მეტეოროლოგიურ სადგურზე. პირველ პერიოდთან შედარებით, მეორე პერიოდში აღნიშნული მაჩვენებელი შემცირდა 1-2 მ/წამით. ძლიერი ქარიანი დღეების რაოდენობა (≥ 15 მ/წმ) შემცირდა დასავლეთ საქართველოში და გაიზარდა აღმოსავლეთ საქართველოს რეგიონებში.²¹

i. ბუნებრივი რესურსები

წყალი - საქართველო მდიდარია წყლის რესურსებით, მათ შორის მდინარეებით, ტბებით, წყალსაცავებით, მყინვარებითა და მიწისქვეშა წყლებით. მდინარეები წყლის ყველაზე მრავალრიცხოვანი რესურსია: ქვეყანაში 26,060 მდინარეა და მათი ჯამური სიგრძე 60,000 კილომეტრია, აქედან 99.4% (25,075 მდინარე) 25 კმ-ზე ნაკლები სიგრძის არის. საქართველოს მდინარეების საშუალო წლიური ჩამონადენი დაახლოებით 61.45 კმ³-ია, მათ შორის ადგილობრივად 52.77 კმ³, ხოლო ტრანზიტული ჩამონადენი (წარმოიქმნება თურქეთისა და სომხეთის ტერიტორიაზე) 8.68 კმ³-ს შეადგენს. საქართველოში დაახლოებით 860 ტბაა, უმეტესობა 0.1 კმ²-ზე პატარაა. ყველა ტბის ჯამური ფართობი დაახლოებით 170 კმ²-ია. ტბების უმრავლესობა მტკნარია. საქართველოში 43 ხელოვნური წყალსაცავია. აქედან 35-ის ჯამური მოცულობა 1,700 მილიონი მ³-ია და კასპიის ზღვის აუზში მდებარეობს, ხოლო 8 - ჯამში 1,470 მილიონი მ³-ის მოცულობით - შავი ზღვის აუზში.²¹

საქართველო მდიდარია მტკნარი წყლით. თუმცა, რესურსები არათანაბრადაა გადანაწილებული (ძირითადად კონცენტრირებულია დასავლეთ საქართველოს რეგიონებში), ხოლო წყალმომარაგების სისტემაში არსებული პრობლემები იმაზე მიგვითითებს, რომ სოფლის მოსახლეობა ძლიერ არის დამოკიდებული ჭებზე და ჭაბურღილებზე. ეს ზრდის მოსახლეობის, მათ შორის ქალებისა და მოხუცების მონყვლადაობას მიწისქვეშა წყლების შემცირებისა და გვალვის პერიოდში. მდინარეებში, რომლებიც მყინვარებით და თოვლით საზრდოობს, როგორც არის ხრამი-დებედი და ალაზანი, 21-ე საუკუნის დასასრულს მოსალოდნელია წყლის ჩამონადენის შემცირება 30%-55%-ის შუალედში, რაც მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის წყალმომარაგებას.²²

20. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენცია, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

21. საქართველოს მთავრობა (2021) საქართველოს კლიმატის ცვლილების სტრატეგია 2030, <https://mepa.gov.ge/En/Files/ViewFile/50123>

22. მსოფლიო ბანკის ჯგუფი (2021) კლიმატის რისკის ქვეყნის პროფილი - საქართველო. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/707481/climate-risk-country-profile-georgia.pdf>

მყინვარები - მყინვარები საქართველოს მნიშვნელოვანი კლიმატური და ეკონომიკური რესურსია. ისინი დიდი რაოდენობით მტკნარ წყალს ინახავენ და გადამწყვეტ როლს ასრულებს წყლის რეჟიმის და რეგიონული კლიმატის კუთხით. კლიმატის ცვლილება ზეგავლენას ახდენს ზოგადად მყინვარებზე. კლიმატის თანამედროვე ცვლილების ზეგავლენის განსაზღვრა მთლიანად მყინვარულ აუზებზე და, კერძოდ, მცირე მყინვარებზე, შესაძლებელია 2012-2016 წლების თანამგზავრული დისტანციური ზონდირებით (თდზ) დადგენილი მყინვარული აუზების მყინვარების კონტურებისა და ფართობების შედარებით ამ მყინვარების შესაბამის მონაცემებთან მყინვარების კატალოგიდან. კატალოგისა და თდზ მონაცემებს შორის დროში დაახლოებით 50-წლიანი სხვაობა ქმნის წინაპირობას მყინვარების ცვლილებების შესაფასებლად.

კატალოგის თანახმად, დასავლეთ საქართველოში 409 მყინვარი იყო და 456.1 კმ²-ს ფართობს მოიცავდა. ბოლო დროის, თდზ მონაცემებით, ფიქსირდება 323 მყინვარი (თავდაპირველი რაოდენობის 79%), რომელიც 331.2 კმ² ფართობს მოიცავს (თავდაპირველი ფართობის 72.6%).

კატალოგის თანახმად, აღმოსავლეთ საქართველოში 132 მყინვარი იყო, რომელიც 86.9 კმ² ფართობს მოიცავდა. არსებული თდზ მონაცემებით, მყინვარების რაოდენობა 60-მდე (თავდაპირველი რაოდენობის 45.5%), ფართობი კი 45.8 კმ²-ით შემცირდა (თავდაპირველი ფართობის 52.7%).²³

სანაპირო ზონა - 1965 და 2007 წლების შუალედში შავი ზღვის დონემ მოიმატა 0.7 მეტრით. ამავე პერიოდისთვის, 50%-ზე მეტით გაიზარდა შტორმის სიხშირე.²⁴ სანაპიროს ეროზია და შავი ზღვის სანაპირო ზოლის დეგრადაცია ეროვნული დონის პრობლემას წარმოადგენს; ქვეყანაში ხორციელდება შემარბილებელი ღონისძიებები და ინვესტიციები, რომლებიც მიმართულია ზღვისპირა ტურიზმზე ზღვის დონის მატების უარყოფითი ზემოქმედების შემცირებისკენ.²⁵

აღნიშნული ცვლილებები გამოწვეულია ატმოსფერულ ცირკულაციაში წნევის ანომალიებით, კერძოდ, ჩრდილო ატლანტიკური ოსცილაციით.²⁶ ზღვის დონის ამგვარი მატება საფრთხეს უქმნის საპორტო ქალაქებს, ბათუმსა და ფოთს. ბოლო წლებში ფოთი ზღვაზე შტორმის შედეგად რამდენჯერმე დაიტბორა.²⁷

მინა, ნიადაგი და ბიომრავალფეროვნება

- კლიმატის ცვლილების (როგორც არის მომატებული ტემპერატურა და გვალვა, ძლიერი ქარები) და ეკონომიკური ფაქტორებით (როგორც არის სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკები, ირიგაცია, მოპოვებითი სამუშაოები) გამოწვეული გაუდაბნობა ინვესტს ნახევრად-არიდული და არიდული ტერიტორიების გაფართოებას საქართველოში. აღნიშნული ზემოქმედების შედეგია ნიადაგის ხარისხის დეგრადაცია, მაგალითად, შირაქის დაბლობზე, 1983-2006 წლების შუალედში²⁸ შავმინა ნიადაგში ჰუმუსის შემცველობა შემცირდა 7.5%-დან 3.2%-მდე.

23. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო (MEPA) (2021) საქართველოს მეოთხე ეროვნული შეტყობინება გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

24. აზიის განვითარების ბანკი (2020b). აზიისა და წყნარი ოკეანის მთავარი ინდიკატორები, 2020. აზიის განვითარების ბანკი. <http://dx.doi.org/10.22617/FLS200250-3>

25. ნ. ავსარი, და ს. კუტოღლუ (2020). შავის ზღვის წყლის დონის ბოლო დროის ცვლილებები სატელიტური და მოქცევის საზომი საშუალებებით დაკვირვების საფუძველზე. „International Journal of Geo-Information“. 9(3), 185. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijgi9030185>

26. მ. ნ. ციმპლინი, და ს. ა. ჯოსი (2001). ჩრდილო ატლანტიკის ოსილაციის ზემოქმედება ხმელთაშუა ზღვაზე „Geophysical Research Letters,“ 28(5), გვერდები. 803–806. <https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1029/2000GL012098>

27. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

28. აზიის განვითარების ბანკი (2020b). აზიისა და წყნარი ოკეანის მთავარი ინდიკატორები, 2020. აზიის განვითარების ბანკი. <http://dx.doi.org/10.22617/FLS200250-3>

ამასთან, ქვეყანაში მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ნიადაგის დამლაშება, გასაკუთრებით, კახეთის რეგიონში, სადაც დამლაშებული ნიადაგები მთლიანი ტერიტორიის 22%-ს შეადგენს.²⁹ რადგან მინა და ნიადაგი ცვლილებას განიცდის კლიმატის ცვლილების გამო, შესაძლებელია ეკო სახეობების მასშტაბი შეიცვალოს ან დაიკარგოს. კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული გართულებები საქართველოს მდიდარი ეკოსისტემისთვის ნაკლებად არის შესწავლილი, მაგრამ არსებობს მნიშვნელოვანი მტკიცებულებები, რომ ბიომრავალფეროვნების სახეობრივი შემადგენლობა საგრძნობლადაა შემცირებული.³⁰

ტყე - საქართველო მსოფლიოში ტყის რესურსებით ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი ქვეყანაა, რომლის ტერიტორიის 44,5% ტყეს უკავია. აქედან 95-98% ბუნებრივი ტყეებია. საქართველოს ტყეების მდიდარი ბიომრავალფეროვნება განპირობებულია სახეობრივი შემადგენლობით, ზრდის და განვითარების მახასიათებლებით და სხვა ფაქტორებით.

საქართველოს ტყეების ორ-მესამედზე მეტი იზრდება ციცაბო ფერდობებზე და უზრუნველყოფს გარემოს კრიტიკულ დაცვით ფუნქციებს, როგორცაა ნიადაგის დაცვა, წყლის შეკავება, რეგულირება და განმენდა და სხვა.

კლიმატის ცვლილება ზეგავლენას ახდენს ტყეების შემადგენლობასა და ხარისხზე, უფრო მოწყვლადს ხდის ტყეს მავნებლების, დაავადებებისა და ხანძრების მიმართ. პირდაპირი ზემოქმედება აისახება ტყის საფარის შემცირებაში, ზოგიერთ შემთხვევაში კი - ზრდაში, (მაგ., ზომიერი სარტყლის ტყეების გავრცელება პოლუსების მიმართულებით), ასევე, ტყის სახეობების ჩანაცვლებასა და ტყის განაწილების ცვლილებებში.³¹

ii. ექსტრემალური ჰიდრომეტეოროლოგიური მოვლენები

საქართველოს კომლექსური რელიეფი ხშირად ხელს უწყობს ატმოსფერული ცირკულაციის პროცესებისა და სხვადასხვა ტიპის ექსტრემალური ჰიდრომეტეოროლოგიური მოვლენის განვითარებას (წყალდიდობა, ზვავი, ძლიერი ქარი, გვალვა, და ა.შ.). ასეთი მოვლენები უფრო გახშირდა და ინტენსიური გახდა კლიმატის ცვლილების პირობებში, რაც მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ზარალს და ადამიანურ მსხვერპლს იწვევს. ქალები, გოგობი და ხანდაზმულები განსაკუთრებულად მოწყვლადები არიან ამ მოვლენების მიმართ.

1956-1985 წლებთან შედარებით ერთ დღეში მოსული ნალექების მაქსიმალური რაოდენობის ზრდა აღინიშნება 1986-2015 წლების პერიოდში შავი ზღვის სანაპირო ზოლში არსებულ ყველა სადგურზე (ბათუმი, ქობულეთი, ფოთი, ზუგდიდი), განსაკუთრებით - შემოდგომაზე. ვინაიდან აღნიშნული რეგიონის მდინარეთა აუზებში სტიქიური წყალმოვარდნები ერთ დღე-ღამეში მოსული უხვი ნალექებით ხასიათდება, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შავის ზღვის სანაპირო ზოლში წყალდმოვარდნების რისკები გაზრდილია, რასაც უკანასკნელ ათწლეულებში ამ რეგიონში გახშირებული წყალმოვარდნების შემთხვევათა რიცხვის ზრდაც ადასტურებს.

გვალვა აღინიშნება ქვეყნის პრაქტიკულად მთელ ტერიტორიაზე. ის განსაკუთრებული ინტენსივობით გამოიჩინა კახეთის, შიდა და ქვემო ქართლის, ასევე, ზემო იმერეთის რეგიონებში. თუ ადრეულ პერიოდებში გვალვა აღინიშნებოდა 15-20 წელიწადში ერთხელ, ბოლო პერიოდში, ასეთი მოვლენა 6-7 წელიწადში ერთხელ აღინიშნება. 1995-2008 წლებში ამ მოვლენისგან მხოლოდ სოფლის

29. მსოფლიო ბანკის ჯგუფი (2021) კლიმატის რისკი, ქვეყნის პროფილი - საქართველო. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/707481/climate-risk-country-profile-georgia.pdf>

30. გ. ჩალაძე (2012). ჭიანჭველების სახეობრივი სიმდიდრის სივრცითი ნიმუშის კლიმატზე დაფუძნებული მოდელი საქართველოში. „Journal of Insect Conservation“, 16(5), გვერდები. 791-800. https://www.researchgate.net/publication/256088238_Climate-based_model_of_spatial_pattern_of_the_species_richness_of_ants_in_Georgia

31. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო (MEPA) (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

მეურნეობისათვის მიყენებულმა ბარალმა 400 მლნ ლარს მიაღწია.

ძლიერი ქარი განსაკუთრებით დიდ ბარალს აყენებს სოფლის მეურნეობას და სხვადასხვა ინფრასტრუქტურულ ობიექტებს. მხოლოდ 1996-1998 წლებში ამ მოვლენის 10 ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა, ხოლო მიყენებულმა ბარალმა 80 მლნ ლარს გადააჭარბა.

საქართველოს ტერიტორიაზე თოვლის ზვავები განსაკუთრებით ინტენსიური ხასიათისაა კავკასიონის, მცირე კავკასიონისა და გურია-აჭარის საშუალო და მაღალმთიან ზონებში. სულ ქვეყანაში ფიქსირდება 5000-მდე ზვავსაშიში კერა, რომელთაგან 1100-ზე მეტი საფრთხეს უქმნის საავტომობილო მაგისტრალებს, დასახლებულ პუნქტებსა და სხვა საკომუნიკაციო ნაგებობებს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია 1970-1971, 1975-1976, 1986-1987, 1996-1997, 2004-2005 წლები, როდესაც დიდთოვლობის გამო კატასტროფული მოცულობის ზვავები ჩამოდიოდა. დაიღუპა 176 ადამიანი, ბარალმა 750 მლნ დოლარზე მეტი შეადგინა.

გარემოს ეროვნული სააგენტოს გეოლოგიის დეპარტამენტის მონაცემების თანახმად, ბოლო წლებში, ქვეყნის ტერიტორიაზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა მენყრულ-გრავეიტაციული და ღვარცოფული პროცესების გააქტიურების მასშტაბები და რაოდენობრივი მაჩვენებლები. 2018 წლის მონაცემებით, საქართველოს დასახლებული პუნქტების 18% (647 დასახლებული პუნქტი) მოქცეულია გეოლოგიური პროცესების მაღალი რისკის ქვეშ.³²

iii. ეკონომიკის სექტორები

სოფლის მეურნეობა - მესაქონლეობა საქართველოში სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი უძველესი ტრადიციული მიმართულებაა, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკაში. სოფლის მეურნეობა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი დასაქმების სექტორი დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებში მცხოვრები ქალებისათვის, მათ შორის საქართველოშიც. წელიწადში ქალები 344 დღე, ხოლო კაცები - 263 დღე, არიან ჩართულები სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში. თუმცა, ქალი სასოფლო-სამეურნეო მიწების მხოლოდ 20.7%-ის მესაკუთრეა.³³

საქონლის ჯანმრთელობაზე ცხელი გარემოს ზემოქმედება უშუალოდ აისახება სითბური სტრესით, რაც ძირითადად გამოწვეულია გაზრდილი ტემპერატურითა და სინოტივით. ირიბ ზემოქმედებას ახდენს საკვებისა და სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობა და ხარისხი, ასევე, პათოგენებისა და/ან მათი გადამტანების გავრცელების არეალის ცვლილებები. მეცხოველეობაში სითბური სტრესის ზემოქმედებით ცხოველების ორგანიზმის გადახურების პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა კლიმატის ცვლილების პირობებში.³⁴

მელვინეობა - ვაზის მოშენება და ღვინის დამზადება უძველესი საქმიანობაა, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკური და კულტურული ფასეულობების ჩამოყალიბებაში.

კლიმატის ცვლილება მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს ვაზის ფენოლოგიური ფაზების დინამიკაზე. სამეცნიერო კვლევებით დასტურდება, რომ საქართველოში უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში, ვაზის მიმდინარე ფენოლოგიური პროცესების (ყვავილობა, შეთ-

32. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

33. ქვეყნის გენდერული თანასწორობის პროფილი, საქართველო, 2021 UN Women, https://georgia.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/11/country-gender-equality-profile-of-georgia_georgia

34. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

ვალეა, სიმნიფე) დაჩქარება ხდება, რომლის ფონზე ადგილი აქვს სიმნიფის პერიოდის 3-5 დღით ადრე დადგომას, ვიდრე ეს ისტორიულად აღინიშნებოდა. მომავალში ამ პროცესის გააქტიურება არის მოსალოდნელი.³⁵

მეთხილეობა - თხილი საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სასოფლო სა-მეურნეო კულტურაა. საქართველო თხილის ექსპორტიორების ხუთეულშია. გარდა ეკონომიკური სარგებლიანობისა, თხილი გარემოსდაცვით ფუნქციასაც ასრულებს, კერძოდ, დეგრადირებულ ან დაუმუშავებელ ნიადაგებზე, განსაკუთრებით ფერდობებზე, თხილის გაშენება აკავებს ნიადაგს და ამცირებს მეწყრების რისკს, ასევე ხელს უწყობს წყალშემკრებ აუზებში წყლის ბალანსის სტაბილურობას.³⁶

ენერგეტიკა - კლიმატის ცვლილების შედეგად, ზღვის დონისა და ტემპერატურის მატება, წვიმები, ქარი და ხშირი ექსტრემალური კლიმატური მოვლენები მნიშვნელოვანი საფრთხის წინაშე აყენებს ენერგო სექტორს.

საქართველოში გამომუშავებული ელექტროენერჯის, დაახლოებით, 75% მეტი ჰიდროელექტრო სადგურებზე მოდის. 2021 წლის მდგომარეობით, ბოლო დროინდელი საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსის თანახმად,³⁷ ქვეყანაში 90 ჰიდროელექტროსადგური ფუნქციონირებს და წლიურად 8,248.2 გიგავატსაათ ელექტროენერჯიას გამოიმუშავებს. მათ შორის არის 7 დიდი ჰიდროელექტროსადგური (მოცულობით 1,993 მეგავატი) და 64 მცირე ელექტროსადგური (მოცულობით 259.41 მეგავატი). კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება ჰიდროელექტროსადგურებზე, სხვა ფაქტორებთან ერთად, გამოწვეულია მდინარის წყლის დონის ცვლილებით. საქართველოს მდინარეები წვიმის, თოვლის, მყინვარებისა და მიწისქვეშა წყლების საშუალებით საზრდოობენ.

საქართველოში ფუნქციონირებს მხოლოდ ერთი ქარის ელექტროსადგური, რომელიც მდებარეობს შიდა ქართლის რეგიონში, გორის მუნიციპალიტეტში. 20.7 მეგავატი სიმძლავრის სადგური წლიურად საშუალოდ გამოიმუშავებს 84 მილიონ კვტ/სთ ელექტროენერჯიას. კლიმატის ცვლილება ნიშნავს ტემპერატურის მატებას, რაც ამცირებს ჰაერის სიმჭიდროვეს და ამცირებს ენერჯიის გამომუშავებას.

გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, საქართველოში მზის რადიაციის მაჩვენებელი მაღალია. ქვეყნის რიგი რეგიონები წლიურად 250-280 მზიანი დღით ხასიათდება, რაც წელიწადში, დაახლოებით, 6,000-6,780 მზიან საათს შეადგენს. მზის ენერგეტიკული პოტენციალი, რეგიონების სპეციფიკიდან გამომდინარე, 1,250-1,800 კვტ.სთ/მ2 ფარგლებში მერყეობს.

კლიმატის ცვლილების პირობებში მზის სადგურებიდან ენერჯიის გამომუშავების ეფექტურობაზე ზეგავლენას ახდენს შემდეგი კლიმატური ფაქტორები: ტემპერატურა, ნალექები, ღრუბლიანობა, ქარის სიჩქარე, ძლიერი სეტყვა, გაუდაბნობა.

მაღალი ტემპერატურის პირობებში მზის ფოტოელექტრო გარდამქმნელებში მცირედით იზრდება დენის ძალა და საგრძნობლად ეცემა ძაბვა, რაც იწვევს ნაკლებ გენერაციას. ასევე პრობლემას ქმნის ღრუბლიანობა და ნიადაგის გაუდაბნობა, რომელთა შემთხვევაში ხდება მზის პანელების ზედაპირის ხშირი დაჩრდილვა ან დამტვერვა, რაც ამცირებს ენერჯიის გამომუშავებას.

35. კოლა გ., ფაილა ო., დ. მადრაძე, დ. მეგრელიძე, ლ. მარიანი და სხვები. ვაზის ფენოლოგია და კლიმატის ცვლილება საქართველოში, „International Journal of Biometeorology“ 61(4) 2017, გვერდები 761-773

36. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

37. საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსი 2020, სტატისტიკური გამოცემა, საქსტატი 2021, <https://www.geostat.ge/en/single-archieve/3366#>

კლიმატის ცვლილება მნიშვნელოვან უარყოფით გავლენას ახდენს ელექტროენერჯის გადამცემ და გამანაწილებელ ხაზებზე, ასევე ქვესადგურებზე. გადამცემი ხაზებისთვის პრობლემას წარმოადგენს ტემპერატურის მატება. ტემპერატურის მატებისას იზრდება გამტარის წინაღობა, რაც, თავის მხრივ, აფერხებს მოთხოვნილი სიმძლავრის მიწოდებას მომხმარებელამდე, ზრდის დანაკარგებს და მიწოდების ხარჯებს.

ტემპერატურის ცვლილებასთან ერთად იცვლება ადამიანების ქცევაც. ზაფხულში, მაღალი ტემპერატურის პირობებში, იზრდება მოთხოვნა გაგრილების სისტემებზე და ელექტრო ენერჯიაზე. მოთხოვნა მნიშვნელოვნად იზრდება დღის მეორე ნახევარში, როდესაც ტემპერატურა პიკს აღწევს - გაგრილების მოწყობილობები ირთვება ერთდროულად, რაც ზრდის ქსელზე დატვირთვას.

ტრანსპორტი - საქართველო ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე მდებარეობს და მისი ეკონომიკური ზრდა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სატრანსპორტო ფუნქციის ეფექტიან გამოყენებაზე.

კლიმატის ცვლილება უკვე ახდენს ნეგატიურ ზემოქმედებას ტრანსპორტის სექტორზე. მომავალში, ეს ზემოქმედება, დიდი ალბათობით, უფრო გაძლიერდება. კლიმატის ცვლილების შედეგად იზრდება ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის ოპერირების, ტექნიკური მომსახურების, რემონტისა და რეაბილიტაციის ხარჯები. კლიმატის ცვლილებისადმი უკეთესად ადაპტაციის მიზნით სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია დიდ ხარჯებს მოითხოვს, მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ ადაპტაციის გარეშე ეკონომიკის დანაკარგები ბევრად მეტი იქნება.³⁸

ტრანსპორტი კლიმატის ცვლილების ემისიების ასევე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა,

შესაბამისად, ტრანსპორტის ზემოქმედების შემცირება გამოწვევის მეორე მხარეა.

ტურიზმი - ტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. სამთო-სათხილამურო ტურიზმი განსაკუთრებით მოწყვლადია კლიმატის ცვლილების პირობებში. შესაბამისად, სამომავლო განვითარებისთვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული გამოწვევები.

საქართველოს რამდენიმე სათხილამურო კურორტისთვის (მესტია, გოდერძი, გუდაური, ბაკურიანი) შეფასდა თოვლის საფარის ხანგრძლივობა 30 წლიან პერიოდში (1956–1985 და 1986–2015). ყველა შესწავლილ კურორტზე, კურორტ გოდერძის გამოკლებით, თოვლის საფარის დინამიკა უარყოფითი იყო და საფარის ხანგრძლივობა შემცირდა 8%-17%-ით.³⁹

iv. ჯანმრთელობა

მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მონაცემებით, მაღალი ტემპერატურა კარდიოვასკულარული და რესპირატორული დაავადებებით გამოწვეული სიკვდილიანობის ერთ-ერთი წამყვანი მიზეზია, განსაკუთრებით ხანდაზმულ ადამიანებში. დაბინძურებულ გარემოს გავლენა აქვს ადამიანის ჯანმრთელობაზე, თუმცა განსაკუთრებულად ნეგატიური გავლენა აქვს 50 წელს ზემოთ ქალების ჯანმრთელობაზე.

საქართველოს დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის (NCDC) 2018 წლის სტატისტიკური ცნობარის მიხედვით, 2017 წელს გულ-სისხლძარღვთა სისტემის დაავადებები სიკვდილიანობის წამყვან მიზეზად რჩება საქართველოში. 1990 წლიდან მოყოლებული გულ-სისხლძარღვთა სისტემის დაავადებები ინარჩუნებს პირველობას. NCDC-ის 2017 წლის მონაცემებით, სისხლის მიმოქცევის სისტე-

38. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

39. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

მის დაავადებების წილი ქვეყანაში რეგისტრირებული ყველა დაავადების 17.2%-ს, ხოლო ახალი შემთხვევების 9.4%-ს შეადგენს. ავადმყოფობათა ამ ჯგუფში მაღალი ავადობით და სიკვდილიანობით ხასიათდება ჰიპერტენზიული (მაღალი არტერიული წნევა) და იშემიური დაავადებები (ყანგბადოვანი შიმშილით მიმდინარე სისხლის მიმოქცევის მოშლა, მაგალითად, მიოკარდიუმის ინფარქტი) და ცერებროვასკულური (თავის ტვინის სისხლძარღვთა) დაავადებები. 2000-2017 წლებში, საქართველოში, სხვა ქვეყნებთან შედარებით, სისხლის მიმოქცევის დაავადებების შემთხვევათა სწრაფი ზრდის ტენდენცია შეინიშნება. 100,000 სულ მოსახლეზე სისხლის მიმოქცევის დაავადებათა ჰოსპიტალიზაციის შემთხვევები გაზრდილია 500-დან 2003 წელს დაახლოებით 2,600-მდე 2017 წელს.

სისხლის მიმოქცევის დაავადებათა დიდი წილი არტერიულ ჰიპერტენზიაზე მოდის, რომლის წილიც 2017 წლის მონაცემებით 53.3%-ია. არაგადამდებ დაავადებათა რისკ-ფაქტორების კვლევის მონაცემებით, მაღალი არტერიული წნევა მოსახლეობის 37.7%-ში აღირიცხა. იგივე მაჩვენებელი 2010 წელს 33.4% იყო. გულის იშემიური დაავადებები (მათ შორის მიოკარდიუმის ინფარქტი) სისხლის მიმოქცევის პათოლოგიათა 16%-ს შეადგენს, ხოლო ცერებროვასკულარული დაავადებები დაავადებათა ამ ჯგუფში მესამე ადგილს იკავებს (NCDC, 2017).⁴⁰

გ. საზოგადოების დამოკიდებულება კლიმატის ცვლილების მიმართ

ვესტმინსტერის დემოკრატიის ფონდის (WFD) მიერ 2021 წლის აგვისტოში ჩატარებული გარემოსა და კლიმატის ცვლილების საკითხებზე საზოგადოებრივი აზრის და დამოკიდებულებების კვლევის თანახმად,⁴¹ საქართველოს მოქალაქეებს აწუხებთ კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული შედეგები, ბიო-

მრავალფეროვნების დაკარგვა და გარემოს დეგრადაცია, ხოლო კლიმატის ცვლილებასა და გარემოს დეგრადაციას ასახელებენ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემებად, რომელსაც დღეს მსოფლიო უმკლავდება. მსგავსი ეროვნული დონის კვლევა WFD-ის მიერ 2022 წლის ნოემბერშიც ჩატარდა, სადაც რესპოდენტების უმრავლესობას მიაჩნია, რომ კლიმატის ცვლილების პრობლემა ძალიან მნიშვნელოვანია როგორც გლობალურ (73%), ასევე ქვეყნის დონეზე (68%). აქვე უნდა აღინიშნოს, 2020 წლის აგვისტოში გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) მიერ ჩატარებული ეროვნული კვლევა.⁴² აღნიშნულმა კვლევამ ცხადყო, რომ საქართველოში კლიმატის ცვლილება ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევების სამეულში დასახელდა. მას უსწრებდა სიღარიბისა და ინფექციური დაავადებების მაჩვენებლები.

WFD-ის 2021 წელს ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ საქართველოს მოსახლეობა კლიმატის ცვლილების საკითხებზე რეაგირების კუთხით „დიდ პასუხისმგებლობას“ აკისრებდა ეროვნულ (70%) და ადგილობრივ (64%) მთავრობებს, ასევე ადამიანებს (65%) და ბიზნესებს (61%). კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ მოსახლეობა უფრო მეტად უჭერს მხარს ისეთ პოლიტიკურ პარტიებს, რომლებიც ქმნიან გარემოს გაუმჯობესებისკენ მიმართულ სამუშაო ადგილებს (91%), მხარს უჭერენ განახლებად ქარისა და მზის ენერჯიას (89%), ეწინააღმდეგებიან გაუტყუურებას (79%), გარემოსთვის საზიანო წარმოების განვითარებას და მხარს უჭერენ ჰიდროელექტროსადგურების პროექტებს (67%). თუმცა, ზემოხსენებული UNDP-ის კვლევით გამოიკვეთა, რომ მაღალი ცნობიერების და კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული პრობლემებისა და გამოწვევების შესახებ არსებული ცოდნის მიუხედავად, შესაბამისი და საპასუხო სოციალური ქცევის მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალი იყო. ამასთან დაკავშირებით, WFD-ის ანგარიშმა

40. MEPA (2021) მეოთხე ეროვნული შეტყობინება, საქართველო, გაერთიანებული ერების კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის ფარგლებში, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4%20Final%20Report%20-%20English%202020%2030.03_0.pdf

41. „IPM Market Intelligence Caucasus“ (2021). გარემოსა და კლიმატზე ორიენტირებული ეროვნული გამოკითხვა საქართველოში, ჩატარდა WFD საქართველოს მიერ.

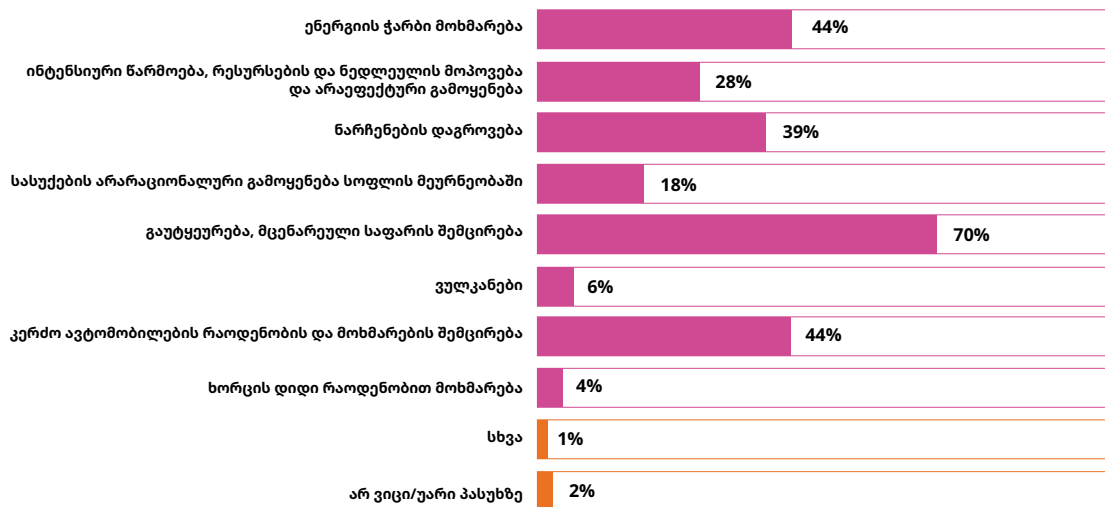
42. დურგლიშვილი, ნ. კეჭყაძე, ი. (2021). რას ფიქრობს საქართველოს მოსახლეობა კლიმატის ცვლილებაზე? ჩატარდა EU4Climate პროექტის ფარგლებში.

ცხადყო, რომ ეს შეუთავსებლობა და ხარვეზები გამოწვეული იყო რამდენიმე ფაქტორით, როგორც არის: 1) სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები, მათ შორის ფინანსების ნაკლებობა (მაგ., ოჯახში ენერგოეფექტური ან განახლებადი ენერჯის გადანაცვების მიღება და გამოყენება); 2) ინფრასტრუქტურული ფაქტორები, მდგრადი და მედეგი ინფრასტრუქტურის ნაკლებობა ან არარსებობა (მაგ., საქართველოს ქალაქებში საზოგადოებრივი ტრანსპორტის განვითარების პრობლემები ახალისებს კერძო ავტომობილების აქტიურ გამოყენებას); 3) პოლიტიკური ფაქტორები (მაგალითად, კლიმატის ცვლილება და გარემოს დეგრადაცია პოლიტიკური და საზოგადოებრივი დებატების მთავარ საკითხს არ წარმოადგენს).

WFD-ს მიერ 2022 წელს ჩატარებული ეროვნული კვლევის მიხედვით, მოსახლეობის 88% მხარს უჭერს კლიმატის ცვლილების კანონმდებლობისა და რეგულაციების შემოღებას. 1-5 შკალაზე, რესპოდენტებმა ყველაზე მაღალი (5) პასუხისმგებლობა კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირების კუთხით მიანიჭეს საქართველოს მთავრობას (73%) და საქართველოს პარლამენტს (70%), შემდეგ მმართველ პარტიას (68%), საერთაშორისო ორგანიზაციებს (65%) და ადგილობრივ უწყებებს (62%).

გამოკითხვის შედეგების თანახმად, საქართველოს მოსახლეობა კლიმატის ცვლილების ანთროპოგენურ მიზეზად გაუტყუერებას, კერძო ავტომობილების გამოყენებას, ენერჯის გადაჭარბებულ მოხმარებასა და ნარჩენების დაგროვებას ასახელებს. (იხილეთ დიაგრამა 2).

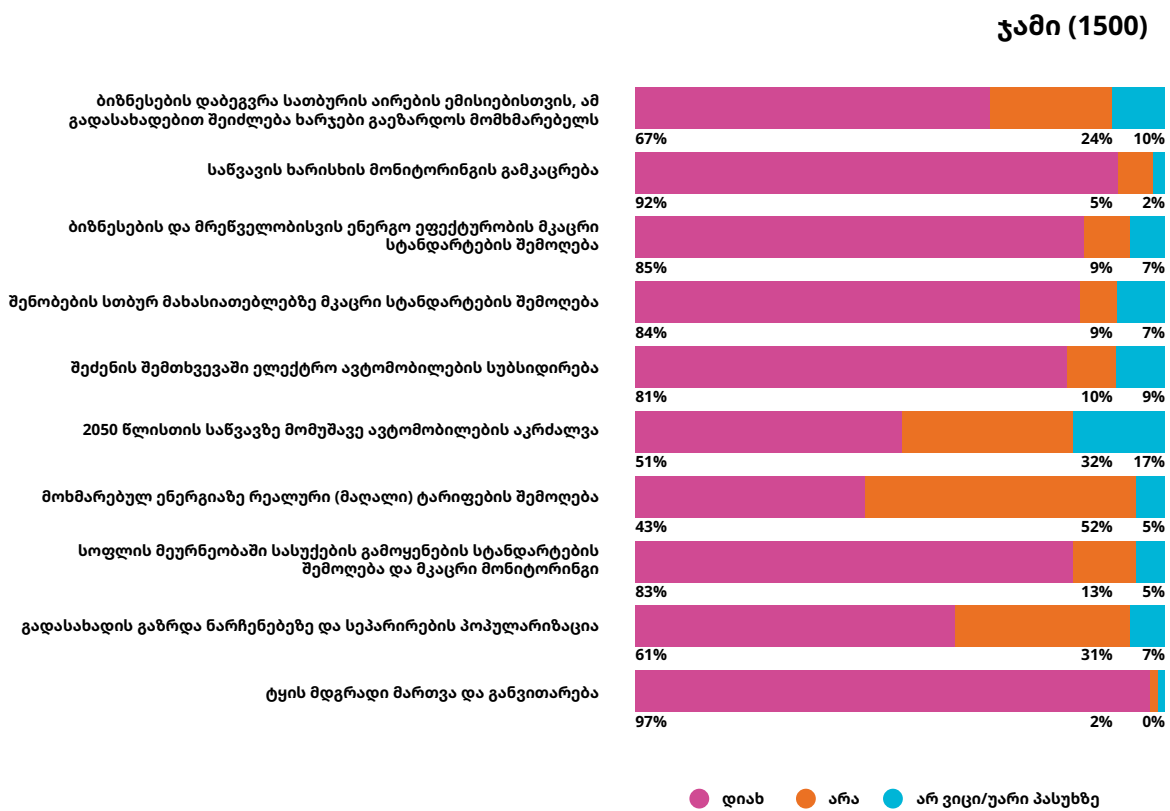
ჯამი (1500)

დიაგრამა 2. როგორ გგონიათ, რა იწვევს კლიმატის ცვლილებას?

2022 წლის კვლევამ შეისწავლა მოსახლეობის სურვილები (რესპოდენტებს უნდა შეეფასებინათ შესაძლო პოლიტიკის ვარიანტები) სხვადასხვა სექტორში კლიმატის ცვლილებაზე რეაგირებისთვის. ენერგეტიკის სექტორი - გამოკითხულთა 63% მხარს უჭერს განახლებადი ენერჯის წარმოებას: მზის, ქარისა და განახლებადი ენერჯის სხვა წყაროებს. ტრანსპორტის სექტორი - რესპოდენტთა 36% უპირატესობას ანიჭებს დაბინძურების მაღალი მაჩვენებლის მქონე ავტომობილების გადაადგილების აკრძალვას, ხოლო 31% ტრანსპორტის საზოგადოებრივი და სუფთა საშუალებების პოპულარიზაციას. ნარჩენების სექტორის კუთხით, მოსახლეობა უპირატესობას ანიჭებს შემდეგს: მაღალი სტანდარტების შესაბამისი ნაგავსაყრელები - 48%, ნარჩენების დახარისხება და სეპარირება - 27% და ნარჩენების ხელახალი გამოყენება და გადამუშავება - 23%. სოფლის მეურნეობის სფეროში რესპოდენტებმა პრიორიტეტი მიანიჭეს ისეთ სასუქებს, რომლებიც ხელოვნურ ქიმიურ საშუალებებს ჩაანაცვლებს ბუნებრივით - 38%, ასევე ორგანულ კულტურებს - 23%. ხშირი ბუნებრივი კატასტროფებისგან მოსახლეობის დაცვისთვის (წყალდიდობა, ტყის ხანძრები, გვალვა და ა.შ.) მოქალაქეები პრიორიტეტს ანიჭებენ შემდეგს: შესაბამისი ინფრასტრუქტურის მონაცობა (25%), ადრეული გაფრთხილების სისტემების დანერგვა (24%), ცნობიერების ამაღლება და ინფორმირება (18%).

რესპოდენტები მხარს უჭერენ სხვადასხვა ზომის შემოღებას კლიმატის ცვლილების შერბილებისთვის, რომლებიც ასახულია დიაგრამა 3.

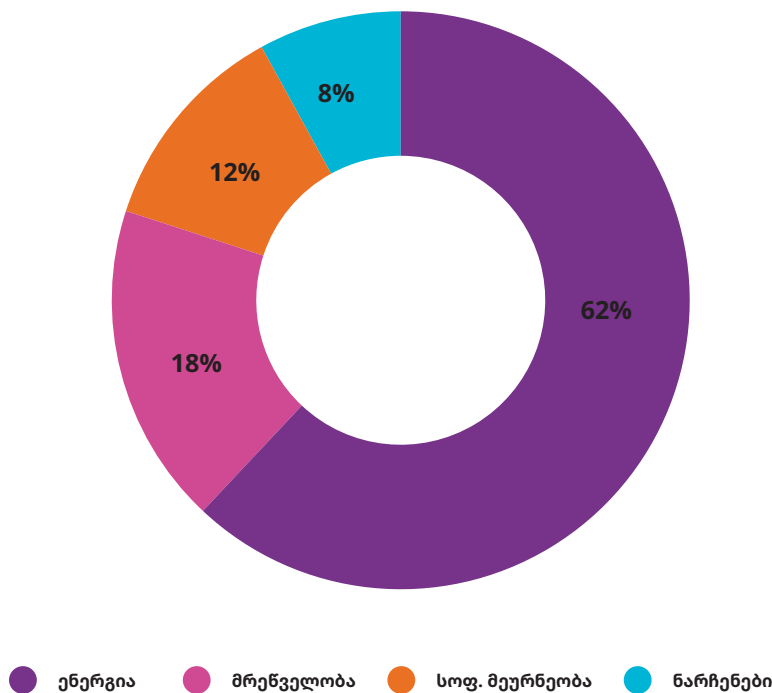
დიაგრამა 3. პასუხები კითხვებზე „ემხრობით თუ ეწინააღმდეგებით ჩამოთვლილი რეგულაციების მომზადებას და დანერგვას კლიმატის ცვლილების შემცირებისთვის?“⁴³

43. „IPM Market Intelligence Caucasus.“ (2022). გარემო და კლიმატი ორიენტირებული ეროვნული გამოკითხვა საქართველოში, ჩატარდა WFD საქართველოს მიერ.

3. საქართველოს ამჟამინდელი სათბურის აირების ემისიები

a. არსებული ინვენტარიზაცია და სამომავლო გათვლები

UNFCCC-ის ყველა წევრ სახელმწიფოს ევალება სათბურის აირების ემისიების შესახებ ანგარიშის მომზადება IPCC სახელმძღვანელოს მიხედვით. IPCC მეთოდოლოგიის თანახმად, სათბურის აირების ემისიის წყაროები იყოფა ენერგეტიკულ და არა ენერგეტიკულ წყაროებად. შესაბამისად, სათბურის აირების ემისიები, რომლებიც გამოწვეულია საწვავის წარმოების, მიწოდებისა და მოხმარების შედეგად, აისახება ენერგეტიკის სექტორის ანგარიშში. ენერგეტიკასთან არ არის დაკავშირებული ემისიები, რომელიც ეხება შემდეგ სექტორებს: სოფლის მეურნეობა, საწარმოო პროცესები და პროდუქციის გამოყენება (IPPU) და ნარჩენები. 2017 წელს, სათბურის აირების ემისიების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა ენერგეტიკის სექტორში (62%), შემდეგ სოფლის მეურნეობის (18%), IPPU (12%) და ნარჩენების სექტორში (8%), როგორც ეს დიაგრამა 4-ზე არის ნაჩვენები.

დიაგრამა 4: ემისიები საქართველოში სექტორების მიხედვით, 2017, გარდა LULUCF

ენერჯო სექტორი მოიცავს სათბურის აირების ემისიებს, რომლებიც გამოწვეულია ტრანსპორტის, მრეწველობის, წარმოებისა და სხვა წყაროებიდან. სათბურის აირების ემისიების ყველაზე დიდი წილი, დაახლოებით 23%, ტრანსპორტის ქვესექტორზე მოდის, ხოლო მეცხოველეობა სოფლის მეურნეობიდან სათბურის აირების ემისიების მთავარი გამომწვევაა.

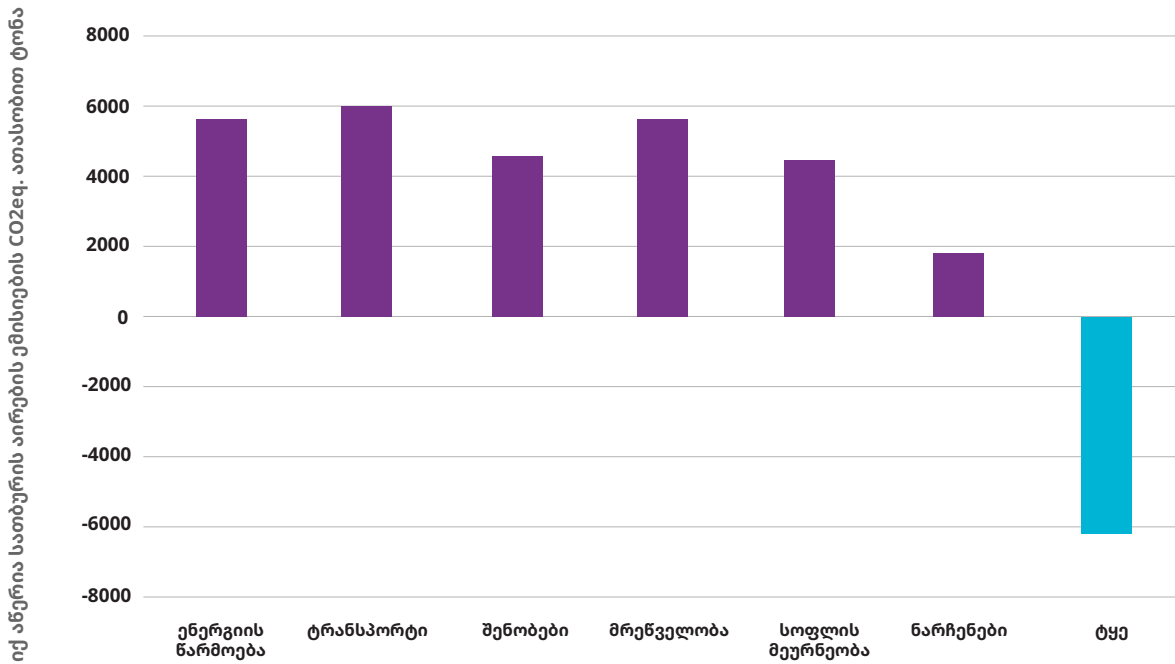
ზემოთ ჩამოთვლილ სექტორებთან ერთად, არსებობს მიწათსარგებლობის, მიწათსარგებლობაში ცვლილების და სატყეო (LULUCF) სექტორი. სათბურის აირების უახლეს ეროვნულ ინვენტარიზაციაში საქართველოში LULUCF სექტორი არის ერთადერთი, რომელიც ამცირებს სათბურის აირების ემისიებს ატმოსფეროდან. ამჟამად, სათბურის აირების ემისიების 28%-ის შთანთქმა ხდება სა-

ქართველოს ტყის მიერ. CSAP-ის თანახმად, მოსალოდნელია ტყის სექტორის მიერ ნახშირბადის შეკავების პოტენციალის გაზრდა.

როგორც უკვე აღინიშნა, 2021 წელს საქართველოს მთავრობამ განაახლა NDC და CSAP. მიმდინარე ათწლეულის დასასრულს, საქართველო გეგმავს, 1990 წლის მაჩვენებელთან შედარებით, სათბურის აირების ემისიების 35%-ით შემცირებას. საერთაშორისო

მხარდაჭერის პირობებში, საქართველო ასევე გეგმავს, მიჰყვეს გლობალურ 2°C ან 1.5°C სცენარებს და სათბურის აირების ემისიები, შესაბამისად, 50-57%-ით შეამციროს.

უპირობო მიზანს თან ახლავს სექტორული მიზნები. შედეგად, მოსალოდნელი ემისიების პროფილი 2030 წლისთვის წარმოდგენილია დიაგრამა 5-ში შესაბამისად.

დიაგრამა 5: მოსალოდნელი ემისიები სექტორის მიხედვით 2030 წლისთვის (ktCO₂e)

b. კლიმატის სამომავლო ზემოქმედების ვარაუდები

კლიმატის ცვლილების მიმდინარე პროგნოზის თანახმად, 2041-2070 წლების შუალედში, 1971-2000 წლების მაჩვენებელთან შედარებით, საშუალო წლიური ტემპერატურა გაიზრდება 1.6°C-დან 3.0°C-მდე. ტემპერატურის მატება ამ პერიოდისთვის 1971-2000 წლების საშუალო ტემპერატურასთან შედარებით იქნება 2.1°C-3.7°C.

2041-2070 შუალედში აღმოსავლეთ საქართველოს წლიური ნალექიანობა შემცირდება საშუალოდ 9%-ით. ყველაზე დიდი კლება (12.3%)

მოხდება ფასანაურში, ხოლო ყველაზე მცირე (5.3%) საგარეჯოში.

გლობალური დათბობის ყველაზე ნეგატიური ზემოქმედება სანაპირო ზოლზე აისახება ზღვის დონის მატებით, რაც გამოიწვევს დატბორვას და ტერიტორიების დაკარგვას.

მყინვარების მოცულობა და რაოდენობა საქართველოში შემცირდა. ეს შემცირება უფრო ინტენსიურია აღმოსავლეთ საქართველოში, ვიდრე დასავლეთში. აშკარაა, რომ კლიმატის ცვლილება აჩქარებს დიდი მყინვარების შემცირებას და ზოგიერთი მყინვარი შესაძლოა მთლიანად დადნეს.

კლიმატის ცვლილებებს ზეგავლენა ექნება საქართველოში წყლის რესურსებზე. HBV-IHMS ჰიდროლოგიური მოდელი გვიჩვენებს, რომ რიონის ალპანაში მდინარე რიონის საშუალო ნორმალური ჩამონადენი მთლიანი ნალექიდან 2041-2070 წლების პერიოდში დაახლოებით 8%-ით შემცირდება, ხოლო 2071-2100 წლების შუალედში 5%-ით. მდინარე რიონის საშუალო ნორმალური ჩამონადენი რიონი ჭალადიდის კვეთაზე 2041-2070 წლების შუალედში 1971-2000 წლებთან შედარებით შემცირდება 9%-ით, ხოლო 2071-2100 წლების შუალედში 3%-ით. საშუალო ნორმალური ნალექის მაჩვენებელი შემცირდება 17.6% და 16.1%-ის შესაბამისად.

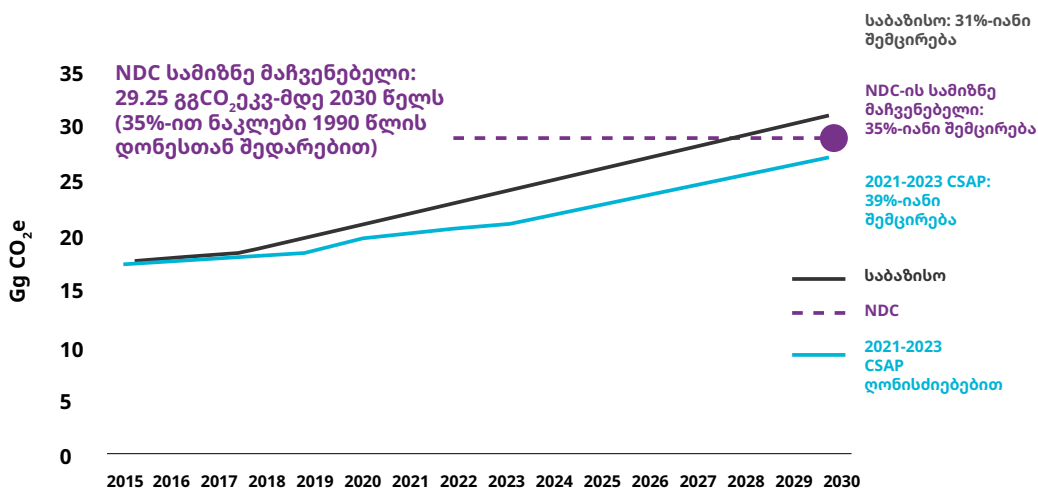
სითბური ტალღები კლიმატით გამოწვეული ექსტრემალური ამინდის პირობების კიდევ ერთი გამოვლინებაა, რომელიც ზეგავლენას ახდენს საქართველოს ურბანული დასახლებების მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე, განსაკუთრებით ხანდაზმულ მოსახლეობაზე, ქალებსა და გოგოებზე. მეოთხე ეროვნული შეტყობინების თანახმად, ამჟამად ყველაზე მოწყვლად მდგომარეობაში იმყოფება თელავი, პირველი პროგნოზირების პერიოდში (2041-2070) ბათუმი, ხოლო მეორე პროგნოზირების პერიოდში (2071-2100) კვლავ თელავი.

4. საქართველოს კლიმატის ქმედებები

a. საქართველოს კლიმატის ცვლილების 2030 წლის სტრატეგია და 2021-2023 წლების სამოქმედო გეგმა

NDC-ის სათბურის აირების შემცირების სამიზნე მაჩვენებლების შესრულების უზრუნველსაყოფად, საქართველომ შეიმუშავა და დაამტკიცა CSAP. როგორც უკვე აღინიშნა, NDC-ის განახლებული დოკუმენტიდან გამომდინარე, სტრატეგიული ხედვა გულისხმობს 2030 წლისთვის მთლიანი სათბურის აირების ემისიების შემცირებას 35%-მდე 1990 წლის ნიშნულთან შედარებით, კლიმატის ცვლილებასთან კავშირში მყოფ ეკონომიკის ყველა ძირითად სექტორში. CSAP მოიცავს ემისიების შემცირების ერთ უპირობო ვალდებულებას და ორ დამატებით პირობიან სცენარს, საერთაშორისო მხარდაჭერის შემთხვევაში ემისიების უფრო მეტად შემცირებისთვის.

შემცირება 2030 წელს, 1990 წელთან შედარებით

დიაგრამა 6: სათბურის აირების ემისიების ტრაექტორია საქართველოს ეკონომიკის ყველა ძირითად სექტორში (2015-2030). დიაგრამა შედგენილია ეკონომიკის ყველა ძირითადი სექტორის ემისიებისთვის გარდა მიწათსარგებლობის, მიწათსარგებლობის ცვლილებისა და სატყეო მეურნეობის (LULUCF) ნახშირბადის რეზერვუარებისა.

b. საქართველოს ენერჯეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმა

NECP-ები არის ევროკავშირის მიერ მხარდაჭერილი სტრატეგიული დაგეგმვის დოკუმენტები, რომლებიც თავდაპირველად მოითხოვს ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისგან, როგორც „სუფთა ენერჯია ყველა ევროპელისთვის“ პაკეტის ნაწილი. EnC-ის მინისტერიალის 2021 წლის ნოემბრის გადაწყვეტილების 1-ელი მუხლის თანახმად, რომელიც ცვლის EnC-ის დამფუძნებელი ხელშეკრულების მე-20 მუხლსა და I დანართს, NECP-ის მომზადება და წარდგენა სავალდებულო გახდა საქართველოსთვის, რადგან EnC-ის ხელშემკვრელი მხარე ვალდებულია, მოახდინოს ევროკავშირის მმართველობის რეგულაციის ტრანსპოზიცია ეროვნულ კანონმდებლობაში. NECP-ის შემუშავება ასევე სავალდებულოა ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების შესახებ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის მე-3 ნაწილით, რაც უზრუნველყოფს NECP-ის განვითარების სამართლებრივ საფუძველს. მმართველობის რეგულაციის მე-3 მუხლი მოუწოდებს EnC-ის ხელშემკვრელ მხარეებს, მოამზადონ NECP და შეატყობინონ EnC-ის სამდივნოს. მართალია, საქართველომ 2024 წლის ივნისამდე უნდა მოამზადოს და წარუდგინოს თავისი NECP EnC-ის სამდივნოს, თუმცა, სამუშაო ვერსიის კომუნიკაცია 2023 წლის ივნისამდე უნდა მოხდეს. NECP-ის სამუშაო ვერსია ასახავს გეგმებსა და დაშვებებს 2030 წლისთვის და ამჟამად თანხმდება სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებთან საქართველოში, მათ შორის საჯარო უწყებებთან, მთავრობათაშორის დაწესებულებებთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან.

NECP-ის სამუშაო ვერსიის მიხედვით, საქართველო განსაზღვრავს 2025-2030 წლების პერიოდს (მაგ., მმართველობის რეგულაციის ვადას) მოქმედების ვადად. ის ეხება ენერჯეტიკული კავშირის ხუთ განზომილებას (ენერჯეტიკული უსაფრთხოება, შიდა ენერჯეტიკული ბაზარი, ენერგოეფექტურობა, დეკარბონიზაცია და კვლევა, ინოვაცია და

კონკურენტუნარიანობა) და მოიცავს ეროვნულ მიზნებსა და ამოცანებს თითოეულ სფეროში, ასევე შემოთავაზებულ პოლიტიკასა და ზომებს (PaMs) განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად (მათ შორის ზემოქმედების შეფასებას).

კონკრეტული ვალდებულებების თვალსაზრისით, NECP-ის უახლესი სამუშაო ვერსიის მიხედვით, დეკარბონიზაციის ახალი ვალდებულებები დადგენილი არ არის. ამის სანაცვლოდ, დოკუმენტი იმეორებს NDC-ის და ეროვნული კანონმდებლობის მიზნებს და განსაზღვრავს ადაპტაციასთან დაკავშირებულ ზომებს. აგრეთვე, აღსანიშნავია, განახლებადი ენერჯიის წყაროების წილის ზრდა საბოლოო ენერჯიის მოხმარებაში (სამიზნე: 27.4 % 2030 წლისთვის). თუმცა, NECP-ის სცენარის მიხედვით, მხოლოდ 22.41% იქნება მიღწეული 2030 წლისთვის, ხოლო 24.44% მიიღწევა 2040 წლისთვის და 27.66% 2050 წლისთვის.

რაც შეეხება ენერგოეფექტურობას, NECP მიზნად ისახავს პირველადი ენერჯიის მოხმარების დაზოგვას (სამიზნე 15% ბიზნესის ტრადიციული გზით განვითარების (BAU) ფარგლებში 2030 წელს) შენობების, სატრანსპორტო და სამრეწველო სექტორებში და გაზისა და ელექტროენერჯიის ინფრასტრუქტურაში. ასევე მიზნად ისახავს არსებული ენერჯეტიკული ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციასა და განახლებას ენერჯეტიკული უსაფრთხოების მიზნით შიდა ენერჯეტიკული წყაროების განლაგების გზით, ელექტროენერჯიის სექტორში ენერჯიის იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირებით და ა.შ. სხვა ვალდებულებები მოიცავს ტრანსსასაზღვრო გადაცემის სიმძლავრეს, სისტემის მოქნილობის გაზრდას, ბაზრის ინტეგრაციასა და დაკავშირებას, დისპეტჩერიზაციის, ხელახალი დისპეტჩერიზაციისა და შემცირების მექანიზმებს და ფასების სიგნალებს რეალურ დროში. NECP-ის მეხუთე განზომილება განსაზღვრავს პრიორიტეტებს, რომლებიც დაკავშირებულია კვლევასთან, ინოვაციასა და კონკურენტუნარიანობასთან (RIC), რათა ხელი შეუწყოს სუფთა ენერჯიაზე გადასვლას, რაც ასევე აძ-

ლიერებს საერთაშორისო თანამშრომლობას კვლევების, განვითარებისა და ინოვაციების მიმართულებით და გულისხმობს ევროკავშირის კვლევით საზოგადოებაში საქართველოს შემდგომ ინტეგრაციას. ევროკავშირის კვლევით ინფრასტრუქტურაზე წვდომა გადამწყვეტია ტექნოლოგიებისა და ცოდნის გადაცემისთვის.

c. გრძელვადიანი დაბალემისიანი განვითარების სტრატეგია

საქართველომ, როგორც UNFCCC-ის მხარემ, სასურველია მოამზადოს საუკუნის შუა პერიოდის გრძელვადიანი სტრატეგია ("LTS" ან "LT LEDS")⁴⁴ სათბურის აირების დაბალემისიანი განვითარებისათვის. ეს გათვალისწინებულია პარიზის შეთანხმებაში (მუხლი 4 (19)), გადაწყვეტილება 1/CP.21, პარაგრაფი 35), რომელიც კლიმატის შესაბამისი სექტორებიდან (ენერგეტიკა, მრეწველობა, სამრეწველო პროცესები (IPPU), შენობები, ტრანსპორტი, სოფლის მეურნეობა, ნარჩენები და LULUCF) სათბურის აირების ემისიების საფუძველზე ითხოვს 2050 წლის ეროვნული ხედვის იდენტიფიცირებას, IPCC-ის მიერ განსაზღვრული სათბურის აირების წყაროების და მშთანთქმელების მიხედვით. UNFCCC-ის ჩარჩოს მიღმა, როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველო ვალდებულია, წარადგინოს LTS ევროკავშირის მმართველობის რეგულაციის მოთხოვნით „[მმართველობის] რეგულაციის ძალაში შესვლამდე“ (მუხლი 15 (1)). რეგულაცია ძალაში შედის მინისტრთა მე-19 საბჭოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების დღიდან. ამრიგად, LTS-ის წარდგენის თარიღი კიდევ უფრო გამომწვევია; ის წარდგენილი უნდა ყოფილიყო მმართველობის რეგულაციის გადმოტანის დროისთვის (2022 წლის დეკემბერი).

საქართველოს LT-LEDS-ის სამუშაო ვერსია არ გულისხმობს ახალ ვალდებულებებს, მაგრამ მხარს უჭერს NDC-ით, NECP-ითა და შესაბამისი ეროვნული კანონებით განსაზღვრულ მიზნებს (მაგ. განახლებადი ენერჯის წილის 35%-იანი ზრდა, რომელიც ფორმულირებუ-

ლია განახლებადი წყაროებიდან ენერჯის წარმოებისა და გამოყენების წახალისების შესახებ საქართველოს კანონში). აუცილებელია 2050 წლისთვის ემისიების შემცირების ქვეყნის ხედვის წარმოდგენა 30-წლიანი პერსპექტივით, რომელიც შეესაბამება EnC-ის კლიმატ-ნეიტრალურობის მიზანს. საქართველოს LT-LEDS-ის სამუშაო ვერსია განსაზღვრავს სექტორულ პრიორიტეტებს და იხილავს საქართველოს ნახშირბად-ნეიტრალურობას, რისთვისაც წარმოადგენს ექვს სცენარს (პესიმისტურიდან ოპტიმისტურამდე), რათა აჩვენოს სათბურის აირების ემისიების სავარაუდო დიაპაზონი 2050 წლამდე. გარდა ამისა, დოკუმენტში ნახსენებია კლიმატ-ნეიტრალურობის მიზანი. დოკუმენტი აჩვენებს, რომ კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევა შესაძლებელია, მაგრამ მხოლოდ დამატებითი ღონისძიებების განხორციელების შემთხვევაში (WAM სცენარი) და არა არსებული ზომებით (WEM სცენარი).

საერთო შეფასებით, LT-LEDS-ის სამუშაო ვერსია ფართო გაგებით შეესაბამება საქართველოს საერთაშორისო ვალდებულებებს, იქნება ეს UNFCCC/პარიზის შეთანხმება, ევროკავშირი და/ან EnC. ის დიდწილად ასახავს ქვეყნის მწვანე გარდამავალი დღის წესრიგისა და სცენარების პოლიტიკურ რეალობას.

d. ადაპტაციაზე მუშაობა

დეტალურად არის აღწერილი მწვანე წიგნის 2(e) ნაწილში, კლიმატის ცვლილების უკვე დაფიქსირებული ნეგატიური გავლენა საქართველოს ეკონომიკასა და ეკოსისტემებზე.

IPCC-ის უახლესი ანგარიშის თანახმად, მსოფლიო ჯერ კიდევ შორს არის 1.5°C სცენარისგან, ამიტომ კლიმატის ცვლილების უარყოფითი შედეგები ახლო მომავალში კიდევ უფრო გახშირდება და გაძლიერდება. შესაბამისად, ჩვენი შედეგობის გაზრდისა და ექსტრემალური კლიმატური მოვლენების შედეგად მოსალოდნელი ზარალისა და

44. განსხვავება ამ ორ აბრევიატურას შორის მდგომარეობს UNFCCC-ის სამდივნოსა და ევროკავშირის ჩარჩოს ორ პერსპექტივაში.

ზიანის შესამცირებლად მიღებული ზომები დღეს უფრო მკვეთრად დგას დღის წესრიგში, ვიდრე ოდესმე. კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის ღონისძიებები ხელს უწყობს ქვეყნის მზარდი ეკონომიკის დაცვას.

ამჟამად საქართველოში ადაპტაციის რამდენიმე პროექტი მიმდინარეობს. ერთ-ერთი ასეთია კლიმატის მწვანე ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტი სახელწოდებით „მრავლობითი საფრთხის შემცველი ადრეული შეტყობინების სისტემის გაფართოება და კლიმატის შესახებ ინფორმაციის გამოყენება საქართველოში“. პროექტის ფარგლებში საქართველო გეგმავს, ყოველწლიურად გააუმჯობესოს 258 841 ოჯახის, 1,71 მილიონი ადამიანის (პირდაპირი ბენეფიციარები, მოსახლეობის 47%) მდგრადობა, რომლებიც ყოველწლიურად დგებიან კლიმატით გამოწვეული საფრთხის წინაშე, მათ შორის არიან ყველაზე მოწყვლადი ადამიანები მთიანი სოფლებიდან და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქებიდან. მთელი საქართველოს მოსახლეობა ისარგებლებს ქვეყნის მასშტაბით მოქმედი ადრეული გაფრთხილების გაძლიერებული სისტემით და კლიმატის შესახებ რისკის მართვით. შედეგად შემცირდება ინფრასტრუქტურის დაზიანების რისკი, მოხდება საარსებო წყაროს დაკარგვის და ეკონომიკური აქტივობის შეფერხების შემცირება, მთლიან შიდა პროდუქტზე (მშპ) ზემოქმედების და აღდგენის ხარჯების შემცირება.

ადაპტაციის ფონდი კიდევ ერთ პროექტს აფინანსებს და მისი სახელწოდებაა: „რძის პროდუქტების მოდერნიზაცია და ბაზარზე წვდომა: ადაპტირებული და კლიმატისადმი მედეგი საძოვრების მართვა“. პროექტის საერთო მიზანია საძოვრების მართვის გაუმჯობესება, რათა სექტორმა გაუძლოს მიმდინარე და მომავალ კლიმატურ ცვლილებებს. პროექტი ხელს შეუწყობს საძოვრების შესახებ ახალი კანონის შექმნას და განხორციელებას.

საქართველოს არ აქვს ეროვნული ადაპტაციის გეგმა (NAP). განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობამ, მათ შორის საქართველომ, მოიძიარესურსები NAP-ის შესამუშავებლად. კლიმატის კანონმა შეიძლება მთავრობისთვის საკანონმდებლო მოთხოვნად აქციოს ეროვნული ადაპტაციის გეგმის შემუშავება და რეგულარული განახლება.

კლიმატის ცვლილების ადაპტაციის სტრატეგიები ვერ იქნება გენდერულად ნეიტრალური. ქალებსა და კაცებს აქვთ ადაპტაციის განსხვავებული შესაძლებლობები, განსხვავებული ხელმისაწვდომობა და კონტროლი რესურსებზე. მიუხედავად იმისა, რომ კლიმატის ცვლილება ხშირად აძლიერებს არსებულ ეკონომიკურ და გენდერულ უთანასწორობას, გენდერულ საჭიროებებზე დაფუძნებული ადაპტაცია ამცირებს ამ უთანასწორობას, აძლიერებს ადაპტაციის შედეგებსა და გენდერულ თანასწორობას. კლიმატის კანონი და ადაპტაციის გეგმა არის საუკეთესო პასუხი კლიმატის ცვლილების ნეგატიურ შედეგებზე. კლიმატის კანონის შემუშავება, მოსახლეობის გამოწვევების საპასუხოდ ადაპტაციის პროცესის ყველა ეტაპზე, იძლევა ქალების, კაცებისა და მათი სპეციფიკური საჭიროებების მქონე ჯგუფების წარმომადგენლების ჩართვის საშუალებას საჭიროებების შეფასების, ცნობიერების ამაღლებისა და შესაძლებლობების გაძლიერების კუთხით.

კითხვა 2. როგორ შეიძლება კლიმატის კანონი დაეხმაროს საქართველოს, მოემზადოს კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციისთვის?

5. კლიმატის სამოქმედო გეგმისთვის სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნის უპირატესობები

საქართველოს კლიმატის ცვლილების ეროვნული და საერთაშორისო პროფილი შეჯამებულია ამ ცხრილში:

1994	საქართველო შეურთდა UNFCCC-ს ⁴⁵
1999	საქართველო შეურთდა კიოტოს ოქმს
2015	UNFCCC-ის მხარეთა 21-ე კონფერენციამდე, რომელიც ჩატარდა პარიზში, საქართველო განავითარა და წარადგინა ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული სავარაუდო წვლილი (INDC). INDC-ის მიხედვით, რომ საქართველო გეგმავდა, 2030 წლისათვის, შეემცირებინა თავისი სათბურის აირების ემისიები უპირობოდ 15%-ით „ტრადიციული ბიზნესის“ სცენარით განსაზღვრული მნიშვნელობის მიმართ, ხოლო პირობითად 25%-მდე, თუ ახალ ხელშეკრულებაში (იგ. პარიზის შეთანხმება) ასახული იქნებოდა ისეთი ასპექტები, როგორცაა ტექნიკური მხარდაჭერა, წვდომა იაფ ფინანსურ რესურსებზე და ტექნოლოგიების გადაცემა.
2016	საქართველომ ხელი მოაწერა პარიზის შეთანხმებას
2017	საქართველომ დაამტკიცა პარიზის შეთანხმება
2021	2021 წელს საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა პარიზის შეთანხმებით გათვალისწინებული – NDC, საქართველოს კლიმატის ცვლილების 2030 წლის სტრატეგია და საქართველოს კლიმატის ცვლილების 2030 წლის სტრატეგიის 2021 – 2023 წლების სამოქმედო გეგმა, ასევე, წარადგინა NDC UNFCCC-ის სამდივნოში.
2022	საქართველოს პარლამენტმა დააანონსა კლიმატის კანონზე მუშაობის დაწყება. დასრულდა მუშაობა LT-LEDS-ის სამუშაო ვერსიაზე, რომელიც განსაზღვრავს დეკარბონიზაციის სამიზნე მაჩვენებლებსა და სცენარებს 2050 წლისთვის. ერთ-ერთ სცენარად განხილულია კლიმატ-ნეიტრალურობა. ⁴⁶ დასრულდა მუშაობა NECP-ის სამუშაო ვერსიაზე.
2023	საქართველოს პარლამენტმა შეიმუშავა მწვანე წიგნი კლიმატის კანონის შემუშავების ფარგლებში

45. UNFCCC-ის სტატუსი https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=en

46. კლიმატის ცვლილების ეროვნულმა საბჭომ 2023 წლის 31 იანვარს გამართულ სხდომაზე LT-LEDS-ის სამუშაო ვერსია მოიწონა და რეკომენდაციით გააგზავნა მთავრობის სხდომაზე.

a. არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო

მიუხედავად იმისა, რომ ამჟამად საქართველოს არ გააჩნია კლიმატის საკითხების სამართლებრივად მომწესრიგებელი სრულფასოვანი საკანონმდებლო ჩარჩო, კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული არსებული სამართლებრივი სისტემა წარმოადგენს ევროკავშირის, ENC-ისა და ეროვნული კანონმდებლობის ერთობლიობასა და ურთიერთქმედებას. ქვეყნის მასშტაბით კლიმატთან დაკავშირებული საკითხები ამჟამად რეგულირდება სპონტანურად, ერთიანი და სისტემური მიდგომის გარეშე.

კლიმატის ცვლილების საკითხების ჰორიზონტალური და სექტორული საკანონმდებლო ჩარჩო შედგება შემდეგი კანონებისგან:

ცხრილი 1. არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო

<p>საქართველოს კანონი <u>გარემოს დაცვის შესახებ</u></p>	<p>გარემოს დაცვის შესახებ კანონში კლიმატის ცვლილება პრაქტიკული მხრით არის წარმოდგენილი. 51-ე მუხლი “კლიმატის დაცვა გლობალური ცვლილებებისგან” ითვალისწინებს საქმიანობის სუბიექტის მიერ ატმოსფეროში სათბურის ეფექტის გამომწვევი აირების გამოყოფის (ემისიის) ნორმების დაცვას და მათი შემცირების ღონისძიებების განხორციელებას. ამასთან, სათბურის აირების ემისიების რეგულირება გათვალისწინებულია გარემოს დაბინძურების ინტეგრირებული კონტროლის საფუძველზე. მე-13 მუხლი გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ანიჭებს კომპეტენციას კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციისა და შერბილების სფეროში.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი</u></p>	<p>გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი აწესრიგებს ისეთ სტრატეგიულ დოკუმენტთან და სახელმწიფო ან კერძო საქმიანობასთან დაკავშირებულ საკითხებს, რომელთა განხორციელებამ შესაძლოა მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინოს ადამიანის ჯანმრთელობაზე, უსაფრთხოებაზე და გარემოზე, მათ შორის: ბიომრავალფეროვნებასა და მის კომპონენტებზე, წყალზე, ჰაერზე, ნიადაგზე, მიწაზე, კლიმატზე, ლანდშაფტსა და დაცულ ტერიტორიებზე. კოდექსის მიხედვით, გარემოსდაცვითი შეფასების მიზანია პირდაპირი და არაპირდაპირი ზემოქმედების გამოვლენა, შესწავლა და აღწერა შემდეგ ფაქტორებზე: წყალი, ჰაერი, ნიადაგი, მიწა, კლიმატი და ლანდშაფტი (სხვა ფაქტორებთან ერთად).</p>

<p>საქართველოს კანონი <u>ტყის კოდექსი</u></p>	<p>საქართველოს კანონი „ტყის კოდექსი“ კლიმატს გარემოს განმარტების ქვეშ მოიაზრებს. კოდექსი განსაზღვრავს ტყის მდგრადი მართვის პრინციპებს და ითვალისწინებს ტყეების კატეგორიზაციას მათი ეკოლოგიური, სოციალური და ეკონომიკური ფუნქციების შესაბამისად. კოდექსის მე-7 მუხლში მოცემულია ტყეების კატეგორიზაციისა და შესაბამისი მართვის ამოცანები, როგორცაა, მაგალითად, ტყის დაცვითი ფუნქციის (ნიადაგდაცვითი, წყლის და კლიმატის მარეგულირებელი) აღდგენა, შენარჩუნება და გაძლიერება. კოდექსის შესაბამისად, ტყის მართვა მოიცავს ისეთი ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებას, რომელიც უზრუნველყოფს ტყის სოციალური და ეკოლოგიური ფუნქციების შესრულებას, მათ შორის ნიადაგის, წყლისა და კლიმატის დაცვასთან მიმართებაში.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>ატმოსფერული ჰაერის</u> <u>დაცვის შესახებ</u></p>	<p>კლიმატის საკითხები ატმოსფერული ჰაერის დაცვის შესახებ კანონში განხორციელებული ცვლილებების სახით შევიდა. ტერმინი „კლიმატის ცვლილება“ განმარტებული არ არის, თუმცა კანონი შეიცავს „ძირითადი მავნე ნივთიერებების“ განმარტებას (გოგირდის დიოქსიდი, აზოტის დიოქსიდი, აზოტის ოქსიდები, მყარი ნაწილაკები, ტყვია, ბენზოლი, ნახშირბადის მონოქსიდი, ოზონი, დარიშხანი, კადმიუმი, ვერცხლისწყალი, ნიკელი, ბენზაპირენი, მანგანუმის დიოქსიდი), აგრეთვე განმარტებულია ფთორირებული აირები, რომლებიც პირდაპირი სათბურის ეფექტით ხასიათდება.</p> <p>კანონის 53-ე მუხლი, კლიმატის დაცვა გლობალური ცვლილებისგან, შეიცავს სათბურის აირების ემისიების ნორმების დაცვის და მათი შემცირების მოთხოვნას. გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ენიჭება უფლებამოსილება გაეროს კლიმატის ცვლილების კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების მიზნით კოორდინაცია გაუწიოს კლიმატის ცვლილების ეროვნული სტრატეგიისა და მოქმედებათა გეგმის შემუშავებასა და განხორციელებას.</p> <p>კანონი და მისი ქვემდებარე ნორმატიული აქტები განსაზღვრავს ფთორირებული სათბურის აირების რეგისტრაციის, ამოღების, გაუვნებლობის, გამოყენების და გაფრქვევების თავიდან აცილების წესებს.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>ქარსაფარი (მინდორ-</u> <u>დაცვითი) ზოლის</u> <u>შესახებ</u></p>	<p>კანონი აწესებს ქარსაფარი ზოლების სამართლებლივ სტატუსს და მართვის ღონისძიებებს, რითაც ხელს უწყობს ნიადაგის ქარისმიერი ეროზიისგან დაცვას და მისი ნაყოფიერების შენარჩუნებას, სასოფლო-სამეურნეო კულტურებისთვის შესაბამისი ნიადაგური და მიკროკლიმატური გარემოს უზრუნველყოფას და ამ კულტურების გაბატონებული ქარებისგან დაცვას, აგრეთვე ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებას.</p>

<p>საქართველოს კანონი <u>ნარჩენების მართვის</u> <u>კოდექსი</u></p>	<p>ნარჩენების მართვის კოდექსი მრავალმხრივად უკავშირდება კლიმატის ცვლილების საკითხებს. სექტორის სათბურის აირები ძირითადად შედგება ორგანული ნარჩენების დაშლის შედეგად წარმოქმნილი მეთანისგან. ნარჩენების დამუშავებისას და ინსინერაციისას, აგრეთვე, ხდება სათბურის აირების, ნახშირორჟანგის და სხვა დამაბინძურებელი ნივთიერებების გაფრქვევა. მეორე მხრივ, ნარჩენების მართვამ შესაძლოა დადებითი როლი შეასრულოს ნარჩენებიდან ენერჯის გამომუშავებისა და სხვა არაპირდაპირი სარგებლის მიღებით.</p> <p>ნარჩენების მართვის კოდექსის მიზანია სამართლებრივი საფუძვლების შექმნა ისეთი ღონისძიებების განხორციელებისათვის, რომლებიც ხელს შეუწყობს ნარჩენების პრევენციას და მათი ხელახალი გამოყენების ზრდას, ნარჩენების გარემოსთვის უსაფრთხო გზით დამუშავებას (რაც მოიცავს რეციკლირებას და მეორეული ნედლეულის გამოცალკევებას, ნარჩენებიდან ენერჯის აღდგენას, ნარჩენების უსაფრთხო განთავსებას). აგრეთვე კოდექსს შემოაქვს იერარქია, რომლის შესაბამისად, საქართველოში ნარჩენების მართვის პოლიტიკა და კანონმდებლობა ეფუძნება შემდეგ იერარქიას: პრევენცია, ხელახალი გამოყენებისთვის მომზადება, რეციკლირება, სხვა სახის აღდგენა, მათ შორის, ენერჯის აღდგენა, განთავსება.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>განახლებადი წყაროებიდან ენერჯის წარმოებისა და გამოყენების წახალისების შესახებ</u></p>	<p>კანონი ქმნის განახლებადი წყაროებიდან მიღებული ენერჯის ხელშეწყობის, წახალისებისა და გამოყენების სამართლებრივ საფუძვლებს და აგრეთვე განსაზღვრავს ენერჯის მთლიან საბოლოო მოხმარებასა და ენერჯის ტრანსპორტის მიერ მოხმარებაში განახლებადი წყაროებიდან მიღებული ენერჯის საერთო წილის სავალდებულო ეროვნულ საერთო სამიზნე მაჩვენებლებს. კანონი აწესებს მხარდაჭერის სქემებთან, საქართველოსა და ენერგეტიკული გაერთიანების ხელშემკვრელ მხარეებს შორის სტატისტიკურ ტრანსფერებთან, საქართველოსა და ენერგეტიკული გაერთიანების ხელშემკვრელი მხარეების ერთობლივ პროექტებთან, საქართველოსა და მესამე ქვეყნების ერთობლივ პროექტებთან, წარმოშობის სერტიფიკატებთან, ადმინისტრაციულ პროცედურებთან, საინფორმაციო უზრუნველყოფასა და ტრენინგებთან, განახლებადი წყაროებიდან მიღებული ენერჯისა და ბიოგაზის ელექტროენერგეტიკულ ქსელსა და ბუნებრივი გაზის ქსელთან დაშვებასთან დაკავშირებულ ნორმებს, აგრეთვე ბიოსაწვავისა და ბიოსითხეების მდგრადობის კრიტერიუმებს.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>ენერგოეტიკეტირების შესახებ</u></p>	<p>კანონი უზრუნველყოფს საქართველოს ბაზარზე განთავსებული და საქართველოში ექსპლუატაციაში გაშვებული ენერგომომხმარებელი პროდუქტის მიერ ენერჯისა და სხვა რესურსების მოხმარების შესახებ, აგრეთვე ენერგომომხმარების მაჩვენებლების შესახებ სტანდარტული ინფორმაციისა და დამატებითი ინფორმაციის პროდუქტზე მითითებას, რაც მოხმარებელს საშუალებას მისცემს, ენერჯისა და სხვა რესურსების მოხმარების შემცირების მიზნით უფრო ეფექტიანი პროდუქცია შეარჩიოს.</p>

<p>საქართველოს კანონი <u>ენერგეტიკისა და</u> <u>წყალმომარაგების</u> <u>შესახებ</u></p>	<p>კანონი ადგენს ელექტროენერგეტიკის სექტორში წარმოების, გადაცემის, განაწილების, მიწოდებისა და ვაჭრობის და ბუნებრივი გაზის სექტორში გადაცემის, განაწილების, მიწოდების, შენახვისა და ვაჭრობის ზოგად სამართლებრივ ჩარჩოს გამართული, გამჭვირვალე და კონკურენტული ელექტროენერგეტიკის და ბუნებრივი გაზის ბაზრების შექმნის, გახსნის, განვითარებისა და ინტეგრირების ხელშეწყობის მიზნით. კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებით კანონი განსაზღვრავს რომ ქვეყნის ენერგეტიკული პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს ქვეყანაში გამოყენებულ ყველა ენერგეტიკულ რესურსს და მოიცავდეს NECP, რომელიც მიმართული იქნება ენერგეტიკული უსაფრთხოებისა და სოლიდარობისკენ.</p> <p>კანონის მე-9 მუხლის შესაბამისად საერთო ეკონომიკური ინტერესიდან გამომდინარე, მიწოდების უსაფრთხოების, უწყვეტობის, სათანადო ხარისხისა და ფასის, აგრეთვე გარემოს დაცვის, ენერგოეფექტურობის, განახლებადი ენერჯის წყაროებიდან ენერჯის წარმოებისა და კლიმატის დაცვის უზრუნველყოფის მიზნით ენერგეტიკულ სანარმოს შესაძლოა დაეკისროს საჯარო მომსახურების განვითარების ვალდებულება.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>ენერგოეფექტურობის</u> <u>შესახებ</u></p>	<p>კანონი მიზნად ისახავს ენერჯის დაზოგვას, ენერჯის მიწოდების უსაფრთხოებისა და ენერგოდამოუკიდებლობის გაზრდას, აგრეთვე ენერგეტიკულ ბაზარზე ენერგოეფექტურობის გაუმჯობესების ხელშემშლელი დაბრკოლებების მაქსიმალურად აღმოფხვრას. იგი ქმნის ქვეყანაში ენერგოეფექტურობის ხელშეწყობისა და განხორციელებისთვის საჭირო ღონისძიებების ზოგად სამართლებრივ საფუძვლებს „ენერგეტიკული გაერთიანების დამფუძნებელ ხელშეკრულებასთან საქართველოს შეერთების შესახებ“ ოქმით დადგენილი მიზნის მიღწევის უზრუნველსაყოფად. კანონი განსაზღვრავს საჯარო და კერძო დანესებულებების, საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების, ენერგომომსახურების მიმწოდებლების, მრეწველობისა და ეკონომიკის სხვა სექტორების ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობის ზომებს ენერჯის ეფექტური მოხმარების, ენერგოდაზოგვის ხელშეწყობისა და ენერგომომსახურების ბაზრის განვითარების პროცესში.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>შენობების ენერგოეფექტურობის შესახებ</u></p>	<p>კანონის მიზანია ენერგორესურსების რაციონალური გამოყენების ხელშეწყობა და შენობების ენერგოეფექტურობის გაუმჯობესება შენობების გარე კლიმატური და ადგილობრივი პირობების, შიდა კლიმატურ პირობებზე მოთხოვნილებისა და ხარჯ-ეფექტურობის გათვალისწინებით. კანონი მოითხოვს ენერგოეფექტურობის გამოთვლის ეროვნული მეთოდოლოგიის დამტკიცებას, განსაზღვრავს შენობების, შენობების ნაწილების ან შენობების ელემენტების, აგრეთვე, შენობის საინჟინრო-ტექნიკური უზრუნველყოფის სისტემების ენერგოეფექტურობის მოთხოვნებს. კანონით გათვალისწინებულია თითქმის ნულოვანი ენერგომომხმარების შენობებისა და შენობების ენერგოეფექტურობის სერტიფიცირება, აგრეთვე, შენობებში გათბობისა და ჰაერის კონდიციონირების სისტემების ინსპექტირება.</p>

<p>საქართველოს კანონი <u>საგზაო მოძრაობის შესახებ</u></p>	<p>კანონი სხვა საკითხებთან ერთად არეგულირებს ავტომობილების პერიოდული ტექნიკური ინსპექტირებისა და სატრანსპორტო საშუალებათა ექსპლოატაციის საკითხებს და ადგენს გარემოს დაცვასთან დაკავშირებულ მოთხოვნებს.</p>
<p>საქართველოს კანონი <u>მინის მიზნობრივი დანიშნულების განსაზღვრისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მინის მდგრადი მართვის შესახებ</u></p>	<p>კანონი აწესრიგებს მინის მიზნობრივ დანიშნულებასთან დაკავშირებულ საკითხებს, განსაზღვრავს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მინის კატეგორიებს და მათი ცვლილების წესებს, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მინის მდგრადი მართვის პრინციპებს.</p>

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არ არსებობს კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული სპეციალური კანონმდებლობა და შიდა სამართლებრივი სისტემა არ მოიცავს კლიმატის შესახებ ერთიან და ყოვლისმომცველ სამართლებრივ აქტს, ბოლო წლებში მიღებული კანონები და პოლიტიკის დოკუმენტები, ზოგიერთ შედარებით ძველ ნორმატიულ აქტებთან ერთობლიობით მეტწილად აკმაყოფილებს ევროპასთან ასოცირების შეთანხმებისა და ენერგეტიკული გაერთიანების წევრობის ჩარჩოებიდან გამომდინარე სამართლებრივი ჰარმონიზაციის მოთხოვნებს.

გარდა იმ ვალდებულებებისა, რომლებიც გამომდინარეობს ასოცირების შესახებ შეთანხმებიდან, ენერგეტიკულ გაერთიანებაში განწევრიანების ოქმიდან (ანუ შესაძლო ენერგეტიკული პაკეტი) და ახლახან მიღებული სუფთა ენერჯის პაკეტიდან (ანუ მმართველობის რეგულაცია), რომელიც ზემოთ განვმარტეთ, არსებობს რამდენიმე პარალელური პროცესი ევროკავშირის დონეზე, რაც დიდ გავლენას ახდენს საქართველოს კლიმატის ეროვნული პოლიტიკის მოწყობაზე. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება ევროპის მწვანე შეთანხმების (EGD) ინიციატივას, რომელსაც საქართველოსთვის ჯერ ოფიციალურად ძალა არ აქვს. EGD აყალიბებს ახალი ზრდის სტრატეგიის ხედვას, რომელიც 2050 წლისთვის გარდაქმნის ევროკავშირს სამართლიან და

წარმატებულ საზოგადოებად „კლიმატ-ნეიტრალურობის ვალდებულებით“. კონკრეტული ქმედებების კუთხით, ევროკავშირმა ასევე გამოაქვეყნა ყველაზე დიდი საკანონმდებლო პაკეტი, რომელიც ეხება კლიმატსა და ენერგეტიკას - „Fit for 55 პაკეტი“, სადაც მოცემულია პრიორიტეტული ქმედებების ჩამონათვალი, რათა მოქმედი კანონები შესაბამისობაში იქნას მოყვანილი 2030 და 2050 წლის მიზნებთან და მიზნად იყოს დასახული კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევა 2050 წლისთვის.

მიუხედავად იმისა, რომ EGD-ის პროცესს ძლიერი კონცეპტუალური გავლენა აქვს ეროვნულ კანონმდებლობაზე, შემუშავების მომენტში ის არ ადგენს პირდაპირ და უშუალო პოლიტიკურ ან სამართლებრივ (მაგ., ევროკომისიის კომუნიკაცია) გამოყენებადობას საქართველოში. არც ევროპული კლიმატის კანონი და არც „Fit for 55 პაკეტი“ არ მოითხოვს ახალ სავალდებულო ელემენტს საქართველოს ეროვნულ სამართლებრივ სისტემასა თუ პოლიტიკის მიზნებში. თუმცა, აშკარაა, რომ არსებობს დამატებითი ზეწოლა, რომელიც EGD-მ შექმნა ევროკავშირის კლიმატის კანონმდებლობითა და „Fit for 55 პაკეტით“.

ამიტომ ქვეყანამ უნდა დაიწყოს მსჯელობა EGD-თან დაკავშირებული კანონმდებლობის ეროვნულ ნორმატიულ სისტემაში ინტეგრირების შესახებ. ეს შეიძლება მოიცავდეს კლი-

მატის, გარემოს, ენერგეტიკის სფეროებში საკანონმდებლო ჩარჩოს შესაბამისობაში მოყვანას და განსაკუთრებით ეხება ნახშირბადის ფასებს, CO₂-ის დაბეგვრას, ემისიებით ვაჭრობის სისტემას, მეთანის ემისიების შემცირებას, კლიმატთან ადაპტაციის სტრატეგიას, სამრეწველო პოლიტიკის პაკეტს, ბიომრავალფეროვნებასა და ეკოსისტემებს, ნარჩენების მართვას, ჰაერის, წყლისა და ნიადაგის დაბინძურებას, განახლებადი ენერჯისა და ენერგოეფექტურობის მიზნებს, შენობების ენერგოეფექტურობას, ეკოდიზაინსა და ეტიკეტირებას, სამართლიანი გადასვლის⁴⁷ მექანიზმებს და ა.შ.

მწვანე შეთანხმების პრიორიტეტულ ქმედებებთან დაკავშირებულ საკანონმდებლო ინიციატივებს შორის, რომლებიც ყველა ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთშემავსებელია, განსაკუთრებით საინტერესოა რეგულაცია, რომელიც გვთავაზობს ნახშირბადის საზღვრის კორექტირების მექანიზმს (CBAM). CBAM არის შედარებით ახალი ცნება, რომელიც სწრაფი ტემპით ვითარდება და გვთავაზობს ნახშირბადის ფასის დადგენას მიზნობრივად შერჩეული პროდუქციის⁴⁸ იმპორტზე, რაც უზრუნველყოფს იმას, რომ ევროპაში კლიმატის ამბიციურმა გეგმებმა და მისწრაფებებმა არ გამოიწვიოს „ნახშირბადის გაჟონვა“. ამრიგად, მექანიზმი მიზნად ისახავს ემისიების შემცირების ევროპული გზების დაცვას, რაც, ამავდროულად, ხელს შეუწყობს მის შემცირებას გლობალურ დონეზეც და ხელს შეუშლის ნახშირბადის ინტენსიურ წარმოებას ევროპის გარეთ.

იმის გათვალისწინებით, რომ CBAM ცდილობს, წაახალისოს ევროკავშირის ფარგლებს გარეთ არსებული ინდუსტრიები და მისი საერთაშორისო პარტნიორები, რათა მათაც ნაბიჯები გადადგან ამ მიმართულებით და ხელი შეუწყონ დეკარბონიზაციას, შემოთავაზებული რეგულაციის გავლენა, ძირითადად,

მესამე ქვეყნებს (საქართველოს ჩათვლით) ეხება. უფრო მნიშვნელოვანია ის, რომ ცოტა ხნის წინ, 2022 წლის დეკემბერში, ევროკავშირმა მიაღწია საკანონმდებლო შეთანხმებას, რომელიც გვთავაზობს CBAM წესების გამოყენებას 2023 წლის 1 ოქტომბრიდან გარდამავალი პერიოდით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ევროკავშირის არანეკრმა კომპანიებმა, რომლებიც იმპორტირებას ახორციელებენ ევროკავშირში, უნდა შეიძინონ ეგრეთ წოდებული CBAM სერთიფიკატები, რათა აანაზღაურონ მწარმოებელ ქვეყანაში გადახდილ ნახშირბადის ფასსა და ევროკავშირის ევროკავშირის ემისიებით ვაჭრობის სისტემაში (ETS) ნახშირბადის ფასს შორის არსებული სხვაობა. შემოთავაზებული კანონი სტიმულს აძლევს ევროკავშირის არანეკრ ქვეყნებს, გაზარდონ თავიანთი კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლები, ვინაიდან ის ქვეყნები, რომელთაც კლიმატის ისეთივე მიზნები აქვთ, რაც ევროკავშირს, შეძლებენ ევროკავშირში ექსპორტს CBAM სერთიფიკატების გარეშე. შესაბამისად, ახალმა წესებმა უნდა წაახალისოს საქართველო, შეუერთდეს CBAM-ის მოთხოვნებს და მხარი დაუჭიროს ევროკავშირის გაზრდილ ამბიციას კლიმატის შერბილების კუთხით ჰარიზის შეთანხმების და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) წესების შესაბამისად.

CSAP-თან ერთად, რომლებიც ამჟამად კლიმატის ცვლილების შერბილების ეროვნული დონის ძირითად დოკუმენტებს წარმოადგენს, კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული საკითხები ასევე გვხვდება სხვა სტრატეგიებსა და პროგრამებში. მაგალითად, უახლესი ეროვნული გარემოსდაცვითი სამოქმედო პროგრამა (NEAP 4)⁴⁹ განსაზღვრავს კლიმატის ცვლილებას, როგორც მის ერთ-ერთ სტრატეგიულ მიმართულებას. პროგრამა მიზნად ისახავს იმ საკითხების მოგვარებას, რომლებიც არ არის გათვალისწინებული კლიმატის ცვლილების სტრატეგიაში. განისაზღვრა მხოლოდ ერთი მიზანი - რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მონაცემების შექმნა და სის-

47. იგ. Just Transition, სამართლიანი ტრანზიციის, სამართლიანი გარდაქმნა

48. CBAM მოიცავს რკინას და ფოლადს, ალუმინს, ცემენტს, სასუქებს, ელექტროენერჯისა და წყალბადს, ასევე ზოგიერთ პრეკურსორს და შემდგომი დამუშავების პროდუქტების შეზღუდულ რაოდენობას.

49. მეოთხე ეროვნული გარემოსდაცვითი სამოქმედო პროგრამა (NEAP4), 2022 <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/34047>

ტემატიზაცია კლიმატის ცვლილების სფეროში, როგორც სათბურის აირების ემისიების, ისე ეკონომიკური სექტორების კლიმატის ცვლილების მიმართ მოწყვლადობის თვალსაზრისით.

2021-2027⁵⁰ წლების საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია განსაზღვრავს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების პრიორიტეტებს, სტრატეგიულ მიზნებსა და ამოცანებს. მისი ერთ-ერთი მიზანია „ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება, ეკოსისტემების შენარჩუნება, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაცია“. ამ მიზნის ფარგლებში იდენტიფიცირებული ამოცანები, სხვებთან ერთად, მოიცავს შემდეგს: კლიმატ-გონივრული და გარემოს დაცვის თვალსაზრისით ადაპტირებული სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკების გავრცელება, ტყის რესურსების მდგრადი გამოყენება და ენერგოეფექტური და განახლებადი ენერჯის ტექნოლოგიებისა და პრაქტიკის მხარდაჭერა. აღნიშნული სტრატეგია, კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებით, ძირითადად, კლიმატის ცვლილების ადაპტაციაზეა ფოკუსირებული, თუმცა, სტრატეგიის ზოგიერთი კომპონენტი რელევანტურია კლიმატის ცვლილების შერბილების მიზნებისთვისაც.

GIZ-ის⁵¹ მიერ ჩატარებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ არსებული პოლიტიკის დოკუმენტები სტრატეგიული მიმართულებების განსაზღვრაში, დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, „არ იძლევა გარანტიას, რომ სათბურის აირების შემცირების კუთხით დასახული სამიზნე მაჩვენებლები იქნება მიღწეული, რადგან: 1) მიზნების შესრულება არ არის სამართლებრივად სავალდებულო და 2) დარგობრივ კანონმდებლობაში საკმარისად არ არის ასახული მიზნები, რომლებიც სტრატეგიითა და სამოქმედო გეგმით არის განსაზღვრული“. როგორც ანალიზშია შემოთავაზებული, ამგვარად, კლიმატის შესახებ ჩარჩო-კანონის

შექმნამ უნდა შეამციროს დუბლირების რისკი, გახადოს კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლები სამართლებრივად სავალდებულო, გაზარდოს კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლების მიღწევის კოორდინაციის დონე და უზრუნველყოს ჰარმონიზაცია კლიმატთან დაკავშირებულ მრავალ პროცესს შორის. კლიმატის შესახებ ყოვლისმომცველი, ერთიანი საკანონმდებლო აქტის შექმნაზე მუშაობა შეიძლება ორიენტირებული იყოს სავალდებულო საერთაშორისო და ეროვნული მიზნებისა და კლიმატის (და ენერგეტიკის) მმართველობის შესახებ ზოგადი დებულებების (მათ შორის მმართველობითი რეგულაციების მოთხოვნები) კანონში გათვალისწინებაზე, ასევე, ევროპის მწვანე შეთანხმებასთან და მომავალ ინიციატივებთან, მაგალითად, CBAM-თან, შესაბამისობაში მოყვანაზე, ეროვნულ და მუნიციპალურ მთავრობებს შორის კოორდინაციის ხელშეწყობაზე და არსებული დარგობრივი კანონქვემდებარე აქტებისა და სტრატეგიების გაერთიანებაზე.

კლიმატის კანონმა აგრეთვე შეიძლება აამოქმედოს კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული ზარალის და ზიანის საერთაშორისო კონცეფცია. კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული „ზარალი და ზიანი“ ეხება კლიმატის კრიზისის შეუქცევად ზემოქმედებას, რომლის თავიდან აცილება შეუძლებელია ან არ მოხერხდა ემისიების შემცირებით, ან გლობალური ტემპერატურის მატებასთან ადაპტაციის ზომებით. ისინი უარყოფით გავლენას ახდენენ ადამიანებსა და ბუნებრივ გარემოზე.

კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული ზიანი მოიცავს ისეთ უარყოფით ზემოქმედებას, როგორცაა სიცოცხლის დაკარგვა, ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესება, მიწის, შემოსავლის, ტრადიციული ცოდნის, კულტურის ან პირადი საკუთრების დაკარგვა. ეს დანაკარგები შეიძლება იყოს წყალდიდობის, გვალვის, ქარიშხლის ან ისეთი პროცესებით გამოწვეული შედეგი, როგორცაა გაუდაბნო-

50. საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027, <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/20395>

51. კლიმატის კანონი საქართველოსთვის: მარეგულირებელი ხარვეზების ანალიზი და საკანონმდებლო გზამკვლევი, GIZ 2022

ება, ზღვის დონის მატება ან ტროპიკული დაავადებების გავრცელება.

პაკისტანში დამანგრეველმა წყალდიდობებმა 33 მილიონი ადამიანი დააზარალა და პირველადი შეფასებით, ზარალი 43 მილიარდ დოლარს შეადგენს. 2022 წლის ბოლოს, ეგვიპტეში გამართულ UNFCCC-ის მხარეთა კონფერენციაზე (COP27) მხარეები შეთანხმდნენ ზარალისა და ზიანის საერთაშორისო ფონდის შექმნაზე.

კლიმატის კანონპროექტის შემუშავებისას, რა თქმა უნდა, გათვალისწინებული იქნება გარემოსდაცვითი, სოციალური (მათ შორის კლიმატ-სამართლიანობა) და ეკონომიკური გავლენები და შედეგები.

კითხვა 3. უნდა მოიცავდეს თუ არა კლიმატის კანონი ემისიების შემცირებასთან, ადაპტაციასთან, კლიმატის ემისიების მონიტორინგთან და ანგარიშგებასთან, ზარალთან და ზიანთან დაკავშირებულ საკითხებს?

ბ. კლიმატთან დაკავშირებული კანონების საერთაშორისო მაგალითები

სხვა ქვეყნების მაგალითები შეიძლება პირდაპირ მოერგოს ან არ მოერგოს საქართველოში არსებულ ვითარებას და კონტექსტს, თუმცა, ზოგიერთ ქვეყანას კლიმატის კანონმდებლობა თითქმის 15 წელია აქვს. ასე რომ, არსებული გამოცდილებიდან გარკვეული გაკვეთილების გათვალისწინება მაინც შესაძლებელია, მაგალითად, როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს ამ ტიპის კანონმდებლობა ან რა შეიძლება წარმართოს კარგად ან ცუდად მისი განხორციელების პროცესში.

ევროკავშირმა მიიღო ევროპული კლიმატის კანონი, როგორც ევროპის მწვანე შეთანხმების შემოთავაზებული დეკარბონიზაციის სტრატეგიის ძირითადი საყრდენი, რომლის მიზანია, ნულოვანი ემისიების სამიზნე მაჩვენებლის კანონში ასახვა; ის მოიცავს ამ მიზ-

ნის მისაღწევად განსაზღვრულ ზომებს. 2050 წლის კლიმატ-ნეიტრალურობის ვალდებულების გარდა, მთავარი მიზანია 2030 წლისთვის სათბურის აირების ემისიების 55%-ით შემცირება 1990 წელს დაფიქსირებულ ნიშნულთან შედარებით. ამდენად, ევროკავშირის კლიმატის კანონი წარმოადგენს ჩარჩო-კანონს, რომელიც კანონში წერს ევროპული მწვანე შეთანხმების ფარგლებში განსაზღვრულ მიზანს, რომ ევროპის ეკონომიკა გახდეს კლიმატის მიმართ ნეიტრალური 2050 წლისთვის. კანონი ასევე ითვალისწინებს ევროკავშირის მასშტაბით კლიმატის სამიზნის განსაზღვრას 2040 წლისთვის, რომელიც დადგინდება 2023 წლის პარიზის შეთანხმების მნიშვნელოვანი მექანიზმის გლობალური შედეგების შეფასების საფუძველზე.

ევროპის საბჭომ და ევროპარლამენტმა 2021 წლის 21 აპრილს მიაღწიეს დროებით პოლიტიკურ შეთანხმებას კლიმატის კანონის შესახებ შემოთავაზებული რეგულაციის თაობაზე, რომელიც განსაზღვრავს სათბურის აირების ემისიების 55%-ით შემცირებას 2030 წლისთვის და ევროკავშირის მასშტაბით კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევას 2050 წლისთვის. 2021 წლის ივნისს დასრულდა ოფიციალური პროცედურები და კანონი ძალაში შევიდა 2021 წლის 29 ივლისს.

2050 წლისთვის ევროკავშირის ნულოვანი ემისიების სამიზნე მაჩვენებლის შემდეგ, ევროკავშირის ქვეყნების ეროვნული კანონები განიხილება როგორც აუცილებელი ინსტრუმენტი მთელი კონტინენტის კლიმატ-ნეიტრალურობის მისაღწევად.

მართალია, კლიმატ-ნეიტრალურობის მიზანი ევროკავშირის კოლექტიური მიზანია და თითოეულ წევრ სახელმწიფოზე ინდივიდუალურად არ ვრცელდება, მაგრამ ევროკავშირის 13 ქვეყანა (აქვე, ევროპასა და ცენტრალურ აზიაში 80-ზე მეტი კლიმატის ჩარჩო-კანონი და პოლიტიკის დოკუმენტია) უფრო შორს წავიდა და მიიღო (ან აქვს კანონპროექტის სახით) კლიმატ-ნეიტრალურობის სამიზნე მაჩ-

ვენებლები კანონების სახით⁵². ამ კანონების უმეტესობა ადგენს საშუალო და გრძელვადიანი, ინტეგრირებული და თანმიმდევრული პოლიტიკის ჩარჩოებს და ქმნის ხელსაყრელ გარემოს ეროვნული მიზნების მისაღწევად, რომლებიც ასევე აისახება მათ შესაბამის NECP-ებში. საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ევროკავშირის კლიმატ-ნეიტრალურობის მიზანთან და „Fit for 55 პაკეტთან“ შესაბამისობა ეროვნული სტანდარტების „გათანაბრების“ მიზნით.

კლიმატის ეროვნული კანონების უმეტესობაში შესამჩნევია ეროვნული მთავრობებისა და ადგილობრივი ხელისუფლების გაზრდილი გამჭვირვალობა და პასუხისმგებლობა, რათა ენერჯეტიკისა და კლიმატის მმართველობის დადგენითა და გამკაცრებით, აგრეთვე ანგარიშვალდებულების გაზრდით თავიანთი სამართლიანი წვლილი შეიტანონ ევროპის კლიმატ-ნეიტრალურობის პირობის შესრულებაში. ამჟამად მოქმედი კლიმატის შესახებ ეროვნული კანონები ერთმანეთისგან განსხვავდება ხანგრძლივობით, მოცულობით, შინაარსითა და მეთოდოლოგიით.

მაგალითად, **ავსტრიის** კლიმატის ცვლილების კანონი, რომელიც 2011 წელს ამოქმედდა, ადგენს ემისიის ზღვრებს სულ ექვსი სექტორისთვის და განსაზღვრავს წესებს კლიმატის შერბილების ეფექტური ზომების შემუშავებისა და განხორციელების შესახებ ევროკავშირის ემისიებით ვაჭრობის სქემის მიღმა, ხოლო **დანის** 2020 წლის კლიმატის კანონი ადგენს შემდეგ მიზანს: 2030 წელს 1990 წლის ნიშნულთან შედარებით ემისიების 70%-ით შემცირება და 2050 წლისთვის კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევა.

გერმანიის პირველი ფედერალური კანონი კლიმატის დაცვის შესახებ, რომელიც ძალაში 2019 წლის დეკემბერში შევიდა, ითვალისწინებს ემისიების შემცირებას მინიმუმ

65%-ით 2030 წლისთვის (2019 წელს დადგენილი სამიზნის მიხედვით 55%-ის ნაცვლად) და ასევე შემცირების ახალი სამიზნის შემოღებას, მინიმუმ 88% 2040 წლისთვის, ხოლო კლიმატ-ნეიტრალურობა 2045 წლისთვის. კლიმატ-ნეიტრალურობის ვალდებულებები ასახულია **საფრანგეთის** კანონში ენერჯეტიკისა და კლიმატის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს ნახშირბად-ნეიტრალურობის მიზანს 2050 წლისთვის და განსაზღვრავს რიგ ამოცანებს ენერჯეტიკის სექტორისთვის, როგორც საფრანგეთის ვალდებულების ნაწილს 2015 წლის პარიზის შეთანხმებასთან მიმართებით.

სამოქალაქო საზოგადოების კამპანიის შედეგად მსოფლიოში პირველი კლიმატის აქტი⁵³ **გაერთიანებულ სამეფოში** 2008 წელს მიიღეს. მასში ცვლილებები შევიდა 2019 წელს, რათა დასახულიყო ნულოვანი ემისიების სამიზნე მაჩვენებელი 2050 წლისთვის. კანონით შეიქმნა ხუთწლიანი ნახშირბადის ბიუჯეტის სისტემა შესაბამისი სამოქმედო პროგრამებით და ჩამოყალიბდა კლიმატის ცვლილების კომიტეტი⁵⁴, როგორც მთავრობის დამოუკიდებელი სამეცნიერო მრჩეველი ორგანო, რომლის მოვალეობაში გაერთიანებული სამეფოს პარლამენტისთვის ყოველწლიური პროგრესის ანგარიშების წარდგენა შედის. გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა ვალდებულია, რეაგირება მოახდინოს თითოეულ ზემოაღნიშნულ ანგარიშზე. აქტი, ასევე, ავალდებულებს მინისტრებს, ანგარიში წარუდგინონ პარლამენტს გაერთიანებულ სამეფოში კლიმატის ცვლილების შედეგად წარმოქმნილი რისკების შესახებ, სულ მცირე, ყოველ ხუთ წელიწადში ერთხელ და ყოველი ასეთი ანგარიშის შემდეგ გამოაქვეყნონ ადაპტაციის პროგრამა.

გაერთიანებული სამეფოს კანონის თანახმად, მთავრობა უფლებამოსილია შემოიღოს ნახალისების მექანიზმები სუფთა პროდუქ-

52. მიუხედავად ამისა, არის ევროკავშირის ზოგიერთი ქვეყანა (მაგ. კვიპროსი), რომელთაც არ აქვთ კლიმატის ეროვნული კანონი და ეროვნული კლიმატის მიზნების მისაღწევად მხოლოდ ევროპის კლიმატის კანონს ეყრდნობიან.
53. გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის აქტი 2008, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27/contents>
54. გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის ცვლილების კომიტეტი, <https://www.theccc.org.uk>

ტების ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით, მათ შორის სავაჭრო სექტორის მეშვეობით.

კანონი გამორიცხავდა საერთაშორისო ავიაციისა და ნაოსნობის ემისიებს, თუმცა, მინისტრებს ანიჭებს მოგვიანებით ასახვის უფლებამოსილებას. 2008 წლის კლიმატის ცვლილების აქტში (2050 წლის სამიზნე მაჩვენებლების ცვლილება) 2019 წლის ბრძანებით შეიცვალა 2050 წლის სამიზნე მაჩვენებელი და დაფიქსირდა ნულოვანი ემისიების სამიზნე.

სამოქალაქო საზოგადოების ფართომასშტაბიანი კამპანიის შედეგად **შოტლანდიის** პარლამენტმა მიიღო კლიმატის ცვლილების (შოტლანდია) აქტი 2009 წელს.⁵⁵ მისი მიზანი იყო ემისიების 42%-ით შემცირება 2020 წლისთვის და 80%-ით შემცირება 2045 წლისთვის. ხუთწლიანი ბიუჯეტის ნაცვლად კანონში განერილია მიზნები ყოველი წლისთვის. კლიმატის ცვლილების (ემისიების შემცირების სამიზნე მაჩვენებლები) (შოტლანდიის) 2019⁵⁶ წლის კანონით შემდეგნაირად განისაზღვრა: 2030 წლის სამიზნე მაჩვენებელი - 75%-ით შემცირება და დადგინდა ნულოვანი ემისიების სამიზნე მაჩვენებელი 2045 წლისთვის. აქტით ასევე დაემატა მინისტრების ვალდებულება მოეხსენებინათ კლიმატის გეგმებში სამართლიანი გადასვლის შესახებ.⁵⁷ კანონით განსაზღვრულია ემისიების ყოველწლიური სამიზნე მაჩვენებლები. გაერთიანებული სამეფოს კანონის მსგავსად, არსებობს ყოველწლიური ანგარიშგების მექანიზმი პარლამენტში და 5-წლიანი პროგრამები, რომლებიც მოიცავს პოლიტიკის დოკუმენტებს და შეთავაზებებს. საერთაშორისო ავიაცია და ნაოსნობა შესულია შოტლანდიის სამიზნე მაჩვენებლებში.

გარდა ამისა, შოტლანდიის აქტი ავალდებულებს საჯარო ორგანოებს, მათ შორის მუნიცი-

პალიტეტებს, წვლილი შეიტანონ ეროვნულ სამიზნე მაჩვენებლებში. ის ასევე მოითხოვს პერიოდულ ანგარიშგებას შოტლანდიის გლობალური კლიმატის კვალის/მოხმარების ემისიების შესახებ და ადგენს საჭირო საერთაშორისო კრედიტების გამოყენებაზე ლიმიტს სამიზნე მაჩვენებლების მისაღწევად ყოველ წელზე. აქტის თანახმად მთავრობას მოეთხოვება ადაპტაციის გეგმების შემუშავება. თუ წლიური მიზანი ვერ იქნა მიღწეული, აქტის მიხედვით, მინისტრი ვალდებულია, მოახსენოს პარლამენტს, თუ როგორ აპირებენ ვერ მიღწეული ემისიების შემცირებას მომდევნო წლებში.

აღნიშნული აქტით შოტლანდიის მთავრობას მოეთხოვებოდა, კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებით, მოქალაქეთა დამოუკიდებელი ასამბლეა შეექმნა, რომელმაც პარლამენტს უნდა წარუდგინოს ანგარიში, ხოლო მინისტრებმა პასუხი უნდა გასცენ.

სხვა მაგალითების გათვალისწინებით, **ლატვიის** პირველი კლიმატის კანონპროექტი გამოქვეყნდა 2021 წლის 30 ივლისს, მას შემდეგ გამოქვეყნდა მისი შესწორებული ვერსია, მათ შორის სხვა სამინისტროებიდან და საჯარო კონსულტაციებიდან მიღებული კომენტარები. ამჟამინდელი კლიმატის კანონპროექტი საკმაოდ ვიწროდ აქცენტირდება ევროკავშირის ემისიებით ვაჭრობის სისტემაზე (ETS) და მისი სამოქმედო არეალი შეზღუდულია.

პორტუგალიის მიზანია 2030 წლისთვის, სათბურის აირების ემისიები მინიმუმ 55%-ით შემციროს 2005 წლის ნიშნულთან შედარებით. ეს სამიზნე მაჩვენებელი იმაზე ნაკლებია, რაც რეკომენდებული იყო არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ. არასამთავრობო სექტორის განცხადებით, პარიზის შეთანხმების 1,5°-იანი მიზნის შესასრულებლად, სა-

55. კლიმატის ცვლილების (შოტლანდიის) აქტი 2009 <https://www.legislation.gov.uk/asp/2009/12/contents/enacted>
56. კლიმატის ცვლილების (ემისიების შემცირების მიზნები) აქტი (შოტლანდია) 2019 <https://www.legislation.gov.uk/asp/2019/15/contents/enacted>
57. საერთაშორისო პროფკავშირების კონფედერაციის განმარტება: „სამართლიანი გადასვლა უზრუნველყოფს მუშებისა და მათი თემების მომავალსა და საარსებო წყაროს ნახშირბადის დაბალი შემცველობის ეკონომიკაზე გადასვლას. ის ეფუძნება სოციალურ დიალოგს მუშებსა და მათ პროფკავშირებს, დამსაქმებლებსა და მთავრობას შორის, აგრეთვე კონსულტაციებს თემებთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან“ <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre>

მიზნე მაჩვენებელი უნდა იყოს არანაკლებ 60%. 2050 წლისთვის, ის ითვალისწინებს სათბურის აირების ემისიების მინიმუმ 90%-ით შემცირებას და 13 მტ ნახშირბადის მშთანქმელების გაზრდას, რაც პრაქტიკულად გულისხმობს, რომ ქვეყანამ უნდა მიაღწიოს ნახშირბად-ნეიტრალურობას 2050 წლამდე და იყოს ნახშირბად-ნეგატიური 2050 წლისთვის. კანონით **ესპანეთმა** დაადგინა სამიზნე მაჩვენებელი 2030 წლისთვის სათბურის აირების ემისიების 23%-ით შემცირების შესახებ 1990 წლის ნიშნულთან შედარებით, რაც სამი პუნქტით მეტია, ვიდრე წინა ვერსიაში, აგრეთვე განისაზღვრა კლიმატ-ნეიტრალურობის მიღწევა 2050 წლამდე.

ბულგარეთის კლიმატის ცვლილების შერბილების კანონი მიღებულ იქნა, სათანადო წესით გამოქვეყნდა და ძალაში შევიდა 2014 წელს. მას შემდეგ ის რამდენჯერმე შეიცვალა, ბოლო ცვლილება 2021 წლის მარტით თარიღდება. მიუხედავად იმისა, რომ კანონი ითვალისწინებს ევროკავშირის 7 დირექტივისა და 11 რეგულაციის მოთხოვნებს, ის არ აკონკრეტებს კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლებს, როგორც ეს დაფიქსირებულია ევროპის კლიმატის კანონში (2021). ის არ ითვალისწინებს ეროვნულ ვალდებულებას კონკრეტულად განაზღვრული, გრძელვადიანი და კვლევებზე დაფუძნებული ემისიების შემცირების მიზნის შესახებ.

შერთებულ შტატებში ბაიდენის ადმინისტრაცია ფოკუსირებულია ემისიების შემცირების პოზიტიურ სტიმულებზე. განსაკუთრებით, ინფლაციის შემცირების აქტით, რომლის თანახმად, წიაღისეული საწვავის ხარვეზების მიუხედავად, შემდეგ წლებში, ემისიების შესამცირებლად, დაახლოებით, 375 მილიარდი დოლარის ინვესტიცია განხორციელდება. ამაში, ასევე, იგულისხმება ინვესტიციები განახლებადი ენერჯის წარმოებაში და იმ მომხმარებლების გადასახადებისგან გათავისუფლება, რომლებიც ყიდულობენ ელექტრო ავტომობილებს⁵⁸.

კითხვა 4. რომელი საერთაშორისო მაგალითების გამოყენება შეიძლება საქართველოსთვის კლიმატის კანონის შესაქმნელად?

ც. კლიმატ-ნეიტრალურობა, ნულოვანი ემისიები და სხვა სამიზნე მაჩვენებლები

როგორც განვიხილეთ, საქართველომ უკვე დააწესა სამიზნე 2030 წლისთვის და განაცხადა, რომ საერთაშორისო დახმარების შემთხვევაში, მიზნად ისახავს „კლიმატ-ნეიტრალურობის“ მიღწევას 2050 წლისთვის, ევროკავშირის საერთო სამართლებრივი მიზნის შესაბამისად. კლიმატ-ნეიტრალურობა სხვადასხვაგვარად არის განსაზღვრული, მაგრამ ევროკავშირის მიზანთან მიმართებაში, ეს გულისხმობს ემისიების შეძლებისდაგვარად შემცირებას და ატმოსფეროდან სათბურის აირების შთანქმას დარჩენილი ემისიების დასაბალანსებლად, მაგალითად, მეტი ხეების გაშენებით.⁵⁹ ეს განსაზღვრება ნიშნავს, რომ კლიმატ-ნეიტრალურობის ამგვარი სამიზნე იგივეა, რაც ნულოვანი ემისიების სამიზნე.

60-ზე მეტმა ქვეყანამ მიიღო კანონები, რომლებიც უზრუნველყოფს კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებით მოქმედების საერთო ჩარჩოს, ხოლო როგორც უკვე აღინიშნა ევროკავშირის აქვს საერთო კლიმატის კანონი, რომელიც განსაზღვრავს ერთგვარ ბლოკს. კლიმატის აქტების უმეტესობა ითვალისწინებს მათი მთავრობის ვალდებულებებს შეადგინონ ემისიების შემცირების გეგმები და რეგულარულად წარადგინონ ანგარიში. ზოგი მოიცავს ადაპტაციის გეგმებს, ზოგი კი გარკვეულ ზომებს სამართლიან გადასვლაზე. ზოგიერთი მოიცავს ისეთ მექანიზმებს, რომ მოქალაქეებმა შეძლონ კლიმატის ცვლილების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობა.

58. ბაიდენის გარდამტეხი კლიმატის და ხარჯების კანონპროექტი - რა არის მასში და რა შემცირდა? Guardian, 2022 წლის 8 აგვისტო, <https://www.theguardian.com/us-news/2022/aug/08/biden-climate-spending-bill-inflation-reduction-act>

59. 5 ფაქტი ევროკავშირის კლიმატ-ნეიტრალურობის შესახებ, ევროპული საბჭო, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/5-facts-eu-climate-neutrality/>

კითხვა 5. რომელ ეროვნულ სამიზნეებზე უნდა უთითებდეს კლიმატის კანონი მაგალითად: 2030, 2040, 2050 წლებზე? უნდა განსაზღვრავდეს თუ არა კანონი ნულოვანი ემისიების ან კლიმატ-ნეიტრალურობის სამიზნეებს?

კლიმატის კანონების უმეტესობა ქვეყნის მთავრობებს აკისრებს მოვალეობას, რეგულარულად შეიმუშაონ სტრატეგიები ან გეგმები, რომლებიც დეტალურად აჩვენებს, თუ როგორ შემცირდება ემისიები მიზნების მისაღწევად. საქართველოს უკვე აქვს როგორც სტრატეგია, ასევე მოკლევადიანი გეგმა, მაგრამ კლიმატის კანონპროექტმა შესაძლოა ამ ტიპის პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავება სამართლებრივ მოთხოვნად აქციოს.

კითხვა 6. უნდა დაეკისროს თუ არა კლიმატის კანონით საქართველოს მთავრობას ვალდებულება, რეგულარულად მოამზადოს გეგმები, რომლებშიც დეტალურად აღინიშნება თუ როგორ მიიღწევა სამიზნე მაჩვენებლები? რა სიხშირით უნდა მოითხოვებოდეს აღნიშნული გეგმის წარდგენა?

მნიშვნელოვანია, თუ როგორ იყოფა ემისიების შესახებ ინფორმაცია სექტორების მიხედვით. მაგალითად, ემისიებში ხშირად აღინიშნება „ენერგეტიკის სექტორი“, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ამ სექტორში შედის სათბურის აირების ემისიები ტრანსპორტის სექტორიდან. ამიტომ, რთულია, იმის ერთი შეხედვით დანახვა, თუ ემისიების რომელი ნაწილებია ყველაზე მნიშვნელოვანი, რაც ართულებს მნიშვნელოვანი სამიზნე მაჩვენებლების დასახვას. მსგავსად, სოფლის მეურნეობის სექტორიდან სათბურის აირების ემისიების სრული მასშტაბის დასახვად, მნიშვნელოვანია, ერთობლივად იყოს როგორც ენერგეტიკული, ისე არაენერგეტიკული სათბურის აირების ემისიები.

არსებულ ინვენტარიზაციაში ჩამოთვლილი ძირითადი სექტორებია: ენერგეტიკა, სოფლის მეურნეობა, სამრეწველო პროცესები

და ნარჩენები. როგორც მწვანე წიგნის მე-2 (g) ნაწილშია ჩამოთვლილი, NDC-ში სექტორული სამიზნე მაჩვენებლები უკვე დადგენილია და აქ სექტორები განსხვავებულად არის განსაზღვრული: ტრანსპორტი, შენობები, ენერჯის გენერაცია და გადაცემა, მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ნარჩენები და სატყეო მეურნეობა.

არსებობს არგუმენტები სექტორული სამიზნე მაჩვენებლების როგორც მხარდასაჭერად, ისე მათ საწინააღმდეგოდ. დადებითი მხარე ის არის, რომ ნათელია, რა უნდა გააკეთოს თითოეულმა სექტორმა და ასევე დროთა განმავლობაში ცხადი გახდება, რამდენად სწორი მიმართულებით მიდის ეს სექტორი, რათა სამართლიანი წვლილი შეიტანოს საერთო ეროვნული მიზნების მიღწევაში. უარყოფითი ის არის, რომ ტექნოლოგიისა თუ სხვა ფაქტორების განვითარებამ შეიძლება გააადვილოს სექტორის დასახული სამიზნე მაჩვენებლის მიღწევა, შესაბამისად, ფიქსირებული სექტორული სამიზნეები ართულებს სექტორთა შორის სამიზნე მაჩვენებლების ხელახლა დაბალანსებას.

კითხვა 7. სექტორების როგორი დაყოფის მიხედვით უნდა განხორციელდეს ანგარიშგება?

კითხვა 8. უნდა ადგენდეს თუ არა კლიმატის კანონი სამიზნე მაჩვენებლებს თითოეული სექტორისთვის ?

საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტით დადგენილი მთავრობის ან ცალკეული სამინისტროების ზოგადი ანგარიშვალდებულების მექანიზმების გარდა (მაგ., პრემიერ-მინისტრის ყოველწლიური მოხსენება, მინისტრის საათი და ა.შ.), შეიძლება დაწესდეს სპეციალური ანგარიშვალდებულება კლიმატის კანონის განხორციელებასთან დაკავშირებით. მთავრობას შეიძლება დაეკისროს გარკვეული პერიოდულობით პარლამენტში ანგარიშის წარდგენა (ანგარიშების წარდგენის ზოგადი წესის შესაბამისად).

ანგარიში უნდა შეიცავდეს კლიმატის კანონით განსაზღვრული აქტივობების შესრულების შეფასებას და მიღწეული შედეგების ანალიზს. გარდა ამისა, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შეიძლება მოეთხოვოს შუალედური ანგარიშების წარდგენა საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტისთვის.

კითხვა 9. რამდენად ხშირად უნდა წარუდგინოს საქართველოს მთავრობამ მოხსენება საქართველოს პარლამენტს კლიმატის სფეროში მიღწეული პროგრესის შესახებ?

კლიმატის ზოგიერთი კანონი ავალდებულებს სამინისტროებს წლიური სამიზნე მაჩვენებლების დასახვას, ზოგი იყენებს უფრო ხანგრძლივ „ნახშირბადის ბიუჯეტის“ პერიოდებს. წლიური სამიზნე მაჩვენებლები უფრო მეტ ანგარიშვალდებულებას ნიშნავს, მაგრამ მათ შესრულებაზე შეიძლება გავლენა იქონიოს, მაგალითად, მკაცრმა ზამთარმა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ადამიანები სახლში უფრო მეტ ენერჯიას მოიხმარენ.

კითხვა 10. რომელია ყველაზე ეფექტიანი: წლიური სამიზნეები თუ სხვა ?

სამიზნე მაჩვენებლების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, საქართველოს მთლიანი ემისიები მაღალი იქნება. ზოგიერთი ქვეყანა კანონით ავალდებულებს სამინისტროებს, გამოაქვეყნონ დამატებითი გეგმები მომდევნო წლებში ვერ შესრულებული, ანუ დარჩენილი ემისიების შესამცირებლად. ევროკავშირის ზოგიერთი სამიზნე მაჩვენებლის ვერ შესრულების გამო, რიგ შემთხვევებში, შეიძლება ქვეყანას ჯარიმების გადახდა მოუწიოს.

კითხვა 11. რა მექანიზმებით შეიძლება უზრუნველყოთ შეუსრულებელი სამიზნეების მომავალში მიღწევა ?

ზოგადად, საქართველო მიყვება IPCC-ის მეთოდოლოგიას, რომლის თანახმად, სათბურის აირების ემისიები დათვლილია მათი წარმოქმნის ადგილებზე. სათბურის აირების ემისიები, რომლებიც დაკავშირებულია საზღვარგარეთიდან შემოსულ საქონელთან და მომსახურებასთან, უნდა გაიზომოს, თუ მათი მოხმარება ქვეყანაში წარმოქმნის სათბურის აირების ემისიებს, მაგალითად, კონდიციონერის იმპორტირებული სითხეები.

აგრეთვე, ისეთი წყაროებიდან წარმოქმნილი პირდაპირი ემისიები, როგორცაა ენერჯიის წარმოება, ტრანსპორტის გამოყენება, შენობები და სოფლის მეურნეობა, არის სათბურის აირების ემისიები, რომლებიც დაკავშირებულია ქვეყნის საზღვრებს გარეთ იმ საქონლისა და მომსახურების შექმნასთან, რომელსაც საქართველოში მცხოვრები ხალხი იყენებს. მაგალითად, თუ გერმანიაში დამზადებულ ახალ მანქანას იყიდით, მისი წარმოებისას წარმოიქმნა სათბურის აირების ემისიები. UNFCCC-ში წარდგენილი სათბურის აირების ინვენტარიზაციის ანგარიშის გათვალისწინებით, ეს ემისიები გერმანიის პასუხისმგებლობაა (გერმანიას ეთვლება) და არა საქართველოსი. ამ სახის იმპორტირებული ან ადგილზე მოხმარების ემისიები შეიძლება შეადგენდეს მთლიანი ემისიების დიდ ნაწილს, რომელზეც პასუხისმგებელია ადამიანი ან ქვეყანა - ამას ეწოდება ნახშირბადის კვალი. ზოგიერთ ქვეყანაში ეს მოხმარების ემისიები უფრო დიდია, ვიდრე მათი პირდაპირი ემისიები. ერთი შეფასებით, საქართველოს ნახშირბადის მთლიანი კვალი 22%-ით მეტია, ვიდრე მისი პირდაპირი სათბურის აირების ემისიები 2020 წელს.⁶⁰ ამ დამატებითი გლობალური ზემოქმედების მასშტაბის ცოდნა ეხმარება ქვეყანას, გააცნობიეროს და მართოს მისი სრული კლიმატური ზემოქმედება. ამიტომ, ზოგიერთ ქვეყანას აქვს ვალდებულება, აღრიცხოს ამგვარი მოხმარების ემისიები თავიანთ კლიმატის კანონებში.

60. საქართველოს მოხმარებაზე დაფუძნებული ნახშირბადის კვალი <https://ourworldindata.org/co2/country/georgia#consumption-based-accounting-how-do-emissions-compare-when-we-adjust-for-trade>

კითხვა 12. უნდა გაიზომოს თუ არა იმპორტირებული საქონლისა და მომსახურების ემისიები?

d. ინსტიტუციური მოწყობა

სამთავრობო დონეზე უკვე არსებობს კლიმატის ცვლილების (ეროვნული) საბჭო, რომელთა შემადგენლობაში შედიან მინისტრები. ეს საბჭო წყვეტს თუ რა ღონისძიებები უნდა გატარდეს კლიმატის ცვლილების კუთხით. მიზანშეწონილია, რომ შეიქმნას კლიმატის ცვლილების მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო, რომელიც მონიტორინგს გაუწევს მთავრობის პროგრესს კლიმატის ცვლილების გეგმების განხორციელების მხრივ. ასევე, დამოუკიდებელი მრჩეველი ორგანო (საკონსულტაციო ჯგუფი), რომელიც გასცემს სამეცნიერო და აპოლიტიკურ რჩევებს და, მათ შორის, შეაფასებს ყოველწლიურ პროგრესს

ეს სამი ორგანო ერთმანეთთან დაკავშირებულია შემდეგნაირად:

	კლიმატის ცვლილების მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო	კლიმატის ცვლილების საბჭო	კლიმატის ცვლილების საკონსულტაციო ჯგუფი
უკვე არსებობს	არა	კი	არა
შემადგენლობა	პარლამენტის წევრები	მინისტრები (+მუნიციპალიტეტების, ავტონომიური რესპუბლიკების, საქართველოს ეროვნული სტატისტიკური სამსახურის წარმომადგენლები)	დარგის ექსპერტები, აკადემიური სექტორი, ეკონომისტები
ფუნქციები	კლიმატის კანონის აღსრულებაზე ზედამხედველობა, კანონმდებლობის გაუმჯობესება	კლიმატის კანონის ეფექტიანი აღსრულების კოორდინაცია და უზრუნველყოფა	მეცნიერული, აპოლიტიკური კვლევა და ექსპერტული დახმარება

ვინაიდან კლიმატის ცვლილების საბჭო უკვე არსებობს⁶¹, სხვა ორ სუბიექტთან - საპარლამენტო საბჭოსა და საკონსულტაციო ჯგუფთან დაკავშირებული საკითხები უფრო საინტერესოა.

კლიმატის ცვლილების საპარლამენტო საბჭო შეიძლება ჩამოყალიბდეს როგორც პარლამენტის მუდმივმოქმედი საკონსულტაციო საბჭო (როგორცაა ღია მმართველობის საპარლამენტო მუდმივმოქმედი საბჭო, გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო და ბავშვთა უფლებების დაცვის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო). პარლამენტის რეგლამენტის თანახმად, პარლამენტში იქმნება პარლამენტის მუდმივმოქმედი სათათბირო საბჭოები, რომლებიც ხელს უწყობენ განსაზღვრულ სფეროებში პარლამენტის წინაშე მდგარი განგრძობადი, სისტემური და მდგრადი პოლიტიკის შემუშავებასა და კოორდინაციას.⁶² მისი წევრები შეიძლება იყვნენ საქართველოს პარლამენტის წევრები. კლიმატის ცვლილების საპარლამენტო საბჭოს შეუძლია გამოიყენოს საპარლამენტო მექანიზმების უმეტესობა თავისი მუშაობის პროცესში ამასთან, საბჭოს შეიძლება გააჩნდეს საკუთარი მექანიზმები, რომლებიც დაკავშირებულია მის კონკრეტულ მისიასთან.⁶³

კითხვა 13. კლიმატის კანონის ფარგლებში რა როლი შეიძლება ჰქონდეს კლიმატის ცვლილების მუდმივმოქმედ საპარლამენტო საბჭოს ?

მრჩეველი ორგანო შეიძლება იყოს გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის ცვლილების კომიტეტის მსგავსი, რომელიც ვალდებულია, ყოველწლიურად წარუდგინოს ანგარიში გაერთიანებული სამეფოსა და შოტლანდიის პარლამენტებს გაერთიანებული სამეფოსა და შოტლანდიის კლიმატის აქტების პროგრესის შესახებ. ვინაიდან მრჩეველი ორგანოს

როლი არის კლიმატის აქტის პროგრესის მეცნიერული, არაპოლიტიკური კვლევის უზრუნველყოფა, მის შემადგენლობაში შეიძლება შედიოდნენ დარგის ექსპერტები, მეცნიერები და სამოქალაქო აქტივისტები. საჭირო იქნება მუშაობა იმაზე, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს და იმოქმედოს ამ ორგანომ (მაგ., შემადგენლობა, უფლებამოსილების ვადა, ტექნიკური მხარდაჭერა).

კითხვა 14. კლიმატის კანონის ფარგლებში რა როლი შეიძლება ჰქონდეს საკონსულტაციო ჯგუფს და რომელი სფეროს ექსპერტები უნდა შედიოდნენ მის შემადგენლობაში?

e. მუნიციპალიტეტების როლი და მერების შეთანხმება

საყოველთაოდ აღიარებული ფაქტია, რომ საქართველოს კლიმატთან დაკავშირებული ვალდებულებებისა და მისწრაფებების შესრულებისას, სამუშაოს დიდი ნაწილი საბოლოოდ მუნიციპალურ დონეზე განხორციელდება. საქართველოს პრიორიტეტული შერბილების სექტორების ზოგადი მიმოხილვა ცხადყოფს, რომ ამ სექტორების უმეტესობა ექვემდებარება ადგილობრივი ხელისუფლების საკუთარ (ექსკლუზიურ) ან საზიარო უფლებამოსილებას. საქალაქო ტრანსპორტი, ნარჩენების მართვა, წყლის მართვა, სატყეო მეურნეობა, შენობები მხოლოდ რამდენიმე მათგანია. გარდა ამისა, კლიმატით გამოწვეული სტიქიური მოვლენები, როგორცაა წყალდიდობა, მეწყერი, ტყის ხანძარი, გავლენას ახდენს მუნიციპალიტეტებზე, მათ მოქალაქეებსა და საკუთრებაზე. ამგვარად, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის კომპონენტს ასევე გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის.

ეს კარგად არის აღქმული საქართველოს მუნიციპალურ დონეზე. ქვემოთ მოყვანილი მი-

61. „კლიმატის ცვლილების საბჭოს შექმნის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის #54 დადგენილება <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4780380?publication=0>

62. საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, მუხ. 75

63. შედარებისთვის იხილეთ სხვა საბჭოების ფუნქციები და მექანიზმები, საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, მუხ. 76, 77, 77¹

მოხილვა, ძირითადად, ეფუძნება მდგრადი ენერგეტიკის სამოქმედო გეგმის/მდგრადი ენერგეტიკის და კლიმატის სამოქმედო გეგმის (SEAP/SECAP) დანერგვის ბარიერების აღმოფხვრისა და მაფორმირებლების ხელშეწყობის ეროვნულ გზამკვლევს, რომელიც შედგენილია ევროკავშირი ენერგეტიკისთვის (EU4Energy) და მერების შეთანხმების (CoM) აღმოსავლეთ ოფისის მიერ 2019 წელს და აღწერს საქართველოს იმ მუნიციპალიტეტებში მიმდინარე პროცესს, რომელიც ჩართული არიან მერების შეთანხმების ინიციატივებში.

2008 წელს ევროკომისიამ წამოიწყო მერების შეთანხმების ინიციატივა, რომელიც მიზნად ისახავს ადგილობრივი მთავრობების ჩართვასა და მხარდაჭერას, რათა ნებაყოფლობით აიღონ ვალდებულებები ევროკავშირის კლიმატისა და ენერგეტიკის მიზნების მისაღწევად. ინიციატივის ფარგლებში 2010 წლის ბოლომდე შეიკრიბა 2000-მდე ხელმოწერა და მოუწოდა ევროკომისიას, გაეფართოებინა ინიციატივა და მოეცვა ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის (EaP) ქვეყნები, მათ შორის საქართველო. 2015 წლიდან შეთანხმების ფარგლებში გაფართოვდა მოქმედების არეალი და დადგინდა ახალი მიზნები: 2030 წლისთვის CO₂-ის ემისიების, მინიმუმ, 40%-ით შემცირება, კლიმატის ცვლილების ნეგატიურ ზეგავლენასთან ადაპტირება და კლიმატის ცვლილების რისკებისა და მონყვლადობის შეფასება. დღეს მერების შეთანხმება წარმოადგენს ადგილობრივი ხელისუფლების ერთ-ერთ უდიდეს ქსელს, რომელიც 10,962-ზე მეტ ხელმომწერს ითვლის და 300 მილიონზე მეტ მოქალაქეს აერთიანებს.

2010 წლის ოქტომბერში საქართველომ უმასპინძლა მერების შეთანხმებისადმი მიძღვნილ კონფერენციას. ღონისძიების დროს ხაზი გაესვა ქალაქებისა და, ზოგადად, მუნიციპალიტეტების, როგორც წამყვანი აქტორების, მნიშვნელობას სათბურის აირების ემისიების შემცირებაში, რადგან მათი მმართველობითი სტრუქტურა ნაკლებად კომპლექსურია ცენტრალურ ორგანოებთან შედარებით და, ამავე დროს, მათ საკმარისი

პოლიტიკური ძალაუფლება გააჩნიათ ქმედებების განსახორციელებლად. 2011 წელს დაიწყო მერების შეთანხმების შესახებ EaP პროექტი. პროექტის პირველი ეტაპი (2011-2015) მოიცავდა აღმოსავლეთ პარტნიორობისა და ცენტრალური აზიის რეგიონების 11 ქვეყანას; ხოლო პროექტის მეორე ეტაპი (2016-2020) მოიცავდა აღმოსავლეთ პარტნიორობის რეგიონის 6 ქვეყანას.

საქართველოში თბილისი, რუსთავი, ბათუმი და ქუთაისი იყვნენ პირველი ქალაქები, რომლებიც შეუერთდნენ მერების შეთანხმებას 2010-2011 წლებში და აიღეს ვალდებულება, 2020 წლისთვის შეემცირებინათ სათბურის აირების ემისიები მინიმუმ 20%-ით ენერგოეფექტური ტექნოლოგიების დანერგვისა და განახლებადი ენერჯის გამოყენების გაზრდის გზით. ამ ქალაქებს მოჰყვა საქართველოს 9 მუნიციპალიტეტი, რომელთაც იგივე მიზნები დაისახეს, მიაღწიონ ევროკავშირის ენერგეტიკულ მიზნებს. 2015 წლისთვის საქართველოს CoM ქსელს ჰყავდა 24 ხელმომწერი, რაც ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის 59.8%-ს წარმოადგენდა - საქართველოში ყოველი მეორე მოქალაქე ცხოვრობს CoM-ის ხელმომწერის ტერიტორიაზე. შემუშავებულია და მიღებულია ენერჯის (და კლიმატის) 10 მდგრადი სამოქმედო გეგმა (SE(C)AP), რომლის მოსალოდნელი შედეგია წელიწადში დაახლოებით 903,000 ტონა CO₂-ის შემცირება. საქართველოს SE(C)AP-ებში სექტორები და ღონისძიებები უკავშირდება შემდეგს: ენერგოეფექტურობა შენობებში, ტრანსპორტი, ქუჩების განათება, ადგილობრივი განახლებადი ენერჯის წარმოება, ლანდშაფტის მონყობა, საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება.

2017 წელს მერების შეთანხმება კლიმატისა და ენერგეტიკისთვის და მერების კომპაქტი გაერთიანდა და ჩამოყალიბდა, როგორც მერების გლობალური შეთანხმება კლიმატისა და ენერგეტიკისთვის (GCoM). შესაბამისად, გაფართოვდა CoM-ის მოქმედების არეალი, რომელიც მოიცავს კლიმატის ცვლილების შერბილებას, კლიმატის ცვლილების უარყო-

ფით შედეგებთან ადაპტაციას და უსაფრთხო, სუფთა და ხელმისაწვდომ ენერჯეტიკაზე საყოველთაო ხელმისაწვდომობას. ახალი ინიციატივის ხანგრძლივობის პერიოდი 2030 წელია. CoM-ის ხელმომწერებს მიეცათ საშუალება, გაეგრძელებინათ ადგილობრივი კლიმატის ქმედებები CoM-ის ფარგლებში. 2022 წელს საქართველოს ჰყავს 27 ხელმომწერი მუნიციპალიტეტი, ამათგან 25 მუნიციპალიტეტი მუშაობს SECAP-ის შემუშავებაზე.⁶⁴

საქართველოს შეთანხმების ხელმომწერებს მხარს უჭერენ CoM ეროვნული (CNC) და ტერიტორიული (CTC) კოორდინატორები. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო და საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო ერთად კოორდინაციას უწევენ CoM-ს ეროვნულ დონეზე, ხოლო სახელმწიფო რწმუნებულთა ადმინისტრაცია - გურიის, კახეთისა და მცხეთა-მთიანეთის რეგიონების რწმუნებულები - პასუხისმგებელი არიან CoM-ის კოორდინაციაზე ადგილობრივ დონეზე.

საქართველოს მეოთხე ეროვნული გარემოსდაცვითი სამოქმედო პროგრამის⁶⁵ (NEAP) და NDC-ის თანახმად, კლიმატის ქმედებებს მუნიციპალურ დონეზე მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს კლიმატის ეროვნული პოლიტიკის გაძლიერებაში. საქართველოში კლიმატის პოლიტიკის შემუშავებაში ვერტიკალური ინტეგრაციის გაძლიერების მიზნით, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის #2-348 ბრძანებით, მიიღეს კლიმატის ცვლილების სფეროში მერების შეთანხმების ხელმომწერი მუნიციპალიტეტების ანგარიშგების სისტემის დანერგვის მეთოდოლოგია, რომელიც 2022 წლის 11 მაისით თარიღდება.

საქართველოს CoM-ის ხელმომწერებს ასევე მხარს უჭერენ საქართველოს ენერჯეტიკა-რობის ცენტრი (EEC), საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობათა ეროვნული ასოციაცია (NALAG) და კავკასიის მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარების ქსელი. როგორც შეთანხმების მხარდამჭერები, ისინი იღებენ ზომებს თავიანთი საექსპერტო ცოდნის ფარგლებში, რათა ხელი შეუწყონ CoM-ს და ხელმომწერების მობილიზებასა და მხარდაჭერას CoM-ის მიზნების მისაღწევად.

CoM-ის ხელმომწერი მუნიციპალიტეტების, არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან კონსულტაციების, კითხვარებისა და ექსპერტების შეფასების საფუძველზე, გამოვლინდა მდგრადი ენერჯეტიკის სამოქმედო გეგმების ეფექტიანი განხორციელების გამომწვევები და საჭიროებები, რაც შეჯამებულია ქვემოთ მოცემულ ცხრილში:

64. <http://www.eecgeo.org/en/como.htm>

65. მთავრობის დადგენილება N. 1629 მეოთხე ეროვნული გარემოსდაცვითი სამოქმედო პროგრამის დამტკიცების შესახებ, 7.09.2022 <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/5563250?publication=0>

ცხრილი 2 - საქართველოს მუნიციპალიტეტებში SEAP-ის განხორციელების სამართლებრივი, ინსტიტუციური, ადმინისტრაციული და ფინანსური ბარიერები

გამოწვევები			
სამართლებრივი	ინსტიტუციური	ადმინისტრაციული	ფინანსური
ენერგოეფექტურობის არასრულყოფილი საკანონმდებლო ნორმები და სტანდარტები	მუნიციპალური ენერგეტიკის მენეჯერების არარსებობა	ადგილობრივი პერსონალის გარე ექსპერტიზაზე დამოკიდებულება	პროექტებისა და საგრანტო წინადადებების შემუშავების უნარების ნაკლებობა
არასრულყოფილი მეორადი კანონმდებლობის (კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები)	ეროვნულ და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის კოორდინაციის მექანიზმების ნაკლებობა	სხვადასხვა მუნიციპალურ სამსახურს შორის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის ნაკლებობა	მუნიციპალიტეტების მიერ გრანტის მიღების შრომატევადი სამართლებრივი პროცესი
მდგრადი კლიმატის ცვლილების მუნიციპალურ პოლიტიკაში ინვესტიციების მხარდაჭერის ეროვნული პოლიტიკისა და პროგრამების მხარდაჭერის ნაკლებობა	მუნიციპალიტეტში ნათლად განსაზღვრული და სტრუქტურირებული შიდა პასუხისმგებლობის მექანიზმების არარსებობა	ადგილობრივი სტატისტიკური მონაცემების არარსებობა	SEAP-ის განხორციელების საგრანტო დაფინანსებაზე დამოკიდებულება

კითხვა 15. რა როლი შეიძლება ჰქონდეთ სახელმწიფო უწყებებს და მუნიციპალიტეტებს ემისიების შემცირებაში?

კითხვა 16. უნდა ითვალისწინებდეს თუ არა საქართველოს კლიმატის კანონი მუნიციპალიტეტების დონეზე ადგილობრივი კლიმატის გეგმების მიღების ვალდებულებას?

f. სამართლიანი გადასვლა

სამართლიანი გადასვლის⁶⁶ კონცეფცია დღესდღეობით კლიმატის ცვლილების შესახებ ეროვნული და საერთაშორისო დისკუსიების მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული განმარტება ეკუთვნის საერთაშორისო პროფკავშირების კონფედერაციას, რომლის თანახმად: „სამართლიანი გადასვლა უზრუნველყოფს მუშებისა და ადგილობრივი თემე-

66. იგ. Just Transition, სამართლიანი ტრანზიციის, სამართლიანი გარდაქმნა

ბის მომავალსა და საარსებო წყაროს დაბალ-ნახშირბადიან ეკონომიკაზე გადასვლისას. ის ეფუძნება სოციალურ დიალოგს მუშებსა და მათ პროფკავშირებს, დამსაქმებლებსა და მთავრობას შორის, აგრეთვე კონსულტაციებს ადგილობრივ თემებთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან.⁶⁷ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ILO) და საერთაშორისო პროფკავშირები აქტიურად ლობირებენ „სამართლიან გადასვლას“ და მოუწოდებენ იმ ქვეყნებს, სადაც ეკონომიკაში დომინირებს „დაღმავალი ინდუსტრიები“, დაგეგმონ და რაც შეიძლება მალე დაიწყონ გადასვლის პროცესი სამართლიანად, რადგან ამას კარგი დაგეგმვა, დრო და რესურსები სჭირდება. ნახშირბადის მაღალი შემცველობის გამო, ქვანახშირის მრეწველობა განიხილება როგორც დაღმავალი სექტორი და რაც შეიძლება მალე უნდა შეწყდეს მისი მოპოვება და გამოყენება. მაგალითად, ზოგიერთ ქვეყანაში, ქვანახშირის მრეწველობის კლება არ იყო დაგეგმილი და მიუხედავად იმისა, რომ ემისიები შემცირდა, მუშებსა და ადგილობრივ თემებზე მძიმე სოციალური შედეგები ჰქონდა. შესაბამისად, მწვანე სექტორებზე გადასვლა ფრთხილად დაგეგმვას მოითხოვს დასაქმებულებისა და თემების, მათ შორის ქალებისა და განსახვავებული საჭიროებების მქონე ჯგუფების ინტერესების გათვალისწინებით.

ILO-ს მიხედვით, სამართლიანი გადასვლა ნიშნავს ეკონომიკის გამწვანებას, იმგვარად, რომ აღნიშნული პროცესი იყოს სამართლიანი და ინკლუზიური ყველა დაინტერესებული პირისთვის, შექმნას ღირსეული სამუშაო ადგილები და არავინ დარჩეს პროცესის მიღმა. საქართველოს ეკონომიკის ბევრ სექტორს ემისიების შესამცირებლად გარკვეული ცვლილებები დასჭირდება. ტყიბული ქვანახშირის მომპოვებელი მუნიციპალიტეტი - სამთო მოპოვება კვლავ ადგილობრივი ეკონომიკის ხერხემალი და დასაქმების ძირითადი წყაროა. ტყიბულის საბადოს ორი ძირითადი გამონვევა აქვს: ერთი, შრომითი უსაფრთხოების სტანდარტები და მეორე,

გლობალური დეკარბონიზაციის ტენდენცია და ქვანახშირზე მოთხოვნის შემცირება. მაშინაც კი, თუ ოპერატორი უზრუნველყოფს უსაფრთხოების აუცილებელ სტანდარტებს და დააკმაყოფილებს შრომის ინსპექციის მოთხოვნებს, გლობალური დეკარბონიზაციის ტენდენცია და ქვანახშირის მოპოვება, როგორც „დაღმავალი ინდუსტრია“, გარდაუვალია.

აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირს გააჩნია სამართლიანი გადასვლის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს მიზნობრივ მხარდაჭერას, რათა მოახდინოს, დაახლოებით, 55 მილიარდი ევროს მობილიზება 2021-2027 წლებში ყველაზე დაზარალებული რეგიონებისთვის, რათა შეამსუბუქოს ნულოვან ემისიებზე გადასვლის სოციალურ-ეკონომიკური ზეგავლენა.

მუშების, პროფკავშირების, თემებისა და კერძო სექტორის ჩართვა აუცილებელია დისკუსიის დასაწყებად, თუ როგორი შეიძლება იყოს საქართველოს სამართლიანი გადასვლის პროცესი.

მთელ მსოფლიოში კლიმატის ზოგიერთი კანონი მოიცავს სამართლიანი გადასვლის შესახებ დებულებებს, მაგალითად, მთავრობის ვალდებულებას შექმნას სამართლიანი გადასვლის გეგმები ან სტრატეგიები, როგორც ეს არის შოტლანდიის მეორე კლიმატის აქტი. შოტლანდიაში ასევე არსებობს ნახევრად დამოუკიდებელი სამართლიანი გადასვლის კომისია,⁶⁸ რომელიც კონსულტაციას უწევს მინისტრებს, თუ როგორ პროგრესირდენ ამ მიმართულებით.

კითხვა 17. რა ღონისძიებებს უნდა ითვალისწინებდეს კლიმატის კანონი სამართლიანი გადასვლის უზრუნველსაყოფად ?

67. პროფკავშირების საერთაშორისო კონფედერაცია <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre>

68. შოტლანდიის სამართლიანი ტრანზიციის კომისია, <https://www.gov.scot/groups/just-transition-commission/>

გ. გენდერული სამართლიანობა

გენდერული თანასწორობა და ქალთა გაძლიერება აღიარებულია, როგორც დემოკრატიული და სტაბილური საზოგადოებების მნიშვნელოვანი კომპონენტი. საქართველომ პრიორიტეტად აქცია გენდერული თანასწორობისა და ქალთა გაძლიერების მიზნები და შეუერთდა შესაბამის საერთაშორისო პლატფორმებსა და ქმედებებს. ვალდებულებების განხორციელების მიზნით საქართველომ შეიმუშავა შესაბამისი პოლიტიკა⁶⁹ და კანონმდებლობა,⁷⁰ მოახდინა საერთაშორისო კონვენციების რატიფიცირება,⁷¹ ჩამოაყალიბა რამდენიმე ინსტიტუციური მექანიზმი ქალების გადაწყვეტილების მიმღებ დონეზე დაწინაურებისთვის ეროვნულ და ადგილობრივ დონეზე. საკანონმდებლო სფეროში პარლამენტის გენდერული თანასწორობის საბჭო 2010 წლიდან მუდმივმოქმედი ორგანოა. საბჭოს მიზანია, მხარი დაუჭიროს საქართველოს პარლამენტს გენდერულ საკითხებში სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრაში, საკანონმდებლო პროცესებში გენდერული ინტეგრაციის უზრუნველყოფისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების გენდერული თანასწორობის კუთხით პროგრესის მონიტორინგისა და ზედამხედველობის უზრუნველყოფაში. ადგილობრივ დონეზე, გენდერული თანასწორობის შესახებ კანონი მუნიციპალიტეტებს ავალდებულებს, შექმნან გენდერული თანასწორობის საბჭოები. გენდერული თანასწორობის მუნიციპალური საბჭოები პასუხისმგებელი არიან თავიანთ მუნიციპალიტეტებში გენდერულ საკითხებზე სისტემატური მუშაობის უზრუნ-

ველყოფაზე, შესაბამისი ეროვნული გენდერული თანასწორობის პოლიტიკის განხორციელებაზე, გენდერულ თანასწორობასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლაზე და მათ მუნიციპალიტეტებში აქტივობების დაგეგმვასა და განხორციელებაზე.

საქართველომ გადაადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ქალთა მონაწილეობის გაზრდის მიზნით. საქართველოს საარჩევნო კოდექსში შემოღებული სავალდებულო კვოტა, რომელიც 2024 წლის მომდევნო საპარლამენტო არჩევნებისთვის პოლიტიკურ პარტიებს ავალდებულებს, საარჩევნო სიებში ყოველ ოთხ წევრზე ერთი განსხვავებული სქესის წარმომადგენელი შეიყვანონ. კვოტის შემოღება ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებაა.⁷² თუმცა, მონაცემები ცხადყოფს, რომ ქალთა წარმომადგენლობა საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, როგორც ადგილობრივ, ისე ცენტრალურ დონეზე, სასამართლო სისტემაში გადაწყვეტილების მიმღებ დონეზე კვლავ დაბალია. გარდა ამისა, გაეროს ქალთა ორგანიზაციის საქართველოს 2021 წლის გენდერული თანასწორობის პროფილის შესაბამისად, იკვეთება, რომ ბევრ ნორმატიულ დოკუმენტსა და კანონში გენდერული პერსპექტივა გათვალისწინებული არ არის. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური გენდერული სხვაობის ანგარიშის (2021) მიხედვით, საქართველო 156 ქვეყანას შორის 49-ე ადგილზეა 0,732 ქულით გლობალური გენდერული სხვაობის ინდექსში.⁷³

69. მათ შორის, საქართველოს ადამიანის უფლებათა 2014–2020 წლების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2014–2016, 2016–2017 და 2018–2020 წლების პერიოდებისთვის. 2022-2030 წლების ახალი სტრატეგია ამჟამად საპარლამენტო განხილვის ეტაპზეა. სამოქმედო გეგმები მოიცავს აქტივობებს ადამიანის უფლებების სხვადასხვა კრიტიკულ სფეროებში, მათ შორის გენდერული თანასწორობის შესახებ, ხელმისაწვდომია აქ: <https://parliament.ge/legislation/25243> ; ქალებზე, მშვიდობასა და უსაფრთხოებაზე გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციების განხორციელების 2018-2020 წლების საქართველოს ეროვნული სამოქმედო გეგმა, ხელმისაწვდომია აქ: <https://georgia.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/09/2018-2020-national-action-plan-of-georgia> ქალებზე, მშვიდობასა და უსაფრთხოებაზე გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციების განხორციელების 2022-2024 წლების საქართველოს ეროვნული სამოქმედო გეგმა, ხელმისაწვდომია აქ: <https://myrights.gov.ge/ka/news/1921-saqartvelos-mtavrobam-qalebze-mshvidobasa-da>
70. მათ შორის, საქართველოს კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ (2010); საქართველოს კანონი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ (2014)
71. კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ (CEDAW), ხელმისაწვდომია აქ: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3860268?publication=0>; ევროპის საბჭოს სტამბულის კონვენცია ქალთა მიმართ ძალადობის შესახებ, ხელმისაწვდომია აქ: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3789678?publication=0>
72. საქართველოს ორგანული კანონი 2012 წლის საქართველოს საარჩევნო კოდექსი, 2020 წლის ცვლილება, ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/1557168?publication=75>
73. ქვეყნის გენდერული თანასწორობის პროფილი საქართველოში, 2021 გაეროს ქალები, ხელმისაწვდომია: https://georgia.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/11/country-gender-equality-profile-of-georgia_georgia

გენდერული საკითხები წარმოდგენილია საქართველოს განახლებულ NDC-ის დოკუმენტში, რომელიც შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციის მე-11 მუხლს არსებითი გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფის შესახებ, საქართველოს კანონს გენდერული თანასწორობის შესახებ, UNFCCC-ის COP-ის გადაწყვეტილებას 21/CP.22 გენდერისა და კლიმატის ცვლილების შესახებ, ლიმას გაძლიერებულ სამუშაო პროგრამას გენდერის შესახებ” და შესაბამის გენდერის სამოქმედო გეგმას. NDC-ის თანახმად, საქართველო განიხილავს ქალების, როგორც ცვლილებების აგენტების გაძლიერებას მათ მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში, რომლებიც დაკავშირებულია ენერგოეფექტურობის ღონისძიებებთან და ნყლის რესურსების ეფექტურად გამოყენებასთან ოჯახებში. ასევე, იმის გათვალისწინებით, რომ დანყებითი და საშუალო სკოლების მასწავლებელთა უმრავლესობა, უნივერსიტეტებში ლექტორების 58% და ექიმების 65% ქალია, საქართველო აპირებს გააძლიეროს ქალების ჩართულობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჯანმრთელობის დაცვის საკითხებზე, რომლებიც გამოწვეულია კლიმატის ცვლილებით, ასევე კლიმატის ცვლილების შესახებ ცნობიერების ამაღლების, შესაძლებლობების განვითარებისა და ცოდნის გაზიარების პროგრამებსა და აქტივობებში, რომელიც მიზნად ისახავს ქცევის შეცვლას.

კვლევები აჩვენებს, რომ ქალებზე არაპროპორციულ ზეგავლენას ახდენს გარემოსდაცვითი გამოწვევები და ბუნებრივი კატასტროფები. ბუნებრივი კატასტროფების მიმართ განსაკუთრებულად დაუცველ ჯგუფებს წარმოადგენენ მაღალმთიან რეგიონებში, გამყოფი ხაზების მიმდებარედ და სოფლად მცხოვრები თემები, მათ შორის მართხელა და სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი ქალები და კაცები. გარდა ამისა, კვლევებმა აჩვენა, რომ ქალები და ბავშვები გარდაცვალების 14-ჯერ უფრო მეტი რისკის ქვეშ არიან სტიქიის დროს, ვიდრე კაცები.⁷⁴ ამრიგად, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის შესახებ განახლებული NDC იწვევს ყველა დაინტერე-

სებულ მხარეს და შესაბამის ადგილობრივ ორგანიზაციას, უზრუნველყონ ადაპტაციის რესურსები ქალების, გოგოების, კაცებისა და ბიჭების საჭიროებების და მოწყვლადობის დონის გათვალისწინებით.

საქართველოს განახლებული NDC მიზნად ისახავს შეაგროვოს, მართოს, ანგარიშგება მოახდინოს და დააარქივოს ინფორმაცია სქესის ნიშნით სეგრეგირებული მონაცემების შესახებ მის ეროვნულ ანგარიშებში, რომლებიც უკავშირდება სათბურის აირების შემცირებას და კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციას. გარდა ამისა, საქართველო აპირებს კლიმატთან დაკავშირებული პროექტების ფარგლებში განახორციელოს გენდერულ საჭიროებათა ანალიზი, შესაძლებლობების განვითარება და ცოდნის გაზიარება. NDC ასევე აღიარებს მდგრადი განვითარების 5.1-5.6, 5.ა და 5.ბ მიზნების ეროვნულ დონეზე გატარების მნიშვნელობას არსებითი გენდერული თანასწორობის მიღწევისა და ყველა ქალისა და გოგოს გაძლიერების შესახებ.

საქართველოს 2030 წლის კლიმატის ცვლილების სტრატეგია მოკლედ მოიცავს გენდერულ საკითხებს. მიზანი, სადაც ნათლად არის ნახსენები ქალები, უკავშირდება კლიმატის ცვლილების გამოწვევებისთვის ადეკვატური ტყის მართვის სისტემის შემუშავებას. ამ მიზნის შედეგად, კლიმატის ცვლილების შემარბილებელი ღონისძიებები ინტეგრირებული იქნება დაცული ტერიტორიების ტყის მდგრადი მართვის გეგმების 100%-ში და ტყის მდგრადი მართვის 50%-ზე მეტი გეგმა გენდერულად მგრძნობიარე იქნება 2030 წლისთვის.

საქართველოს 2021 წლის დაბალემისიანი განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგიის (LT LEDS) უახლესი პროექტი პრიორიტეტულად მიიჩნევს გენდერული ასპექტის მნიშვნელობას კლიმატის ცვლილების პოლიტიკის დაგეგმვასა და განხორციელებაში. უფრო კონკრეტულად, აღნიშნულია შემდეგი:

74. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2021

- ქალთა თანაბარი ხელმისაწვდომობა 2050 წლისთვის ეკონომიკისა და საზოგადოების დაბალემისიანი განვითარების ტრანსფორმაციის პროცესში, ქალების მონაწილეობა LT-LED-ის დაგეგმვის, მონიტორინგისა და განახლების პროცესში;
- ქალთა ჩართულობა ტექნოლოგიების საჭიროებების შეფასებისა და დანერგვის პროცესებში, მათ შორის და განსაკუთრებით, ხელსაყრელი გარემოს მომზადებაში, შესაძლებლობების განვითარებასა და მომსახურებებში;
- ქალთა ცოდნისა და შესაძლებლობების ადეკვატური გამოყენება საკონსულტაციო მომსახურებებში პრაქტიკულად ყველა ეკონომიკური, გარემოსდაცვითი და კლიმატის ცვლილების სფეროსა თუ სექტორში;
- ქალთა თანაბარი ხელმისაწვდომობა ყველა სექტორში შემარბილებელ ღონისძიებებში მონაწილეობაზე მათი გამოცდილებისა და არჩევანის შესაბამისად.

კლიმატის ცვლილება არის „საფრთხის მულტიპლიკატორი“ - ის ამძაფრებს სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დაძაბულობას მყიფე და კონფლიქტის შედეგად დაზარალებულ თემებსა და გარემოში, რაც იწვევს დაპირისპირებას მთელ მსოფლიოში, სადაც ქალები და გოგოები აწყდებიან გენდერული ნიშნით ძალადობის ყველა ფორმას. როგორც ზემოთ აღინიშნა, კრიზისული სიტუაციების, ბუნებრივი კატასტროფების დროს ქალები უფრო დაუცველები არიან ხანგრძლივი გენდერული უთანასწორობის გამო. ხშირად, სოციალურ-კულტურული ნორმებისა და გენდერული სტერეოტიპებიდან გამომდინარე ქალებს ეზღუდებათ ინფორმაციაზე, საჯარო სერვისებზე, ფინანსებსა და განვითარებაზე

ხელმისაწვდომობა.⁷⁵ შედეგად, ქალებმა და გოგოებმა შეიძლება მიიღონ ნაკლები მხარდაჭერა, რაც უარყოფითად აისახება მათ ფიზიკურ უსაფრთხოებაზე, საარსებო წყაროსა და ჯანმრთელობაზე და წარმოშობს მონყვლადობის მანკიერ ციკლს მომავალი კატასტროფების მიმართ.

სოციალური თანასწორობის ღირებულებების პოპულარიზაციას მდგრადი განვითარების მიზნების შესაბამისად შეუძლია ხელი შეუწყოს ქალთა გაძლიერებას და ეფექტიანი პოლიტიკის, მათ შორის კლიმატის მდგრადობის სტრატეგიების განხორციელებას გრძელვადიან პერსპექტივაში. კერძოდ, ეროვნული განვითარების ძალისხმევის SDG-ებთან შესაბამისობა, სავარაუდოდ, გამოიწვევს სოციალური თანასწორობის ღირებულებების ჩართვას ეროვნულ დონეზე განსაზღვრულ წვლილსა და სამოქმედო გეგმებში. ინსტიტუციურ დონეზე თანამშრომლობამ შეიძლება გააუმჯობესოს კლიმატის მდგრადობის პოლიტიკის ეფექტიანობა. საერთაშორისო ინსტიტუტებმა და ეროვნულმა მთავრობებმა უნდა გააერთიანონ მიზნები და ღირებულებები, კლიმატის ცვლილების პირობებში სოციალური სამართლიანობის მიღწევის მიზნით, რაც უზრუნველყოფს დამატებით შესაძლებლობებს ქალებისა და გოგოების გაძლიერებისთვის.

ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი არის თემებისა და კონკრეტული ჯგუფების საჭიროებების ყოვლისმომცველი შეფასება. ქალები და კაცები არ წარმოადგენენ ჰომოგენურ (ერთგვაროვან) ჯგუფებს, მათ აქვთ განსხვავებული საჭიროებები და პრიორიტეტები, რაც მოიცავს შესაბამის მიდგომას გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. უმეტეს შემთხვევაში, სხვადასხვა დაინტერესებული მხარის წინაშე მდგარი გამოწვევა არ ფასდება ქალებისა და კაცების სხვადასხვა სპეციფიკური ჯგუფების პერსპექტივიდან გამომდინარე, მათი წარმომადგენლები იშვიათად არიან ჩართული მდგრადობისა და გაძლიერებისკენ

75. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Considerations%20regarding%20vulnerable.pdf>

მიმართული პროგრამებისა და პროექტების დაგეგმვასა და განხორციელებაში. უმნიშვნელოვანესია ამ ასპექტების გათვალისწინება თითოეული კანონის, პოლიტიკის თუ პროგრამის შემუშავებისა და განხორციელებისას. კლიმატის კანონი უნდა ეყრდნობოდეს ტექნიკურ-ეკონომიკურ კვლევებს, გენდერულად მგრძობიარე საჭიროებების შეფასებასა და სქესის ნიშნით სეგრეგირებულ მონაცემებს, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფს შედეგზე ორიენტირებული პროგრამების შემუშავებას.

კლიმატის კანონმა უნდა უზრუნველყოს ქალებისა და მათი სპეციფიური საჭიროების მქონე ჯგუფების წარმომადგენელთა ჩართულობა გადაწყვეტილებების შემუშავებისა და მიღების პროცესში. ჩართულობა და მონაწილეობის გაზრდა ხელს შეუწყობს ქალებისა და გოგოების შესაძლებლობების გაძლიერებასა და სოციალური სტატუსის ამაღლებას. ჩართულობა შეიძლება იყოს დამატებითი შესაძლებლობა სხვადასხვა სამთავრობო და არასამთავრობო ინიციატივების შესახებ ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით, რაც მიზნად ისახავს ქალების უსაფრთხოებასა და გაძლიერებას.

სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს, სამთავრობო და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს შორის თანამშრომლობამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ერთობლივ და ყოვლისმომცველ ქმედებას, ჩართულობით მიმართულებას, რაც უზრუნველყოფს ქალებსა და კაცებზე კლიმატის ცვლილების ზეგავლენის შეფასებასა და გენდერულად მგრძობიარე და ტრანსფორმაციული გადაწყვეტილებების მიღებას.

კითხვა 18. როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს კლიმატის კანონი, იმგვარად რომ გენდერულად მგრძობიარე იყოს ?

h. მონყვლადი ჯგუფები

განახლებული NDC-ის თანახმად, ბოლო ათწლეულების განმავლობაში საქართველოს მოსახლეობაზე კლიმატის ცვლილების შედეგად გამოწვეული ექსტრემალური კლიმატური პირობების ზემოქმედების დაკვირვებამ გამოავლინა შემდეგი მონყვლადი ჯგუფები, რომლებიც საჭიროებენ გადაუდებელ ადაპტაციის ზომებს: ბავშვები და მოზარდები, ქალები, ხანდაზმულები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, ქრონიკული დაავადებების მქონე პირები და კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული კატასტროფების შედეგად იძულებით გადაადგილებული ეკომიგრანტები ან ისინი, ვინც ეკო მიგრაციის რისკ ჯგუფს წარმოადგენს კლიმატის ცვლილებიდან გამომდინარე. ამას დამატებული, სხვადასხვა კვლევის თანახმად, იძულებით გადაადგილებული პირები, კონფლიქტის შედეგად დაზარალებული თემები, სექსუალური უმცირესობები, ეთნიკური უმცირესობები, კონფლიქტის შედეგად დაზარალებულ ადგილებში არიან განსაკუთრებულად მონყვლადები კლიმატის ცვლილების მიმართ⁷⁶⁷. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში არცერთ გამოვლენილ ჯგუფთან მიმართებით კლიმატის მონყვლადობის შეფასება არ ჩატარებულა.

კლიმატის კანონპროექტი დაექვემდებარება ზემოქმედების შეფასებას, მათ შორის გენდერზე და რეგულირების.

i. თანამშრომლობა ბიზნეს დაინტერესებულ მხარეებთან

ბიზნეს ინტერესების გათვალისწინება აუცილებელია კლიმატის კანონპროექტის შემუშავების დროს. სოფლის მეურნეობიდან და ტურიზმიდან დაწყებული, საფინანსო და საწარმოო დამთავრებული, ბიზნესი საქართველოში დიდ პირდაპირ და არაპირდაპირ გავლენას ახდენს ქვეყნის ემისიებზე. მათ ასევე გააჩნიათ საკვანძო როლი ეკონომიკის

76. ხელმისაწვდომია ინგლისურ ენაზე: <https://www.climatejust.org.uk/socially-vulnerable-groups-sensitive-climate-impacts>
77. გაეროს ჩარჩო კონვენცია კლიმატის ცვლილების შესახებ, მონყვლად ჯგუფებთან დაკავშირებით, ხელმისაწვდომია ინგლისურ ენაზე: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Considerations%20regarding%20vulnerable.pdf>

მაღალნახშირბადიანი (ნახშირბადინტენსიური) სამუშაოებიდან დაბალნახშირბადიან სამუშაოებზე ტრანსფორმაციაში და უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველო ამ თვალსაზრისით კარგ პოზიციაზე იმყოფება.

არსებული ეროვნული კლიმატის პლატფორმა (NCP)⁷⁸ აერთიანებს ბიზნესს, სამოქალაქო საზოგადოებას, აკადემიურ და სამთავრობო ინტერესებს კლიმატის ცვლილების განსახილველად და ჩამოყალიბებულია ენერჯეტიკის, სოფლის მეურნეობის, ტურიზმისა და ნარჩენების მართვის საკითხებზე მომუშავე სპეციალური სამუშაო ჯგუფები. კლიმატის ეროვნული პლატფორმის ეფექტურობის გაზრდის მიზნით მიმდინარეობს მისი საქმიანობის შეფასება.

კონსულტაციის ფარგლებში ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნას საქართველოს პარლამენტში არსებული საჯარო და კერძო დიალოგის (PPD) პლატფორმა რომლის ფარგლებშიც, აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ეკონომიკური მმართველობის პროგრამის მხარდაჭერით, იმართება დიალოგი საქართველოს პარლამენტსა და კერძო სექტორს შორის ეკონომიკური რეფორმების შესახებ და ხელი ეწყობა პარლამენტში მდგრადი PPD პლატფორმის ჩამოყალიბებას. პლატფორმის მიზანია, საკანონმდებლო პროცესში უზრუნველყოს კერძო სექტორის აქტიური და ეფექტიანი ჩართულობა.

ამ კონსულტაციის დროს მისასალმებელია ინდივიდუალური ბიზნესებისა და ბიზნეს ასოციაციების მოსაზრებები, მაგალითად, როგორც არის საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია⁷⁹. კომიტეტს სურს, ითანამშრომლოს ბიზნესთან, რათა კლიმატის კანონპროექტის იდეები შემდგომშიც განვითარდეს.

კითხვა 19. როგორ უნდა იყოს უზრუნველყოფილი ბიზნესის სათანადო ჩართულობა კლიმატის კანონის შემუშავების და განხორციელების პროცესებში ?

j. საზოგადოების ჩართულობის უზრუნველყოფა

ეს ნაწილი ყურადღებას გაამახვილებს კონტექსტსა და პრაქტიკულ რეკომენდაციებზე საქართველოში კლიმატის პოლიტიკის მართვაში მოქალაქეთა მონაწილეობის როლსა და არხებზე, რაც კლიმატის კანონში უნდა იყოს ასახული.

კლიმატის ცვლილების მართვაში მოქალაქეთა ჩართულობის ქვემოდან-ზემოთ მექანიზმები მნიშვნელოვანია, რადგან, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ცვლილებების ფართო სპექტრი, რომელიც საჭიროა დაბალნახშირბადიან ან ნახშირბად-ნეიტრალურ საზოგადოებაზე გადასასვლელად, ეხება ადამიანის საქმიანობის მრავალ სფეროს, მათ შორის ეკონომიკურ საქმიანობასა და ცხოვრების სტილთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებს. ცვლილებების მასშტაბმა და ტემპმა შეიძლება ზოგჯერ გაართულოს შეუფერხებელი, თანდათანობითი გადასვლები და გამოიწვიოს სიკეთეების თუ პრობლემების დისტრიბუციასთან დაკავშირებული კონფლიქტები. აქედან გამომდინარე, ჩართულობა არის დემოკრატიული სამართლიანი გადასვლის სტრატეგიისა და კლიმატის მმართველობის შეუცვლელი ელემენტი, რომელიც ხელს უწყობს გენდერულ სამართლიანობასა და მონყვლადი ჯგუფების დაცვას.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა ჩართულობის მექანიზმები ახალი არ არის საქართველოში.⁸⁰ ადგილობრივ დონეზე ასეთი ჩართულობის მაგალითის სახით შეგვიძლია განვიხილოთ ადგილობრივი ხე-

78. ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით, CENN ეხმარება საქართველოს გარემოს დაცვის და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს NCP-ის ფასილიტაციაში

79. საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია, <https://bag.ge/en/home>

80. საქართველოს მთავრობის 629 დადგენილების „პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავების, მონიტორინგისა და შეფასების წესის დამტკიცების შესახებ“ მიხედვით სამთავრობო პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავების პროცესის სავალდებულო ეტაპია საჯარო კონსულტაციები. ასევე, საქართველოს პარლამენტში განხილვები ღია და დასწრება შეუძლია ნებისმიერ მსურველს. საქართველოს კანონმდებლობა იცნობს მოქალაქეთა ჩართულობის სხვა მექანიზმებსაც.

ლისუფლების მიერ შექმნილი ჩართულობის მექანიზმები გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა წვლილის შეტანის მიზნით, რომელიც მოიცავს „სამოქალაქო მრჩევლების“ დანიშვნასა და მოქალაქეების მიერ საჯარო მოხელეების მიერ შესრულებული სამუშაოს მონიტორინგს.

ცოტა ხნის წინ, ფინანსთა სამინისტრომ დაიწყო და საზოგადოებას გააცნო ფისკალური პოლიტიკის განსაზღვრის და ბიუჯეტირების პროცესში საზოგადოების ჩართვის მექანიზმები, მათ შორის, გააკეთა ბიუჯეტის გამჭვირვალობის და ჩართვის სისტემის (<https://ebtps.mof.ge/>) პრეზენტაცია. ეს არის ელექტრონული პლატფორმა, რაც დაინტერესებულ მხარეებს შესაძლებლობას აძლევს შეამოწმონ სახელმწიფო ბიუჯეტი, გაეცნონ ქვეყნის მთავარ პრიორიტეტებსა და სახელმწიფო საბიუჯეტო პროგრამებს. ამ სისტემით, მომხმარებლების მიერ წარმოდგენილი მოსაზრებები ავტომატურად გაეგზავნება შესაბამის ოფიციალურ პირებს.⁸¹ მარნეულის მუნიციპალიტეტი იყო საქართველოში პირველი მუნიციპალიტეტი, რომელმაც მონაწილეობრივი ბიუჯეტირების პროგრამა დაიწყო, რაც შესაძლებლობას აძლევდა მოქალაქეებს საბიუჯეტო თანხები პრიორიტეტების მიხედვით განესაზღვრათ. სამოქალაქო საზოგადოებამ, ადგილობრივმა მთავრობამ და 43 სოფლის 118-მა მონაწილემ ხმა მისცეს მუნიციპალიტეტის წლიური შემოსავლის 5%-ის განსაზღვრას.⁸²

ჩართულობის გაძლიერებით შეიძლება გაიზარდოს მოქალაქეების ნდობა საჯარო გადაწყვეტილების მიღების მიმართ, ისევე როგორც მისი ლეგიტიმურობა, სამართლიანობა, გამჭვირვალობა, ინკლუზიურობა და პასუხისმგებლობა, ასევე, გადაწყვეტილების მიმღებებს მიაწოდოს ინფორმაცია იმის შესახებ,

თუ რას ანიჭებს ხალხი უპირატესობას და როგორ უნდა გადაიჭრას მრავალი წინააღმდეგობრივი ინტერესი.

IPCC-ის მეექვსე ანგარიშში მოხსენიებულია კლიმატის გაერთიანებები, როგორც „კლიმატის ეფექტური და დემოკრატიული მმართველობის პოტენციური ინსტრუმენტი“.⁸³ გარდა ამისა, არსებობს სხვა ინოვაციური და ნაკლებად ძვირადღირებული მექანიზმები გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობისთვის, რომლებიც შეიძლება განმეორდეს სხვადასხვა კონტექსტსა თუ მასშტაბებში. ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 2021 წლის აგვისტოს ანგარიში „მეტი მონაწილეობითი დემოკრატია კლიმატის ცვლილების დასაძლევად“⁸⁴ რეკომენდაციას უწევს ქვეყნებს გაზარდონ კლიმატის ცვლილების შესახებ პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა ჩართულობის შესაძლებლობები და დეტალურად აღწერს, თუ რა უნდა გააკეთოს მოქალაქეთა გაერთიანებამ.

ი. ძირითადი პრინციპები მოქალაქეთა დემოკრატიისთვის

როგორც ჯულია კეუტგენი აღნიშნავს „სათათბირო დემოკრატია პარლამენტის წევრებისთვის“⁸⁵ შესავალ ნაწილში, სათათბირო დემოკრატია წარმოადგენს აქტიური დემოკრატიის ფორმას, რომელიც ხალხს პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობას აქვს გარკვეული წილი პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებში და, რომ ეს გადაწყვეტილებები საუკეთესოდ მიიღება მოსახლეობის ჯგუფებს შორის სამართლიანი და გონივრული განხილვის ან მოლაპარაკებების შედეგად. ის გვთავაზობს მმართველობისთვის ახალი სიცოცხლის მიცემის საშუალებას. ამ მოდელში

81. <https://fiscaltransparency.net/creating-public-participation-opportunities-in-georgia/>

82. Council of Europe handbook on Transparency and Participation in Georgia, 2017, p. 36 <https://rm.coe.int/georgia-handbook-on-transparency-and-citizen-participation-en/168078938d>

83. IPCC-ის შეფასების მეექვსე ანგარიში, 2022, <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>

84. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=29354&lang=en>

85. სათათბირო დემოკრატიის შესავალი პარლამენტის წევრებისთვის, ვესტმინსტერის ფონდი დემოკრატიისთვის, 2021. <https://www.wfd.org/what-we-do/resources/introduction-deliberative-democracy-members-parliament>

პოლიტიკური მუშაობა განიხილება, როგორც საერთო საქმე მოქალაქეებთან, რომლებსაც უნდა შესთავაზონ მონაწილეობის მიღება.

სათათბირო პროცესების დაწყებისას არსებობს მნიშვნელოვანი პრინციპები, რომლებიც არ უნდა იყოს კომპრომისული. თუ ამ პრინციპების დაცვა შეუძლებელია, უმჯობესი იქნება, არ მოხდეს სათათბირო ჩართულობა, რადგან ამან შესაძლოა გამოიწვიოს ნდობის დაკარგვა.

2020 წელს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციამ (OECD) გამოაქვეყნა სინთეზური ანგარიში „მოქალაქეთა ინოვაციური მონაწილეობა და ახალი დემოკრატიული ინსტიტუციები“. ამ ანგარიშში თავმოყრილია 300-მდე წარმომადგენლობითი სათათბირო პრაქტიკა, რათა გამოვლინდეს ამ პროცესებში არსებული ტენდენციები, გამოიკვეთოს სხვადასხვა მოდელი და მოხდეს ჩართულობის პროცესის სხვადასხვა დიზაინებს შორის არსებული კომპრომისების გააანალიზება, ასევე საჯარო განხილვის

უპირატესობები და საზღვრები. იმის გათვალისწინებით, რომ რთულია ადამიანთა დიდ ჯგუფებს შორის კომპლექსურ გადაწყვეტილებებზე შეთანხმება, ანგარიშში შესულია საჯარო გადაწყვეტილების მიღების სათათბირო პროცესების კარგი პრაქტიკის პრინციპები, ჯგუფური გადაწყვეტილების მიღების გასაადვილებლად. ეს ეფუძნება შედარებით ემპირიულ მტკიცებულებებს, რომლებიც შეგროვდა OECD-ის მიერ მთავრობის, სამოქალაქო საზოგადოებისა და აკადემიკოსების წამყვან პრაქტიკოსებთან თანამშრომლობის ფარგლებში. ეს პრინციპები აუმჯობესებს ჯგუფური მუშაობის საკონსულტაციო ხარისხს, ქმნის გარემოს წყაროების ფართო სპექტრის გასათვალისწინებლად და მონაწილეებს აძლევს დროს, თანაბარ ხმასა და უფლებამოსილებებს.

OECD-ის პრინციპები ახსნილია ქვემოთ მოცემულ ცხრილში.

სათათბირო დემოკრატიის ძირითადი პრინციპები

მკაფიო ინსტრუქცია: ჯგუფს უნდა ჰქონდეს მკაფიო, ნეიტრალური და მარტივი გამოწვევა ან საკითხი. ეს უნდა იყოს საკითხი, რომელიც განმარტავს ამოცანას, იზიარებს პრობლემას და უზრუნველყოფს ძლიერ პლატფორმას დისკუსიისთვის პრიორიტეტებისა და ურთიერთგაცვლის შესახებ. კითხვა განსაზღვრავს პროცესის ფარგლებს, ადგენს იმის საზღვრებს, რასაც განიხილავს ჯგუფი.

გამჭვირვალობა: სათათბირო პროცესი უნდა გამოცხადდეს საჯაროდ მის დაწყებამდე. პროცესის დიზაინი და ყველა მასალა - დღის წესრიგის, ბრიფინგის დოკუმენტების, მტკიცებულებების წარდგენის, მტკიცებულებების წარდგენის აუდიო და ვიდეო ჩანაწერების, მონაწილეთა ანგარიშის, მათი რეკომენდაციებისა და შემთხვევითი შერჩევის მეთოდოლოგიის ჩათვლით - დაუყოვნებლივ უნდა იყოს ხელმისაწვდომი საზოგადოებისთვის. დაფინანსების წყარო უნდა იყოს გამჟღავნებული. დამკვეთი სახელმწიფო ორგანოს პასუხი რეკომენდაციებზე და პროცესის შემდგომი შეფასება უნდა იყოს საჯარო და ჰქონდეს საჯარო კომუნიკაციის სტრატეგია.

მრავალფეროვანი ინფორმაცია: მონაწილეებს უნდა ჰქონდეთ წვდომა გამჭვირვალე, შესაბამისი და ხელმისაწვდომი მტკიცებულებებისა და ექსპერტიზის ფართო სპექტრზე და უნდა შეეძლოთ დამატებითი ინფორმაციის მოთხოვნა. მოქალაქეებმა დიდი დრო უნდა დაუთმონ კითხვების დასმას და მათთვის საჭირო ინფორმაციის წყაროების იდენტიფიცირებას.

დემოკრატიული დახარისხება: საზოგადოების სტრატეგიცირებული ნიმუში უნდა იყოს დაკომპლექტებული დემოკრატიული ლატარიის მეშვეობით (ზოგჯერ მას სამოქალაქო ლატარიასაც უწოდებენ). მარტივი დემოგრაფიული ფილტრები (ასაკი, სქესი, განათლება, ადგილმდებარეობა) შეიძლება იქნას გამოყენებული ნიმუშის სტრატეგიკაციაში, რათა ასახოს მთელი მოსახლეობა. ეს ხდება ორ ეტაპად: (1) სთავაზობენ შემთხვევითობის პრინციპზე დაფუძნებულ მოწვევას განხილვაში მონაწილეობის მისაღებად და (2) ხდება გამჭვირვალე შერჩევის პროცესი, რომელშიც ჩართულია მოსახლეობის სერიოზული ნაწილი, რომელიც შეესაბამება საზოგადოების ან ქვეყნის დემოგრაფიულ პროფილს.

ადეკვატური დრო: ეს პროცესები ავითარებს მონაწილეთა აზროვნებას კომპლექსურ საკითხზე, აძლევს მათ მრავალ შესაძლებლობას, გამოკითხონ ექსპერტები, ისწავლონ ერთმანეთისგან და მიაღწიონ შეთანხმებას ინფორმაციის სანდო წყაროებზე. ვინაიდან მსჯელობა მონაწილეებისგან ადეკვატურ დროს მოითხოვს, რათა ისწავლონ, აწონ-დაწონონ მტკიცებულებები და შეიმუშაონ კოლექტიური რეკომენდაციები, რაც უფრო მეტი დრო დაეთმობა მათ, მით უფრო საფუძვლიანად განიხილება საკითხი.

გავლენა: მნიშვნელოვანია ცხადი იყოს, რა გავლენას მოახდენს მოქალაქეების ყოველდღიური მუშაობა. უფლებამოსილმა ორგანომ საჯაროდ უნდა აიღოს ვალდებულება, შესაძლებლობების ფარგლებში, უმოკლეს დროში რეაგირება მოახდინოს რეკომენდაციებზე ან იმოქმედოს მათ შესაბამისად. გადანყვეტილებაზე გავლენის მოხდენის მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა მონაწილეებს უნდა მიეცეთ მანამ, სანამ მათ ამის დრო აქვთ.

დიალოგი და არა დებატები: ჯგუფური მსჯელობა გულისხმობს საერთო ენის პოვნას, რაც მოითხოვს ყურადღებით და აქტიურ მოსმენას, მრავალი პერსპექტივის აწონ-დაწონვას და გათვალისწინებას, თითოეულ მონაწილეს აქვს საუბრის შესაძლებლობა; უნდა იხელმძღვანელონ სხვადასხვა ფორმატით და მოხდეს ფასილიტაციის ეფექტიანად გამოყენება. ჯგუფის ამოცანაა საერთო ენის პოვნა კითხვაზე პასუხების გაცემისას; ეს ხაზს უსვამს უბრალო უმრავლესობის თავიდან აცილებას და აიძულებს მათ, მიიღონ საერთო გადანყვეტილებები.

თავისუფალი პასუხი: ჯგუფს არ უნდა მოეთხოვოს უბრალოდ განიხილოს მთავრობის ან პარლამენტის წინადადება (ან წინადადებები, რომელიც მთლიანად დაწერილია პირდაპირი დაინტერესებული მხარეების მიერ). ამის ნაცვლად, ჯგუფის წევრებს უნდა მიეცეთ „ცარიელი ფურცელი“, რათა წარმოადგინონ საკუთარი რეკომენდაციები დასაბუთებითა და დამხმარე მტკიცებულებებით, რომლებიც წარმოიქმნება მათი საერთო სწავლებიდან.

არსებობს სხვა პრინციპები, რომლებიც მათ საფუძვლად უდევს: მონაწილეთა კონფიდენციალურობის დაცვის მნიშვნელობა, ეს მეთოდები განხორციელდეს გადაწყვეტილების მიმღები პირის მხრიდან, მაგალითად, განხორციელებული სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციის ან უნივერსიტეტის მიერ, დამოუკიდებელი ზედამხედველობითა და შეფასებით.

ii. მოქალაქეთა გაერთიანებები

მოქალაქეთა ასამბლეა განიხილება, როგორც წარმომადგენლობითი სათათბირო პროცესების ყველაზე მძლავრი და დახვეწილი მოდელი. ის პირველად დაინერგა კანადაში 2000-იანი წლების დასაწყისში, 2004 წელს ბრიტანეთის კოლუმბიაში და 2006 წელს ონტარიოში საარჩევნო რეფორმის საკითხის გადასაჭრელად.

მთავრობისა და უწყებების მიმართ ხალხის ნდობის ნაკლებობისა და ლეგიტიმაციის დეფიციტის აღმოსაფხვრელად, ბოლო წლების განმავლობაში, სათათბირო პროცესების მზარდი რაოდენობა გაჩნდა. მათი მიზანია, წარმართოს კლიმატის პოლიტიკა ისე, რომ ის საზოგადოდ მისაღები იყოს.

ხშირად, გაერთიანებამდე იქმნება მკვლევართა დამოუკიდებელი საკონსულტაციო ჯგუფი, რომელსაც ევალება სხვადასხვაგვარი ინფორმაციისა და მტკიცებულების მომზადება. ასამბლეის წევრები ასევე განიხილავენ სხვა მოქალაქეთა მოსაზრებებს. ეს ხდება რამდენიმე გზით, კერძოდ, ატარებენ საჯარო განხილვებს და მოუწოდებენ მოქალაქეებს, დისტანციურად წარადგინონ თავიანთი მოსაზრებები, ან ინფორმაციას იღებენ გაერთიანების მოსამზადებლად განხორციელებული სხვადასხვა სამოქალაქო კონსულტაციისა და ჩართულობის პროცესებიდან.

შესწავლასა და კონსულტაციას მოჰყვება მოქალაქეთა მსჯელობა, როდესაც განიხილება

მტკიცებულებები, ფასდება ვარიანტები და შესაძლო კომპრომისები, ასევე, გროვდება რეკომენდაციები. პროცესი ყურადღებით არის შემუშავებული, რათა ყველა მონაწილემ მაქსიმალურად შეძლოს საკუთარი აზრის გამოხატვა. ძირითად შემთხვევაში, ამ პროცესს მიუკერძოებელი და კვალიფიციური ფასილტატორები ხელმძღვანელობენ.

რეკომენდაციების საბოლოო კრებულს კენჭს უყრის ყველა მონაწილე, ყველაზე ხშირად ხმათა უმრავლესობით, რის შედეგადაც იქმნება დეტალური ანგარიში და ხშირად ე.წ. უმცირესობის ანგარიშიც, რომელიც ადასტურებს სხვა მოსაზრებებს, რომლებიც გამოთქმული იყო, მაგრამ ვერ შედგა უმრავლესობის კონსენსუსი. საბოლოო რეკომენდაციები საჯაროდ ხელმისაწვდომია და წარედგინება შესაბამის სამთავრობო ორგანოს. სამთავრობო ორგანო პასუხობს რეკომენდაციებს, აძლევს უკუკავშირს მონაწილეებსა და ფართო საზოგადოებას.

კლიმატის შესახებ მოქალაქეთა ერთჯერადი გაერთიანება შეიქმნა რამდენიმე ქვეყანაში ხელისუფლების აღმასრულებელი ორგანოს მიერ (მაგ. საფრანგეთსა და ესპანეთში) ან საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ (მაგ. გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანება,⁸⁶ რომელიც მოიწვია თემთა პალატამ). ის საკმაოდ სარგებლიანი და ეფექტიანი იყო საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებისა და კლიმატის სამოქმედო დღის წესრიგის თვალსაზრისით. ამ სათათბირო გაერთიანების წევრებს უფლება ჰქონდათ, მიეღოთ ყოვლისმომცველი და პროფესიული რჩევები აკადემიური საზოგადოებისგან, რომლის საფუძველზეც მიიღეს შესაბამისი რეკომენდაციები გადაწყვეტილების მიმღებთათვის.

საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის გაერთიანებებმა განიხილა კლიმატის ღონისძიებები, რომლებიც გავლენას ახდენს ადამიანების ყოველდღიურ ცხოვრებაზე - მაგალითად, რითი იკვებებიან და რას ყიდულობენ, რო-

86. <https://www.parliament.uk/get-involved/committees/climate-assembly-uk/>

გორ ათობენ სახლს და როგორ მოგზაურობენ. მათ ასევე ინტერნეტის საშუალებით ხელმისაწვდომი გახადეს თავიანთი რესურსები და დასკვნები, რასაც შეეძლო ხელი შეეწყო კლიმატის საკითხების შესახებ საზოგადოების ინფორმირებულობისა და ცნობიერების ამაღლებისთვის.

მოქალაქეთა გაერთიანებების ლეგიტიმურობა ეყრდნობა წარმომადგენლობით ფორმას, რომელიც განსხვავებულია პარლამენტების ფორმისგან და ასახავს საზოგადოების სრულ მრავალფეროვნებას. მათი წევრების შერჩევა ხდება შემთხვევითობის პრინციპით მოხალისეთა ჯგუფიდან - ძირითადი პარამეტრების მიხედვით, როგორც არის ასაკი, სქესი, განათლება და ადგილმდებარეობა - მოსახლეობის ერთგვარი მინი-მოდელის შესაქმნელად. ამგვარად შერჩეული მოქალაქეთა გაერთიანებები უკეთ ასახავს უმცირესობებს, ვიდრე არჩეული გაერთიანებები და შეუძლიათ ყველა სოციალური ჯგუფის საჭიროებების გამოხატვა. ფართო საზოგადოებების მსგავსად, საფრანგეთისა⁸⁷ და ბრიტანეთის გაერთიანებების წევრთა, დაახლოებით, მეოთხედს და მესამედზე მეტს, შესაბამისად, არ ჰქონდა დიპლომი. არც ერთ გაერთიანებაში არ შედიოდა პოლიტიკური პარტიების მიერ არჩეული წარმომადგენლები და თანამშრომლები, რითაც შენარჩუნდა მათი დამოუკიდებლობის მაღალი დონე.

უახლესი თაობის კლიმატის კანონების თანახმად, როგორც არის შოტლანდიის კლიმატის აქტი⁸⁸ (2019) ან ესპანეთის კლიმატის კანონი⁸⁹ (2021), არსებობს კლიმატის ცვლილების შესახებ მოქალაქეთა გაერთიანებების შეკრების ვალდებულება. შოტლანდიის აქტი შოტლანდიის მინისტრებს ავალდებულებდა კლიმატის ცვლილების შესახებ მოქალაქეთა გაერთიანების შექმნას, რომელიც შოტლანდიის მთავრობისგან დამოუკიდებლად იფუნქციონირებდა. გაერთიანებამ განიხილა ექსპერტების მიერ მოწოდებული ინფორ-

მაცია, რამაც განაპირობა რეკომენდაციათა კრებული შემუშავება გადაწყვეტილების მიღების პროცესის შესახებ ინფორმირების მიზნით. გაერთიანების სრული ანგარიში შოტლანდიის პარლამენტში 2021 წლის 23 ივნისს იქნა წარდგენილი და მხარდამჭერ განცხადებებთან ერთად 16 მიზანს და 81 ასოცირებულ რეკომენდაციას მოიცავდა.

ამ შემთხვევებში, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ამ გაერთიანებების როლი არის ექსკლუზიურად საკონსულტაციო და ნაკლებად წარმომადგენლობითი/მონაწილეობითი. აღსანიშნავია, რომ მათი უწყვეტობის და მდგრადობის ნაკლებობა შეიძლება ჩაითვალოს სისუსტედ, რადგან ეს ხელს უშლის მათ დააკვირდნენ მთავრობის მიერ მათი რეკომენდაციების გათვალისწინების პროცესს.

თუმცა, ცოტა ხნის წინ, ბელგიაში, ბრიუსელის ფედერალური რეგიონის მთავრობამ გადაწყვიტა, მუდმივმოქმედი მოქალაქეთა კლიმატის გაერთიანების შექმნა, როგორც ახალი ინსტიტუცია, რომელიც პირველია მსოფლიოში. გაერთიანებას ეყოლება 100 წევრი, რომელთა შემადგენლობა ყოველწლიურად განახლდება. ის განსაზღვრავს კლიმატის პოლიტიკის დღის წესრიგს, შესთავაზებს გადაწყვეტილებებს და მოახდენს შედეგების მონიტორინგს. გაერთიანება მისცემს რეკომენდაციებს ადგილობრივ ხელისუფლებას კლიმატის პოლიტიკის შესახებ, მაგრამ მსგავსი ინიციატივებისგან განსხვავებით, ასამბლეას ასევე ექნება უფლება, მოითხოვოს დამატებითი და დეტალური განმარტებები ადგილობრივი ხელისუფლებისგან. ბრიუსელის მოქალაქეთა ასამბლეის მაგალითი ასახავს მონაწილეობითი მექანიზმების პროგრესულ ტენდენციას, ამგვარი ინსტიტუციების ხანგრძლივობისა და უფლებამოსილების გაფართოების მხრივ.

87. <https://www.conventioncitoyennepourleclimat.fr/comment-sont-ils-selectionnes-2/> (ფრანგულად)

88. <https://www.legislation.gov.uk/asp/2019/15/contents>

89. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-8447 (ესპანურად)

ამ კონტექსტში, მნიშვნელოვანია იმის უზრუნველყოფა, რომ საქართველოს მომავალი კლიმატის კანონი მოიცავდეს მძლავრ მექანიზმებს მოქალაქეთა ჩართულობისთვის, რომლებიც აღჭურვილი იქნება საუკეთესო საერთაშორისო ანალიზითა და პრაქტიკით, რათა საუკეთესოდ შეძლონ (1) დემოკრატიული პრაქტიკისა და საჯარო ხელისუფლებისადმი მოქალაქეთა ნდობის გაძლიერება და (2) იმის უზრუნველყოფა, რომ კლიმატის ცვლილების პოლიტიკა და კანონები რაც შეიძლება ლეგიტიმური, სამართლიანი, გამჭვირვალე, ინკლუზიური, აპარტიული და საბოლოოდ აღსრულებადი იყოს.

გაერთიანებულ სამეფოსა და საფრანგეთში კლიმატის შესახებ მოქალაქეთა გაერთიანების შეღარება

მიმოხილვამ⁹⁰ ცხადყო, რომ როგორც საფრანგეთის, ასევე დიდი ბრიტანეთის კლიმატის გაერთიანების შემთხვევაში, გამოიკვეთა ნაყოფიერი სინერჯის პოტენციური მოქალაქეებსა და დემოკრატიულ ინსტიტუტებს შორის და დატოვა ღია კითხვები იმ ვალდებულებებისა და პროცესის შესახებ, რაც ხელს შეუწყობს მოქალაქეთა რეკომენდაციების გათვალისწინების გამჭვირვალობასა და ნდობის უზრუნველყოფას.

მიუხედავად იმისა, რომ ორივე გამოცდილება საპროტესტო აქციების ფონზე დაიწყო, საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის კლიმატის მოქალაქეთა გაერთიანებებს განსხვავებული საწყისი ჰქონდათ. საფრანგეთის მოქალაქეთა კონვენცია მომდინარეობს ყვითელი ჟილეტების პროტესტების შედეგად მიღებული აღმასრულებელი გადაწყვეტილების საფუძველზე და თავიდანვე საფრანგეთის პრეზიდენტი დაპირდა, რომ კონვენციის წინადადებები წარდგენილი იქნებოდა „ნებისმიერი ფილტრის“ - გადასინჯვის გარეშე - კანონმდებლობის, აღმასრულებელი ბრძანების ან რეფერენდუმის მეშვეობით. ამ ინიციატივამ საფრანგეთის პარლამენტის წევრებს შორის აზრები გაყო: ზოგი ამტკიცებდა, რომ შემთხვევით შერჩეული მოქალაქეების მოსაზრებებამ არ უნდა ჩაანაცვლოს სათანადო საპარლამენტო დებატები, რომლის შემადგენლობაში შედიან არჩეული წარმომადგენლები. სხვებმა ხაზგასმით აღნიშნეს, რომ ინოვაცია უკეთესობისკენ ცვლის საპარლამენტო მუშაობას. ამის საპირისპიროდ, გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანება მოიწვია თემთა პალატის ექვსმა კომიტეტმა, ფართომასშტაბიანი საპარლამენტო კონსულტაციისთვის ძლიერი მრავალპარტიული მხარდაჭერით.

ეს განსხვავებული წარმომავლობა განმარტავს იმას, რომ ბიუჯეტები არ იყო ერთნაირი ამ ორ ქვეყანაში. ფრანგული კონვენციის Citoyenne pour le Climat-ის ბიუჯეტი თითქმის ათჯერ აღემატებოდა გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანების ბიუჯეტს, შესაბამისად, 5.4 მილიონი ევრო 520 000 ბრიტანულ ფუნტთან შეფარდებით.

90. ადრეული გაკვეთილები საფრანგეთიდან და დიდი ბრიტანეთიდან კლიმატის მოქალაქეთა გაერთიანებებიდან და კანონმდებლების როლის შესახებ კლიმატის მოქმედების გასაძლიერებლად, WFD & WRI, 2021, <https://www.wfd.org/commentary/early-lessons-france-and-uk-roles-climate-citizens-assemblies-and-legislators-enhance>

საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის მოქალაქეთა გაერთიანებებს სთხოვეს კანონმდებლების მიერ უკვე მიღებული ნახშირბადის შემცირების ეროვნული მიზნების მიღწევისთვის წინადადებების წარდგენა. თუმცა, საფრანგეთის სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებს ჰქონდათ ფორმალური, აქტიური როლი დღის წესრიგის ფორმირებაში. სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები მმართველობით კომიტეტში, ე.წ. *Gilets Citoyens* (მოქალაქეების ჟილეტები), აქტიურად მონაწილეობდნენ კონვენციის სამუშაო და განსახილველი საკითხის განსაზღვრაში. მათ ერთობლივად შექმნეს პოლიტიკის ინტერვენციები ექსპერტების დახმარებით. ამის საპირისპიროდ, გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანების განსახილველი საკითხები დაისვა გაერთიანებული სამეფოს საპარლამენტო კომიტეტების მიერ, რომელიც ფოკუსირებული იყო წინასწარ განსაზღვრულ პოლიტიკის ვარიანტებზე, რომლებიც შემუშავდა ექსპერტთა მიერ მოქალაქეთა საკონსულტაციო საბჭოს ან გაერთიანების გარეშე.

ეს ნიშნავს, რომ საფრანგეთის კონვენცია „*Citoyenne pour le Climat*“ ჩაფიქრებული იყო როგორც პოლიტიკური პალატა, ხოლო გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანება იყო ერთგვარი სათათბირო პოლიტიკური პალატების ინფორმირებისთვის. ფრანგ მონაწილეებს მოუწოდებდნენ პოლიტიკაში ჩართვისკენ. ამის საპირისპიროდ, გაერთიანებული სამეფოს პროცესი დაინიშნა როგორც აპოლიტიკური, სათათბირო კვლევის პროცესი პოლიტიკის შემუშავების პროცესში ინფორმირებისთვის. გაერთიანებული სამეფოს კლიმატის გაერთიანების მიზანი იყო მონაწილეების დამოუკიდებლობის მაღალი დონის და რიგითი მოქალაქეების წარმომადგენლობის შენარჩუნება.

საფრანგეთში მონაწილეებს ჰქონდათ თავისუფლების ფართო არეალი, მათ შორის მოეთხოვათ ინფორმაცია, ჩართულიყვნენ თავიანთ თემებთან, პარლამენტის წევრებთან, ექსპერტებთან დიალოგში, ასევე ესაუბრათ მედიასთან, კოლექტიური ინფორმაციისა და კონსენსუსის შესაქმნელად და პოლიტიკის შემუშავებაზე გავლენის მოსახდენად. ისინი თავისუფლად უკავშირდებოდნენ ერთმანეთს მესამე მხარის ჩარევის გარეშე, ჰქონდათ წვდომა ონლაინ პლატფორმაზე ჩართულობის გაზრდის მიზნით და დაესწრნენ მრავალ ვებინარს სასწავლო პროცესის მხარდასაჭერად და სესიებს შორის კავშირის შესანარჩუნებლად.

ბევრმა ფრანგმა მონაწილემ დაიწყო დე ფაქტო წარმომადგენლის როლის შესრულება მედიასთან საუბრით მთელი კონვენციის სახელით და მოისმინა აზრი მათგან, ვისაც წარმოადგენდნენ. ამის საპირისპიროდ, გაერთიანებული სამეფოს მოქალაქეებს არ მოუწოდეს მიემართათ მედიისთვის ან ჩაეტარებინათ დამატებითი კვლევა კლიმატის ცვლილების თემაზე სესიებს შორის. მოქალაქეთა გაერთიანება უნდა ყოფილიყო აღჭურვილი ექსკლუზიურად „დაბალანსებული, ყოვლისმომცველი და ზუსტი“ ინფორმაციით.

ორივე გაერთიანებამ წამოაყენა ოთხი ტიპის წინადადება, რომელთა მიღების შემთხვევაში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება კლიმატის კანონმდებლობა: არსებული კანონმდებლობის აღსრულება, კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლების და საპასუხო ღონისძიებების გაძლიერება.⁹¹

ამ გამოცდილებამ აჩვენა, რომ მოქალაქეთა გაერთიანებებს შეუძლიათ გაუმკლავდნენ კლიმატის ქმედებების სირთულეს ექსპერტების ადეკვატური მხარდაჭერით, გარკვეული შეზღუდვებით გამჭოლი საკითხებისთვის, როგორც არის ფინანსები. როგორც დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის პარლამენტარებმა აღნიშნეს, მტკიცებულებებზე დაფუძნებული მიდგომა და პროფესიონალ ფასილიტატორებთან კონსულტაცია დაეხმარათ წინააღმდეგობრივი ღონისძიებებისა და განაწილების კონფლიქტების მოგვარებაში, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია საარჩევნო თვალსაზრისით.

ორივე გაერთიანებამ მიუთითა ეკონომიკური ცვლილებებისთვის მნიშვნელოვან ძირითად ბერკეტებზე, როგორც არის ნახშირბადის ინტენსიური პროდუქტების გაყიდვის აკრძალვა, მწვანე ტექნოლოგიებში ინვესტიციები, ბაზრის წესების ცვლილებები, გადასახადები და ნახალისება, ინფორმაცია და გამჭვირვალობა პროდუქტების ნახშირბადის კვალზე. ორივე ასამბლეამ ყურადღება გაამახვილა კლიმატის ქმედებებში სოციალურ არსებით თანასწორობაზე. საფრანგეთის კონვენციის მანდატი ეხებოდა სოციალურ სამართლიანობას, ხოლო გაერთიანებული სამეფოს გაერთიანებამ დაადგინა „სამართლიანობა“, როგორც ძირითადი პრინციპი, რომელიც უნდა წარმართავდეს გზას ნულოვან ემისიებამდე.

ორივე ქვეყანაში განისაზღვრა მოქალაქეთა ზომების საპასუხოდ მკაფიო ვადები. საფრანგეთის მთავრობამ გამოთქვა დაპირება წლის ბოლომდე კანონპროექტის შექმნის შესახებ. დიდ ბრიტანეთში კომიტეტებმა წერილობით მიმართეს პრემიერ მინისტრს, რომ წლის ბოლომდე მიიღონ მთავრობის პასუხი გაერთიანების მიმართვაზე.

ორივე ქვეყანაში შემდგომი შემონმების მექანიზმები შეიქმნა, რათა მთავრობა ანგარიშვალდებული გახადონ. დიდ ბრიტანეთში ბიზნესის, ენერჯეტიკისა და სამრეწველო სტრატეგიის კომიტეტმა უნდა დაინყოს სრულფასოვანი კვლევა იმის გასაანალიზებლად, რა დონეზე გაითვალისწინებს მთავრობა ასამბლეის დასკვნებს. საფრანგეთში მთავრობის მიერ შემოთავაზებული რეგულარული შემდგომი შეხვედრების გარდა, ასოციაცია „150“-მა, რომელიც ჩამოყალიბდა გაერთიანების ზოგიერთი წევრის მიერ, შექმნა ვებგვერდი, კანონმდებლების მიერ მოქალაქეთა მიერ შეთავაზებული ზომების გათვალისწინების გასაკონტროლებლად.

91. მაგ. საფრანგეთის მოქალაქეთა კონვენცია მოითხოვდა ყველა ერთჯერადი პლასტმასის აკრძალვას 2023 წლისთვის – არა 2040 წლისთვის, როგორც ეს გათვალისწინებულია გეგმური აკრძალვის აქტით); პარლამენტის მიერ ადრე უარყოფილი ზომები (მაგ., 2028 წლისთვის არაენერგოეფექტური საცხოვრებლის ქირავნობის აკრძალვა, რომელიც უარყოფილი იყო 2019 წელს ენერჯეტიკისა და კლიმატის კანონპროექტის განხილვისას); და კლიმატის ახალი ზომები (მაგ., პირადი მანქანის გამოყენებისათვის გარბენის დაშვებული ლიმიტის დანესება ნახშირბადის ემისიებზე, და არა ძრავის სიმძლავრეზე, უფრო დამაბინძურებელი მანქანების შესამცირებლად - გამონაკლისი 3 შვილზე მეტი ოჯახებისთვის; მაქსიმალური ზედაპირის განსაზღვრა, რომელიც შეიძლება განვითარდეს თითოეულ მუნიციპალიტეტში, რათა ხელი შეუწყოს ურბანული გავრცელების (ქალაქების სტიქიური ზრდა არაურბანული სივრცეების შემოერთების გზით) განახევრებას ეროვნულ დონეზე; მატარებლის ბილეთებზე დღგ-ის შემცირება; დამაბინძურებელ პროდუქტებზე რეკლამის რეგულირება და შიდა ფრენების აკრძალვა იმ ფრენებზე, რომლებიც შეიძლება განხორციელდეს მატარებლით ოთხ საათზე ნაკლებ დროში).

iii. მუდმივმოქმედი წარმომადგენლობითი სათათბირო ორგანოები

ეს მოდელი აერთიანებს მუდმივ წარმომადგენლობით სათათბირო ორგანოს წარმომადგენლობითი სათათბირო პროცესების შესაძლებლობითა და მანდატით. ამ მანდატის ფარგლებში, სათათბირო ორგანოს შეუძლია წამოიწიოს და გადაწყვიტოს საკითხები სპეციალურად შექმნილი მოქალაქეთა პანელებისთვის. ამ ახალ ინსტიტუციას შეუძლია მინიჭოს მოქალაქეებს ნამდვილი ხმა პოლიტიკური დღის წესრიგის განსაზღვრაში და შეუქმნას მათ ჩარჩო მნიშვნელოვანი საკითხების გამოსავლენად. ის წარმოიშვა ბელგიის გერმანულენოვან თემში, ეიპენ-მალმედში, სადაც კანონმდებლობის საფუძველზე შეიქმნა მოქალაქეთა საბჭო, რომელსაც 2019 წელს ბელგიის გერმანულენოვანი თემის პარლამენტში წარმომადგენელი ყველა პოლიტიკურმა პარტიამ ერთხმად დაუჭირა მხარი. ბრიუსელის მოქალაქეთა კლიმატის გაერთიანება, რომელიც 2022 წლის ნოემბერში დამტკიცდა, ამ მოდელს მიჰყვება.

OECD-ის თანახმად, 2020 წლიდან მოყოლებული 2021 წელს მსოფლიოში მოქალაქეთა გაერთიანების ინსტიტუციონალიზებული პრაქტიკის მხოლოდ 14 მაგალითი იყო, ვინაიდან ეს ფენომენი შედარებით ახალი და იშვიათია. თუმცა, სათათბირო დემოკრატიის ინსტიტუციონალიზაციას რამდენიმე უპირატესობა აქვს. როგორც ერთჯერადი მოქალაქეთა გაერთიანების შემთხვევაში, ინსტიტუციონალიზაციამ შეიძლება ხელი შეუწყოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისადმი ნდობის გამყარებას, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ ინსტიტუციონალიზაცია თან ახლავს მათი უფლებამოსილებების გაძლიერებას.

iv. შედეგები საქართველოსთვის

ზემოაღნიშნული მტკიცებულების თანახმად, საქართველომ შეიძლება განიხილოს და კლიმატის კანონით შემოიღოს სათათბირო მოქალაქეთა გაერთიანება პარლამენტის და

მთავრობის მიმართ კლიმატის სამიზნე მაჩვენებლების და საჭირო ინტერვენციების კონსულტირების მიზნით. მაგ., ურჩიოს ნახშირბადის მრავალწლიური ბიუჯეტები, რითაც ხაზს გაუსვამს OECD-ის მითითებებთან შესაბამისობაში მოყვანის აუცილებლობას, და/ან შექმნას მუდმივმოქმედი მოქალაქეთა ორგანო, რომელიც არჩეულია ზემოთ აღნიშნული მოდელით და მუდმივად აქვს მოსაზრებები და ახორციელებს ზედამხედველობას. ეს საშუალებას მისცემს მას, მაგალითად, წამოიწიოს სპეციალურად შექმნილი მოქალაქეთა პანელები, რომლებიც კლიმატის კონკრეტულ სექტორულ პოლიტიკაზე ფოკუსირდება.

საფრანგეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ადეკვატური ბიუჯეტი, კარგი საკომუნიკაციო სტრატეგია და, უპირველეს ყოვლისა, ჩარჩო, რომელიც შექმნილია გაერთიანების მონაწილეებსა და ფართო საზოგადოებას შორის ურთიერთობისთვის, უფრო ხელსაყრელია სასურველი მიზნის მისაღწევად, რაც ცალსახად უნდა იყოს აღნიშნული კანონში. ნამდვილი ეროვნული დებატების წამოწყება — კლიმატის ცვლილებისა და პოლიტიკის შესახებ მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლება, ასევე, ამბიციური პოლიტიკის და აპარტიული და ფართოდ მისაღები ღონისძიებების განხორციელებისთვის პირობების შექმნა მთავრობისა და პარლამენტის მიერ გასათვალისწინებლად. მნიშვნელოვანია გაერთიანების დაშლის შემდეგ ანგარიშვალდებულების მექანიზმების უზრუნველყოფა, მაგ., პარლამენტის ვალდებულება, შეამოწმოს იმ ინსტიტუტების მუშაობა, რომლებიც რეგულარულად განიხილავენ და ახორციელებენ მოქალაქეთა გაერთიანების რეკომენდაციებს, ასევე იქნება სანდოობის გაზრდის მნიშვნელოვანი ელემენტი და გახდება შეუცვლელი ინსტრუმენტი დემოკრატიის განმტკიცების მიმართულებით.

კითხვა 20. რა როლი უნდა ჰქონდეს მოქალაქეთა ჩართულობას კლიმატის კანონის შემუშავების და განხორციელების პროცესებში?

6. საკონსულტაციო კითხვები

წარმოგიდგენთ საკონსულტაციო კითხვებს, რომლებიც ჩვენ დავსვით ანგარიშის სხვადასხვა ნაწილში, ასევე ბოლოს წამოდგენილია ზოგადი ხასიათის კითხვა, რომელიც საშუალებას იძლევა, დააფიქსიროთ ნებისმიერი სხვა მოსაზრება. შეგიძლიათ უპასუხოთ იმდენ კითხვას, რამდენზეც გსურთ პასუხის გაცემა.

კითხვა 1. რა დადებით შესაძლებლობებს ხედავთ საქართველოს დაბალი და ნულოვანი ნახშირბადის ეკონომიკაზე გადასვლაში? როგორ შეუწყობს ამას ხელს კლიმატის კანონი?

კითხვა 2. როგორ შეიძლება კლიმატის კანონი დაეხმაროს საქართველოს, მოემზადოს კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციისთვის?

კითხვა 3. უნდა მოიცავდეს თუ არა კლიმატის კანონი ემისიების შემცირებასთან, ადაპტაციასთან, კლიმატის ემისიების მონიტორინგთან და ანგარიშგებასთან, დანაკარგებთან და ზიანთან დაკავშირებულ საკითხებს?

კითხვა 4. რომელი საერთაშორისო მაგალითების გამოყენება შეიძლება საქართველოსთვის კლიმატის კანონის შესაქმნელად?

კითხვა 5. რომელ ეროვნულ სამიზნეებზე უნდა უთითებდეს კლიმატის კანონი მაგალითად: 2030, 2040, 2050 წლებზე? უნდა განსაზღვრავდეს თუ არა კანონი ნულოვანი ემისიების ან კლიმატ-ნეიტრალურობის სამიზნეებს?

კითხვა 6. უნდა დაეკისროს თუ არა კლიმატის კანონით საქართველოს მთავრობას ვალდებულება, რეგულარულად მოამზადოს გეგმები, რომლებშიც დეტალურად აღინიშნება თუ როგორ მიიღწევა სამიზნე მაჩვენებლები? რა სიხშირით უნდა მოითხოვებოდეს აღნიშნული გეგმის წარდგენა?

კითხვა 7. სექტორების როგორი დაყოფის მიხედვით უნდა განხორციელდეს ანგარიშგება?

კითხვა 8. უნდა ადგენდეს თუ არა კლიმატის კანონი სამიზნე მაჩვენებლებს თითოეული სექტორისთვის?

კითხვა 9. რამდენად ხშირად უნდა წარუდგინოს საქართველოს მთავრობამ მოხსენება საქართველოს პარლამენტს კლიმატის სფეროში მიღწეული პროგრესის შესახებ?

კითხვა 10. რომელია ყველაზე ეფექტიანი: წლიური სამიზნეები თუ სხვა?

კითხვა 11. რა მექანიზმებით შეიძლება უზრუნველყოთ შეუსრულებელი სამიზნეების მომავალში მიღწევა?

კითხვა 12. უნდა გაიზომოს თუ არა იმპორტირებული საქონლისა და მომსახურების ემისიები?

კითხვა 13. კლიმატის კანონის ფარგლებში რა როლი შეიძლება ჰქონდეს კლიმატის ცვლილების მუდმივმოქმედ საპარლამენტო საბჭოს?

კითხვა 14. კლიმატის კანონის ფარგლებში რა როლი შეიძლება ჰქონდეს საკონსულტაციო ჯგუფს და რომელი სფეროს ექსპერტები უნდა შედიოდნენ მის შემადგენლობაში?

კითხვა 15. რა როლი შეიძლება ჰქონდეთ სახელმწიფო უწყებებს და მუნიციპალიტეტებს ემისიების შემცირებაში?

კითხვა 16. უნდა ითვალისწინებდეს თუ არა საქართველოს კლიმატის კანონი მუნიციპალიტეტების დონეზე ადგილობრივი კლიმატის გეგმების მიღების ვალდებულებას?

კითხვა 17. რა ღონისძიებებს უნდა ითვალისწინებდეს კლიმატის კანონი სამართლიანი გადასვლის უზრუნველსაყოფად?

კითხვა 18. როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს კლიმატის კანონი, იმგვარად რომ გენედრულად მგრძობიარე იყოს ?

კითხვა 19. როგორ უნდა იყოს უზრუნველყოფილი ბიზნესის სათანადო ჩართულობა კლიმატის კანონის შემუშავების და განხორციელების პროცესებში ?

კითხვა 20. რა როლი უნდა ჰქონდეს მოქალაქეთა ჩართულობას კლიმატის კანონის შემუშავების და განხორციელების პროცესებში?

კითხვა 21. თქვენი აზრით, კიდეც რას უნდა ითვალისწინებდეს კლიმატის კანონი?

7. კონსულტაციაზე რეაგირება როგორ გავცეთ პასუხი

კომიტეტი მიესალმება მოქალაქეების და ორგანიზაციების მხრიდან აქტიურობასა და მიღებულ პასუხებს. ფართომასშტაბიანი და მრავალფეროვანი ჩართულობა სასარგებლოა არა მხოლოდ იმისთვის, რომ იდენტიფიცირდეს იდეები კლიმატის კანონპროექტისთვის, არამედ ის ასევე უზრუნველყოფს საზოგადოების ინფორმირებას, უფრო კონკრეტულად კი, საზოგადოებაში ნებისმიერი ცვლილება, რომელიც განხორციელდება კლიმატის გაძლიერებული ქმედების ფარგლებში, არ იქნება მოულოდნელი ხალხისთვის, თემებისთვის, ბიზნესისა და საჯარო უწყებებისთვის.

გარდა ამ ოფიციალური კონსულტაციისა, საქართველოს პარლამენტის ხელმძღვანელობით და სსიპ „გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრის“⁹² ორგანიზებით ჩატარდება საკონსულტაციო შეხვედრები. აღნიშნული მოიცავს ოფიციალურ განხილვებს, არასამთავრობო ორგანიზაციების, საჯარო უწყებებისა და მუნიციპალიტეტების ჩართულობით, ასევე, კლიმატის ცვლილების საბჭოსა და მერების შეთანხმების ფარგლებში.

ეს კონსულტაციები დაეხმარება კომიტეტს, შეაგროვოს მოსაზრებები და შეხედულებები, ეს ასევე დაეხმარება დაინტერესებულ მხარეებს, დაფიქრდნენ იმაზე, თუ რა გავლენა ექნება მათზე კლიმატის კანონს. ერთ-ერთი სესიის ფარგლებში, გარემოს დაცვის და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, კომიტეტთან ერთად განიხილავს კლიმატის კანონის შესახებ თავიანთ მოლოდინებს.

გთხოვთ, გამოაგზავნოთ თქვენი პასუხები მე-6 პუნქტში ჩამოთვლილ კითხვებზე, აგრეთვე მიუთითეთ სახელი და საკონტაქტო ინფორმაცია, ელ. ფოსტა. გთხოვთ, შეგვატყობინოთ, თუ არ გსურთ თქვენი პასუხის გასაჯაროება. პასუხების მიღების ბოლო ვადაა 2023 წლის 30 აპრილი.

92. გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრი, <https://eiec.gov.ge/En> & <https://eiec.gov.ge/Ge>

8. მადლიერების გამოხატვა

კომიტეტი მადლობას უხდის შემდეგ ექსპერტებს წინამდებარე მწვანე წიგნის შემუშავებაში გაწეული შრომისთვის:

- **რიჩარდ დიქსონი**, საერთაშორისო კონსულტანტი
- **ეკატერინე ოთარაშვილი**, მთავარი კლიმატის სამართლებრივი საკითხების კონსულტანტი
- **ირაკლი სამხარაძე**, კლიმატის პოლიტიკის კონსულტანტი
- **კახაბერ მდივანი**, კლიმატის ცვლილების კონსულტანტი
- **კახაბერ ბახტაძე**, გარემოსდაცვითი კონსულტანტი
- **კახაბერ ურიადმოყელი**, სამართლებრივი საკითხების კონსულტანტი
- **მაია ავალიანი**, გენდერის კონსულტანტი

WFD-ის თანამშრომლებს:

- **რაფაელ ხიმენეს აიბარი**, ტექნიკური საკონსულტაციო განყოფილების გარემოსდაცვითი დემოკრატიის მრჩეველი
- **ლაშა ნაკაშიძე**, WFD-ის წარმომადგენლობის ხელმძღვანელი საქართველოში
- **ქეთევან ვარდოსანიძე**, WFD-ის პროგრამის მენეჯერი
- **ფრანკლინ დე ვრიზე**, ანგარიშვალდებულების პრაქტიკის ხელმძღვანელი

9. სიტყვათა განმარტება და აბრევიატურები

აბრევიატურები

AA	ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმების
CBAM	ნახშირბადის საზღვრის კორექტირების მექანიზმი
CBDR-RC	„საერთო, მაგრამ განსხვავებული პასუხისმგებლობებისა და შესაბამისი შესაძლებლობების“
CDM	სუფთა განვითარების მექანიზმი
CH₄	მეთანი
CO₂	ნახშირორჟანგი
CO₂-eq	ნახშირორჟანგის ექვივალენტი
CoM	მერების შეთანხმება
EaP	ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობა
EGD	ევროპის მწვანე შეთანხმება
EnC	ენერგეტიკული გაერთიანება
ETS	ევროკავშირის ემისიებით ვაჭრობის სისტემა
GCF	კლიმატის მწვანე ფონდი
GEF	გლობალური გარემოსდაცვითი ფონდი
GIZ	გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება
HFCs	ჰიდროფთორნახშირბადები
ILO	შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია
INDC	ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული სავარაუდო წვლილი
IPCC	კლიმატის ცვლილების მთავრობათაშორისი საბჭო
IPPU	საწარმოო პროცესები და პროდუქციის გამოყენება
LT-LEDS	დაბალემისიანი განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია
LULUCF	მინათსარგებლობა, მინათსარგებლობაში ცვლილებაა და სატყეო სექტორი
MRV	გაზომვა, ანგარიშგება და ვერიფიკაცია
NAMA	ეროვნულ დონეზე მისაღები შემარბილებელი ღონისძიებები
NAP	ეროვნული ადაპტაციის გეგმა
NDC	ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილი
N₂O	აზოტის ქვეჟანგი
NEAP4	მეოთხე ეროვნული გარემოსდაცვითი სამოქმედო პროგრამა
NECP	ენერგეტიკისა და კლიმატის ცვლილების ეროვნული ინტეგრირებული გეგმა

OECD	ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია
PPD	საჯარო და კერძო დიალოგი
SEAP	მდგრადი ენერჯეტიკის სამოქმედო გეგმა
SECAP	მდგრადი ენერჯეტიკის და კლიმატის სამოქმედო გეგმა
TNA	ტექნოლოგიების საჭიროებების შეფასება
UN	გაერო
UNECE	გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისია
UNFCCC	გაეროს კლიმატის ცვლილების შესახებ ჩარჩო კონვენცია
USAID	აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო
WFD	ვესტმინსტერის დემოკრატიის ფონდი
WTO	მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია

განმარტებები

შეერთება - აქტი, რომლის მეშვეობით „სახელმწიფო“ ხდება სხვა სახელმწიფოებს შორის უკვე შეთანხმებული და ხელმოწერილი ხელშეკრულების „მხარე“; აქტს გააჩნია იგივე სამართლებრივი ძალა, რაც რატიფიცირებას.

ადაპტაცია - ბუნებრივი ან ადამიანის მიერ შექმნილი სისტემების ადაპტაცია არსებული ან მოსალოდნელი კლიმატური ცვლილებების ან მათი ზემოქმედების საპასუხოდ, რაც ამცირებს ზიანს ან იღებს სარგებელს, ანუ იყენებს ხელსაყრელ შესაძლებლობებს.

ადაპტაციის ფონდი - ადაპტაციის ფონდი შეიქმნა კონკრეტული ადაპტაციის პროექტებისა და პროგრამების დასაფინანსებლად განსაკუთრებით მოწყვლად განვითარებად ქვეყნებში, რომლებიც წარმოადგენენ „კიოტოს ოქმის“ მხარეებს. „ფონდი“ ფინანსდება „სუფთა განვითარების მექანიზმის“ („CDM“) პროექტის ღონისძიებების ფარგლებში მიღებული შემოსავლიდან და სხვა წყაროებიდან ფულადი სახსრების მიღებით. „ფონდი“ იმართება „ადაპტაციის ფონდის საბჭოს“ მიერ.

დანართი I-ის მხარეები - „კონვენციის“ „დანართი I“-ით განსაზღვრული ინდუსტრიული ქვე-

ყნები, რომლებმაც იკისრეს ვალდებულება 2000 წლისთვის სათბურის აირების (გაზების) ემისიები შეამცირონ 1990 წლის დონემდე კონვენციის 4.2 (a) და (b) მუხლის შესაბამისად. „მხარეებმა“ ასევე მიიღეს ემისიების სამიზნე მაჩვენებლები 2008-12 პერიოდისთვის „კიოტოს ოქმის“ მე-3 მუხლისა და „დანართი B“-ს შესაბამისად. „დანართი I“ მოიცავს „ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის“ („OECD“) თავდაპირველ 24 წევრ-ქვეყანას, „ევროკავშირს“, ასევე, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე 14 ქვეყანას. (ხორვატია, ლიხტენშტეინი, მონაკო და სლოვენია შეუერთდნენ „დანართ 1“-ს „COP“-3-ზე, ჩეხეთის რესპუბლიკამ და სლოვაკეთმა ჩაანაცვლეს ჩეხოსლოვაკია.)

ანთროპოგენული კლიმატის ცვლილება/ ადამიანის საქმიანობით გამოწვეული კლიმატის ცვლილება - კლიმატის ცვლილება, რომელიც გამოწვეულია ადამიანების საქმიანობის განხორციელების შედეგად და არა ბუნებრივი პროცესებით.

ანთროპოგენული - გამოწვეული ან წარმოებული ადამიანის მიერ.

ბიოლოგიური სანჯავი (ბიოსანჯავი) - სანჯავი, რომელიც მიიღება განახლებადი, ბი-

ოლოგიური წყაროებიდან, მათ შორის ისეთი კულტურებიდან, როგორცაა სიმინდი და შაქრის ლერწამი, აგრეთვე, ზოგიერთი სახის ნარჩენები.

ბიომასა - ცოცხალი ორგანიზმებისა და მკვდარი ნივთიერებების მასა, როგორცაა ხე, ფოთლები და სხვა ორგანული ნივთიერებები.

გლობალური შედეგების შეჯამება - პარიზის შეთანხმების მე-14 მუხლით გათვალისწინებული მექანიზმი, რაც გულისხმობს რომ პარიზის შეთანხმების მხარეთა სხდომა, პერიოდულად შეაჯამებს ამ შეთანხმების შესრულებას, ამ შეთანხმების მიზნის და მისი გრძელვადიანი ამოცანების განხორციელების მიმართულებით მიღწეული პროგრესის შეფასების მიზნით. ასეთ შეჯამებას ექნება კომპლექსური და მხარდაჭერის ხასიათი და გათვალისწინებული იქნება შერბილება, ადაპტაცია და განხორციელების და დახმარების საშუალებები; შეჯამება დაეფუძნება თანასწორობის პრინციპს და საუკეთესო სამეცნიერო პრაქტიკას. პირველი გლობალური შეჯამება 2023 წელს განხორციელდება და ამის შემდეგ ყოველ ხუთ წელიწადში ერთხელ.

საქმიანობის ტრადიციული გზით განვითარება/საბაზისო სცენარით გათვალისწინებულ პროგნოზებთან/“საბაზისო სცენარი”/ „ღონისძიებების გარეშე სცენარი”/ - სცენარი, რომელიც გამოიყენება სამომავლო ემისიების პროგნოზირებისთვის იმ დაშვებით, რომ არ არის განხორციელებული ღონისძიებები ან ახალი ღონისძიებები პრობლემის შემსუბუქების მიზნით. ზოგიერთი ქვეყანა იღებს ვალდებულებას არ შეამციროს ემისიების არსებული დონე, მაგრამ შეამციროს საქმიანობის ტრადიციული გზით განვითარების სცენართან შედარებით. შესაბამისად, მათი ემისიების დონე შესაძლოა გაიზარდოს, თუმცა, იმაზე ნაკლები იქნება, ვიდრე მოსალოდნელი იყო.

შესაძლებლობების განვითარება - კლიმატის ცვლილების კონტექსტში, განვითარებად ქვეყნებში და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში ტექნიკური უნარებისა და ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარების პროცესი კლიმატის ცვლილების გამომწვევ მიზეზებთან და შედეგებთან ეფექტურად გამკლავების მიზნით.

ნახშიროჟანგი (CO₂) - ნახშიროჟანგი არის აირი დედამიწის ატმოსფეროში. ის ბუნებრივად წარმოიქმნება და, ასევე, წარმოადგენს ადამიანის საქმიანობის გვერდით შედეგს, როგორცაა ნიაღისეული საწვავის წვა. ნახშიროჟანგი არის ძირითადი სათბურის აირი, რომელიც წარმოიქმნება ადამიანის საქმიანობის შედეგად.

ნახშიროჟანგის კვალი - ნახშირბადის რაოდენობა, რომლის გაფრქვევა ხორციელდება პირის ან ორგანიზაციის მიერ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ან ნახშირბადის რაოდენობა, რომელიც გამოიყოფა პროდუქტის წარმოების შედეგად.

ნახშირბად-ნეიტრალურობა - პროცესი, რომლის დროს არ ხდება CO₂-ის სუფთა გაფრქვევები. მაგალითად, ბიომასის გაზრდა CO₂-ის გამოდევნის (შთანთქავს) ატმოსფეროდან, და მისი წვის შედეგად CO₂ ისევ გამოიყოფა. პროცესმა შესაძლოა მიაღწიოს ნახშირბად-ნეიტრალურობას იმ შემთხვევაში, თუ იდენტური იქნება CO₂-ის შთანთქმის და გამოყოფის რაოდენობა, ანუ ბალანსი ნულის ტოლი იქნება. კომპანიას ან სახელმწიფოს შეუძლია მიაღწიოს ნახშირბად-ნეიტრალურობას ნახშირბადის ემისიების შემცირების და მშთანთქმელების გაზრდის გზით.

ნახშიროჟანგის მშთანთქმელი - ნებისმიერი პროცესი, მოქმედება ან მექანიზმი, რომელიც შთანთქავს ნახშიროჟანგს ატმოსფეროდან. ყველაზე დიდი ნახშიროჟანგის მშთანთქმელებია მსოფლიოს ოკეანეები და ტყეები, რომლებიც შთანთქავს დიდი რაოდენობით ნახშიროჟანგს დედამიწის ატმოსფეროდან.

სუფთა განვითარების მექანიზმი („CDM“)

– „კიოტოს ოქმით“ დადგენილი მექანიზმი, რომლის მეშვეობით განვითარებულ ქვეყნებს აქვთ შესაძლებლობა დააფინანსონ ბუნებრივი აირის (გაზის) ემისიების შემცირების ან შეწყვეტის პროექტები განვითარებად ქვეყნებში, და მიიღონ კრედიტები აღნიშნული ქმედებისთვის, რასაც შემდგომ გამოიყენებენ საკუთარ ემისიებზე არსებული სავალდებულო შეზღუდვების დაკმაყოფილების მიზნით.

კლიმატი - გასაშუალოებული ამინდი და მისი ცვალებადობა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, რაც თვეებიდან მილიონ წლამდე მერყეობს. „მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის“ სტანდარტის მიხედვით ეს დაკვირვების პერიოდი წარმოადგენს საშუალოდ 30 წელს.

კლიმატის ცვლილება - ცვლილებების მოდელი, რომელიც გავლენას ახდენს გლობალურ ან რეგიონალურ კლიმატზე, რომელიც იზომება ისეთი კრიტერიუმებით, როგორიცაა საშუალო ტემპერატურა და ატმოსფერული ნალექი, ან ამინდის ექსტრემალური მოვლენების სიხშირის ცვლილებები. აღნიშნული ცვლილება შეიძლება გამოწვეული იყოს როგორც ბუნებრივი პროცესებით, ასევე ადამიანის საქმიანობის შედეგად. გლობალური დათბობა კლიმატის ცვლილების ერთ-ერთ ასპექტს წარმოადგენს.

მხარეთა კონფერენცია („COP“) - გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის უმაღლესი ორგანო. ამჟამად კონფერენციის მოწვევა ხდება წელიწადში ერთხელ, რათა განიხილოს კონვენციის განხორციელების პროგრესი. სიტყვა „კონფერენცია“ წინამდებარე დოკუმენტში გამოიყენება არა „შეხვედრის“, არამედ „ასოციაციის“ მნიშვნელობით. „კონფერენციის“ მოწვევა ხორციელდება სასესიო პერიოდებში.

ემისიებით ვაჭრობა - „კიოტოს ოქმის“ სამი მექანიზმიდან ერთ-ერთი, რომლითაც „და-

ნართი I-ის მხარეს“ შეუძლია გადასცეს „კიოტოს ოქმის“ ერთეულები/კრედიტები I „დანართი I-ის მეორე მხარეს“, ან შეიძინოს მისგან ერთეულები/კრედიტები. „დანართი I-ის მხარე“ უნდა აკმაყოფილებდეს გარკვეულ დასაშვებობის მოთხოვნებს ემისიებით ვაჭრობაში მონაწილეობის მისაღებად.

ძალაში შესვლა - მომენტი, როდესაც სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმება იურიდიულად სავალდებულო ხდება - წინასწარ განსაზღვრულ ინტერვალში ქვეყნების მიერ რატიფიცირების წინასწარ განსაზღვრული და საჭირო რაოდენობის მიღწევის შემდეგ. „გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენცია“ ძალაში შესვლისთვის საჭიროებდა 50 რატიფიცირებას. ამჟამად „კონვენცია“ ძალაში შედის ყოველი ახალი „მხარისთვის“ 90 დღის შემდეგ იმ მომენტიდან, როდესაც აღნიშნულმა „მხარემ“ მოახდინა „კონვენციის“ რატიფიცირება.

წიაღისეული საწვავი - ბუნებრივი რესურსები, როგორიცაა ნახშირი, ნავთობი და ბუნებრივი აირი, რომელიც შეიცავს ნახშირწყალბადებს. აღნიშნული საწვავი დედამიწაზე წარმოიქმნება მილიონობით წლის განმავლობაში და წვისას გამოყოფს ნახშირორჟანგს.

გლობალური დათბობა - დედამიწის ტემპერატურის მატება, რომელიც ხშირად გამოიყენება მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან დაფიქსირებულ ზრდასთან მიმართებით.

გლობალური დათბობის პოტენციალი („GWP“) - სათბურის აირის უნარის საზომი შთანთქმის სითბო და გაათბოს ატმოსფერო გარკვეული პერიოდის განმავლობაში. იგი იზომება ნახშირორჟანგის ანალოგიურ მასასთან შედარებით, რომელსაც აქვს GWP 1.0. შესაბამისად, მაგალითად, მეთანს აქვს GWP 25 100 წლიანი პერიოდისთვის, „კიოტოს ოქმით“ გამოყენებული საზომი. მნიშვნელოვანია დროის ფაქტორის ცოდნა, რადგან აირები ატმოსფეროდან სხვადასხვა სიჩქარით გამოიყოფა.

სათბურის აირები/გაზები („GHGs“) - ატმოსფერული აირები, რომლებიც პასუხისმგებელია გლობალურ დათბობასა და კლიმატის ცვლილებაზე. სათბურის ძირითადი აირებია ნახშირორჟანგი (CO₂), მეთანი (CH₄) და აზოტის ოქსიდი (N₂O). ნაკლებად გავრცელებული, მაგრამ საკმაოდ მძლავრი სათბურის აირებია ჰიდროფლოროკარბონები (HFC), პერფტორკარბონები (PFCs), გოგირდის ჰექსაფტორიდი (SF₆) და აზოტის ტრიფტორიდი (NF₃).

კლიმატის ცვლილების მთავრობათაშორისი პანელი/საბჭო („IPCC“) - დაარსდა 1988 წელს „მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციისა“ და „გაეროს გარემოსდაცვითი პროგრამის“ მიერ. „IPCC“ განიხილავს მსოფლიო სამეცნიერო და ტექნიკურ ლიტერატურას და აქვეყნებს შეფასების ანგარიშებს, რომლებიც ფართოდ არის აღიარებული, როგორც კლიმატის ცვლილების შესახებ არსებული ინფორმაციის ყველაზე სანდო წყარო. „IPCC“ აგრეთვე მუშაობს მეთოდოლოგიებზე და რეაგირებს კონვენციის დამხმარე ორგანოების კონკრეტულ მოთხოვნებზე. „IPCC“ „კონვენციისგან“ დამოუკიდებელი ორგანიზაციაა.

კიოტოს ოქმი - საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც მოითხოვს ცალკე რატიფიცირებას სახელმწიფოების მიერ, მაგრამ დავაპირებულია „UNFCCC“-თან. „კიოტოს ოქმი“, აგრეთვე, ადგენს სავალდებულო მიზნებს ინდუსტრიული ქვეყნების მიერ სათბურის აირების ემისიების შესამცირებლად.

მიწათსარგებლობა, ცვლილებები მიწათსარგებლობაში და სატყეო სექტორი („LULUCF“) - სათბურის აირების ინვენტარიზაციის სექტორი, რომელიც მოიცავს სათბურის აირების ემისიებსა და შთანთქმას, რომლებიც გამოწვეულია პირდაპირი ანთროპოგენური მიწათსარგებლობის, მიწათსარგებლობაში ცვლილების და სატყეო საქმიანობიდან.

ზარალი და ზიანი - 2010 წელს კანკუნში „მხარეთა მე-16 კონფერენციაზე“, სახელმწიფო-

ებმა შეიმუშავეს სამუშაო პროგრამა, რათა განიხილონ იმ განვითარებად ქვეყნებში კლიმატის ცვლილების ზემოქმედებით გამოწვეული ზარალისა და ზიანის აღმოფხვრის მიდგომები, რომლებიც განსაკუთრებით მოწყვლადები არიან კლიმატის ცვლილების უარყოფითი ზემოქმედების მიმართ, „კანკუნის ადაპტაციის ჩარჩოს“ ფარგლებში.

შერბილება/მიტიგაცია - კლიმატის ცვლილების კონტექსტში, ადამიანის ჩარევა სათბურის აირების წყაროების შემცირების ან მშთანთქმელების გაზრდის მიზნით. მაგალითები მოიცავს წიაღისეული საწვავის უფრო ეფექტურ გამოყენებას სამრეწველო პროცესებისთვის ან ელექტროენერჯის წარმოებისთვის, მზის ან ქარის ენერჯიაზე გადასვლას, შენობების იზოლაციის გაუმჯობესებასა და ტყეების და სხვა „მშთანთქმელების“ გაფართოებას ატმოსფეროდან მეტი ნახშირორჟანგის მოშორების მიზნით.

გაზომვა, ანგარიშგება და ვერიფიკაცია („MRV“) - პროცესი/კონცეფცია, რომელიც პოტენციურად მხარს უჭერს კლიმატის ცვლილების რეჟიმის უფრო მეტ გამჭვირვალობას.

ეროვნული შეტყობინება - „კონვენციის“ (და „ოქმის“) ფარგლებში წარმოდგენილი დოკუმენტი, რომლითაც „მხარე“ აცნობებს სხვა „მხარეებს“ კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ განხორციელებულ ქმედებების შესახებ. საქართველომ უკვე წარადგინა ოთხი ეროვნული შეტყობინება და დაიწყო მუშაობა მეხუთე ეროვნულ შეტყობინებაზე.

ეროვნულ დონეზე მისაღები შემარბილებელი ღონისძიებები („NAMAs“) - 2010 წელს კანკუნში „მხარეთა მე-16 კონფერენციაზე“, სახელმწიფოებმა მიიღეს გადაწყვეტილება შეექმნათ რეესტრი ეროვნულად შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების აღსარისად, რომლებიც საჭიროებს საერთაშორისო მხარდაჭერას, ხელი შეუწყონ ფინანსური, ტექნოლოგიური და შესაძლებლობების განვითარების მხარდაჭერის შესაბამისობას

აღნიშნულ ქმედებებთან, და აღიარონ სხვა „NAMAs“-ები.

ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილი („NDC“) - „პარიზის შეთანხმების“ მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, თითოეულმა „მხარემ“ უნდა მოამზადოს, წარადგინოს და შეასრულოს თანმიმდევრულ ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილი („NDCs“), რომლის მიღწევასაც ისახავს მიზნად. „მხარეებმა“ უნდა მიიღონ შიდა შემარბილებელი ქმედებები ამგვარი წვლილის ამოცანების მისაღწევად.

დანართ I-ში არ შესული ქვეყანა - მიემართება ქვეყნებს, რომლებმაც მოახდინეს რატიფიცირება ან შეუერთდნენ „გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კლიმატის ცვლილებების ჩარჩო კონვენციას“, მაგრამ არ არიან შესული „კონვენციის დანართი I“-ში.

მხარე - სახელმწიფო (ან რეგიონალური ეკონომიკური ინტეგრაციის ორგანიზაცია, როგორიცაა „ევროკავშირი“), რომელიც აცხადებს თანხმობას, რომ იყოს შებოჭილი ხელშეკრულებით და რომლისთვისაც ხელშეკრულება შევიდა ძალაში.

ნახშირორჟანგის პრინდუსტრიული დონეები - ნახშირორჟანგის დონეები ატმოსფეროში „ინდუსტრიული რევოლუციის“ დანყებად. აღნიშნული დონეები შეფასებულია დაახლოებით 280 ნაწილად მილიონზე (მოცულობით). მიმდინარე დონე არის დაახლოებით 420 ნაწილი მილიონზე.

განახლებადი ენერჯია - ისეთი წყაროებიდან მიღებული ენერჯია, რომლის ხელახლა შევსება შესაძლებელია მოკლე დროის განმავლობაში. ხუთი ყველაზე ხშირად გამოყენებული განახლებადი წყაროა: ბიომასა (როგორცაა ხე და ბიოგაზი), წყლის მოძრაობა, გეოთერმული ენერჯია (სითბო მიწის სიღრმეებიდან), ქარი და მზის ენერჯია.

მედეგობა - სოციალური, ეკონომიკური და გარემოს სისტემების უნარი გაუმკლავდეს სახიფათო მოვლენებს და ტენდენციებს, და უპასუხოს ან რეორგანიზდეს იმგვარად, რომ შეინარჩუნოს მთავარი ფუნქცია იდენტობა და სტრუქტურა. ამავდროულად, შეინარჩუნოს ადაპტაციის, სწავლისა და ტრანსფორმაციის უნარი.

შთანთქმა - ნებისმიერი პროცესი, ქმედება ან მექანიზმი, რომელიც ატმოსფეროდან „იღებს“ სათბურის აირს, აეროზოლს ან სათბურის აირების წინამორბედს. ტყეები და სხვა მცენარეულობა ითვლება მშთანთქმელად, რადგან ისინი შთანთქავენ ნახშირორჟანგს ფოტოსინთეზის გზით.

ტექნოლოგიების გადაცემა - პროცესი, რომლის მეშვეობით ხდება ტექნოლოგიური მიღწევების გაზიარება სხვადასხვა ქვეყნებს შორის. განვითარებულ ქვეყნებს შეუძლიათ, მაგალითად, გაუზიარონ განახლებადი ენერჯიის თანამედროვე ტექნოლოგიები განვითარებად ქვეყნებს გლობალური სათბურის აირების ემისიების შესამცირებლად მიზნით.

მონყვლადობა - დონე, როდესაც სისტემა ექვემდებარება ან ვერ უმკლავდება კლიმატის ცვლილების უარყოფით შედეგებს, მათ შორის კლიმატის ცვალებადობას და ექსტრემალურ მოვლენებს. მონყვლადობა არის კლიმატის ცვლილების ბუნების, მასშტაბის და ტემპის შედეგი, რომელსაც ექვემდებარება სისტემა, მისი მგრძობიარობა და ადაპტაციის შესაძლებლობები.

ამინდი - ატმოსფეროს მდგომარეობა ტემპერატურის, მოლრუბულობის, ატმოსფერული ნალექის, ქარის და სხვა მეტეოროლოგიური პირობების გათვალისწინებით. ამინდს არ აქვს იგივე მნიშვნელობა, რაც კლიმატს, რომელიც არის ამინდის საშუალო ამინდი (ანუ ამინდის პარამეტრების საშუალო) უფრო გრძელი პერიოდის განმავლობაში.

საქართველოს კლიმატის
ცვლილების კანონის
მშენებელი წიგნი

საჯარო კონსულტაციებისთვის